

T.C.
HARP AKADEMİLERİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

STRATEJİK İSTİHBARATIN ULUSAL GÜVENLİĞİN
SAĞLANMASINDAKİ ÖNEMİ: 11 EYLÜL SALDIRILARI
ÖRNEĞİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fevzi Doğa Can KOCA

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL

İSTANBUL – 2015

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR)

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Fevzi Doğa Can KOCA

TEZİN DİLİ : Türkçe

TEZİN ADI : Stratejik İstihbaratın Ulusal Güvenliğin
Sağlanmasındaki Önemi : 11 Eylül Saldırıları Örneği

ENSTİTÜ : Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

ANA BİLİM DALI : Uluslararası İlişkiler

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİN TARİHİ : 11.06. 2015

SAYFA SAYISI : 100

TEZ DANIŞMANLARI : Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL

DİZİN TERİMLERİ : Devlet, Ulusal Güvenlik, Stratejik İstihbarat, 11 Eylül

TÜRKÇE ÖZET : Bu çalışma, stratejik istihbaratın ulusal güvenliğin sağlanmasındaki önemini, stratejik istihbaratta yaşanacak herhangi bir zafiyetin ulusal güvenlikte doğurabileceği sonuçları 11 Eylül 2001'de yaşanan saldırılar çerçevesinde ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

DAĞITIM LİSTESİ : 1. Stratejik Araştırmalar Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Bu tezin içerdiği hususlar bireysel görüşlerimi yansıtır, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görüşlerini yansıtmaz.

Fevzi Doğa Can KOCA

T.C.
HARP AKADEMİLERİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

STRATEJİK İSTİHBARATIN ULUSAL GÜVENLİĞİN
SAĞLANMASINDAKİ ÖNEMİ: 11 EYLÜL SALDIRILARI
ÖRNEĞİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fevzi Doğa Can KOCA

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL

İSTANBUL – 2015

STATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fevzi Doğa Can KOCA' nın "Stratejik İstihbaratın Ulusal Güvenliğin Sağlanmasındaki Önemi: 11 Eylül Saldırıları Örneği" adlı tez çalışması jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Tolga YARMAN
Prof. Dr.

Üye

Şamil ÜNSAL
Yrd. Doç. Dr.
(Danışman)

Üye

Sinan ALTUNÇ
Yrd. Doç. Dr.

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

11/06/2015

Zekeriya TÜRKMEN

Dr. Öğ. Alb.

Enstitü Müdürü

ÖZET

20. yüzyılda devletlerin küreselleşmenin yarattığı yeni uluslararası örgütlenme ve yönetişime ayak uydurmaları ile birlikte karşılaştıkları tehditler, geleneksel tehditlerin boyutlarını aşmıştır ve 21. yüzyılda da bu durum aynı şekilde devam etmektedir. Bu geleneksel tehditler genellikle diğer devletler ile girilen rekabet ortamında, yine diğer devletlerden gelebilecek askeri temeldeki çatışmalar olup, çözümünde de askeri güvenlik politikalarının uygulanmasını gerektirmiştir.

Tarihsel süreçte teknolojinin gelişimi ile beraber devlet dışı aktörlerin uluslararası sisteme dahil olmaları devletlerin rekabet ve tehdit algılarında değişikliğe yol açmıştır. Özellikle terörizm gibi nerede, ne zaman ve kimler aracılığıyla, hangi yöntemlerle saldırıların düzenleneceği belli olmayan yeni tehditler, ulus devletlerin güvenlik politikalarında önemli bir değişikliğe yol açmış, sorunların çözümünde başvurulan yöntemler de buna paralel olarak değişmiştir.

Güvenliğin sağlanması açısından tarih boyunca önemli bir yeri olan istihbarat, bu yeni tehditlerin çözümünde de yine kritik bir önem taşımaktadır. Özellikle geleceğe yönelik öngörülerin elde edilebilmesi ve gereken politikaların oluşturulması bakımından stratejik istihbarat ulusal güvenliğin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Terörizm gibi belirsiz karakterdeki tehditlere karşı öngöründe bulunmak ülke güvenliği açısından son derece önemlidir. Stratejik istihbaratın kullanımı ve analizi aşamasında düşülen en küçük bir zafiyet, devletin ulusal güvenliğinin yıpranmasına ve tehlikelere açık bir savunmasızlık içine düşülmesine neden olabilmektedir.

Bu çalışma; stratejik istihbaratın devletler için teşkil ettiği önemi, ulusal güvenliğin inşası ve korunması bağlamında ele almaktadır. Bu anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül 2001 tarihinde yaşamış olduğu terörist saldırılar, önemli bir örnek olarak çalışılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin yüzleştikleri devlet dışı tehditler anlatılmış, bu tehditler içinde terörizmin tanımı ve terörizmle mücadelede stratejik istihbaratın önemine değinilmiştir. Stratejik istihbaratın devlete sağladığı avantajlar ve stratejik istihbaratın kullanımında yaşanacak aksaklıklar sonucu meydana gelebilecek olaylar, 11 Eylül saldırıları örneği ışığında anlatılmıştır.

SUMMARY

In 20th century, the threats that states had faced with the effects of globalization in especially international organization and also governance have exceeded the size and the dimensions of traditional threats and in 21st this situation continues in the same way. These traditional threats generally occur in the competitive environment among states and to be anticipated as a military threat to one state from one another. Also, the solution requires the state-led military policies.

Historically, with developments in communication and transportation technologies, non-state actors have become major participants of the international system and such circumstance has brought about obvious changes in the perception of threat and competition. Particularly, the threats like terrorism, which doesn't have an exact time, place, method or explicit blameworthy created critical changes in the security policies of nation- states. At the same time, the ways that have been used in the problem solving also changed.

Intelligence, which plays an important role throughout history in terms of ensuring security, is also important for the solutions of these new kinds of threats. Especially, in terms of achieving predictions for the future and applying appropriate policies for the cases, strategic intelligence became an important component of national security. It is very important to have foresights against the imponderable threats such as terrorism. Therefore, misinterpretations in usage and analyzing of the strategic intelligence may cause abrasion of national security and also may create vulnerability to external and internal threats.

This study addresses the issue of the importance of strategic intelligence for the construction of national security and preservation of it. In this context, 9/11 terrorist attacks have been exemplified. It is explained that the non-state threats, which states have faced especially after the post-Cold War era and emphasized the definition of terrorism, importance of strategic intelligence in terms of fight against terrorism. The advantages of strategic intelligence to state and the deficiencies in the usage of the strategic intelligence have been elaborated in the light of the 9/11 example.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
TABLolar LİSTESİ	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. DEVLET	4
1.2. DEVLETİ OLUŞTURAN UNSURLAR	7
1.2.1. İnsan	7
1.2.2. Ülke	8
1.2.3. Siyasi İktidar	9
1.2.4. Tanınma	9
1.3. ULUS DEVLET	12
1.4. GÜVENLİK	15
1.5. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE GÜVENLİK ANLAYIŞI	17
1.5.1. İdealizm ve Güvenlik	17
1.5.2. Realizm ve Güvenlik	19
1.5.3. Kopenhag Okulu ve Güvenlik	24
1.5.4. Yeşil Teori ve Güvenlik	26
İKİNCİ BÖLÜM: ULUSAL GÜVENLİK VE TERÖRİZM	29
2.1. ULUSAL GÜVENLİK	29
2.2. ULUSAL GÜVENLİĞE KARŞI TEHDİTLER	33
2.2.1. Kitle İmha Silahları	33
2.2.2. Etnik Milliyetçilik	37
2.2.3. Organize Suçlar	38

2.2.4. Nüfus Artışı, Yoksulluk ve Kitlesele Göçler	40
2.2.5. Çevresel Tehditler	42
2.3. TERÖRİZM.....	44
2.3.1. Terörizmin Tanımı	45
2.3.2. Terörizmin Tarihi Gelişimi.....	48
2.3.3. Terörizmin Türleri	53
2.3.4. Terörizmin Nedenleri	55
2.3.5. Terörizmin Amacı	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSTİHBARAT, ÇEŞİTLERİ, STRATEJİK İSTİHBARAT VE 11 EYLÜL SALDIRILARI	59
3.1. İSTİHBARATIN TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ	59
3.2. TOPLAMA YÖNTEMLERİNE GÖRE İSTİHBARAT TURLERİ.....	64
3.2.1. İnsan İstihbaratı.....	64
3.2.2 Teknik İstihbarat.....	66
3.2.3. Açık Kaynak İstihbaratı.....	69
3.3. ÖLÇEKLERİNE GÖRE İSTİHBARAT TURLERİ.....	70
3.3.1. Taktik İstihbarat.....	70
3.3.2. Operasyonel İstihbarat	71
3.3.3. Stratejik İstihbarat.....	72
3.4. TERÖRLE MÜCADELEDE STRATEJİK İSTİHBARATIN ROLÜ	79
3.5. 11 EYLÜL SALDIRILARININ STRATEJİK İSTİHBARAT ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	81
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ	-

KISALTMALAR

ABD	:	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
BM	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
CIA	:	CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
CTC	:	COUNTER TERRORISM CENTER
ETA	:	EUSKADI TA ASKATASANU
FAA	:	FEDERAL AVIATION ADMINISTRATION
FBI	:	FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION
GAO	:	GOVERNMENT ACCOUNTABILITY OFFICE
HUMINT	:	HUMAN INTELLIGENCE
IRA	:	IRISH REPUBLICAN ARMY
İNİS	:	İNSAN İSTİHBARATI
KKTC	:	KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
MİT	:	MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI
M.Ö	:	MİLATTAN ÖNCE
M.S	:	MİLATTAN SONRA
NATO	:	NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION
NPT	:	NON-PROLIFERATION TREATY
NSA	:	NATIONAL SECURITY AGENCY
PKK	:	PARTIYA KARKEREN KURDISTANE
SSCB	:	SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
YY.	:	YÜZYIL

TABLÖLAR LİSTESİ

	SAYFA
Tablo – 1 GELİR GRUPLARINA GÖRE DÜNYA NÜFUSU	41

ÖNSÖZ

Güvenlik, devletlerin kendilerinin ve kendilerini oluşturan unsurların varlıklarını korumak için devletler açısından önemli bir kavram olmuştur. Ulusal güvenlik olarak da adlandırılan bu güvenlik kavramı yüzyıllar boyunca tehdit unsurlarında yaşanan değişimler çerçevesinde kapsam değiştirmiştir. Ancak bunun yanında temel amaç her daim devletin kendisini koruyup gelecekte de varlığını sürdürebilmesi olmuştur.

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte devlet merkezli ve askeri kapsamlı tehditlerin yerini terörizm gibi devlet dışı aktörlerin almasıyla birlikte, tehdit unsurlarında yaşanan belirsizlik ulusal güvenliğin sağlanmasını daha da zorlaştırmaya başlamıştır. Bunun yanında, ulusal güvenliğin sağlanması sadece savaş dönemleri içerisinde uğraşılan bir mesele olmaktan çıkıp barış dönemlerinde de devletler için uğraş gösterilen bir alan olmuştur. Bu bağlamda, ulusal güvenliğin bu şekilde sağlanabilmesi için geçmişteki deneyimlerden yola çıkarak geleceğe dönük uzun dönemli politikalar belirlenmesi açısından stratejik istihbarat önemli bir araç haline gelmiştir. 11 Eylül 2001'de ABD'nin yaşadığı saldırılar doğrultusunda, stratejik istihbaratın ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olduğu görülmüştür. Stratejik istihbaratta yaşanabilecek bir eksiklik, ulusal güvenlikte zafiyete yol açıp bir devletin ABD'nin 11 eylül 2001'de yaşadığı gibi tehditlere karşı açık bir hale gelmesine neden olabilir.

Bu tez çalışmasında, ulusal güvenliğe karşı olan tehditler ve bunların tarih içerisinde yaşadıkları değişimler anlatılmıştır. Ayrıca, çalışma ulusal güvenlik açısından stratejik istihbaratın ne derece önemli olduğunu dünya siyasi tarihinde büyük yer bırakmış olan 11 Eylül saldırıları örneği kapsamında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tez çalışmamın her safhasında beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyip yoğun çalışma temposu içinde kıymetli vakitlerini ayıran tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL'a; iki yıl boyunca derslerde ve ders dışında bilgi ve tecrübelerini bizimle paylaşan değerli öğretim üyelerimize; yüksek lisans öğrenimi boyunca bilimsel çalışma ortamının sağlanmasına çok değerli katkıları olan SAREN idari kadrosuna; birlikte öğrenim gördüğüm sınıf arkadaşlarıma ve tüm eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyip maddi manevi her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Fevzi Doğa Can KOCA

GİRİŞ

Güvenlik, varlıklarını sürdürebilmeleri için devletler açısından her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde, devletin hem kendi konumu hem de güvenlik algılayışı değişmiştir. Ulus devlet sisteminin oluşmasıyla beraber sınırları daha belirgin olan bir güvenlik anlayışı oluşmuş ve ulusal güvenlik düşüncesi gelişmiştir. Ancak, Soğuk Savaşın özellikle ikinci yarısına kadar devlet kökenli askeri tehditlere karşı güvenlik politikaları geliştirilirken Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni tehditler doğrultusunda yeni güvenlik ihtiyaçları ortaya çıkmıştır.

Devletin, kendisinin ve kendisini meydana getiren unsurlarının güvenliğini ve devamlılığını sağlamak için başvurduğu en önemli araçlardan birisi istihbarat olmuştur. Gelecek tehditler hakkında bilgi elde edebilmek, bu bilgileri değerlendirip tehditlerin ne zaman, nerede ve ne şekilde meydana geleceğinin öngörülmesi ve bu bilgiler ışığında ulusal güvenliğin sağlanması açısından istihbarat, devletler için önemli bir araçtır. Tehdit unsurlarında yaşanan değişimler açısından ele alındığında da etkili bir ulusal güvenlik için olay ya da saldırı meydana gelmeden istihbaratın doğru bir şekilde uygulanmış olması gerekliliği bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Tarih boyunca her dönem var olmuş olan terörizm, güvenliğe karşı olan tehditlerde yaşanan değişimlerin en belirgin olanlarından biridir. Geçmişte daha çok bölgesel bir nitelikte olup bir devlet için tehdit ya da sorun teşkil eden bir unsurken, teknolojik gelişmelerle birlikte terör, tüm devletleri ilgilendiren ve hepsi için sorun teşkil edebilen bir unsur haline gelmiştir. Terörizmde yaşanan bu gelişim, genel olarak devletlerin klasik güvenlik politikalarının da değişmesi gerekliliğini doğurmuştur. Terör örgütlerinin hareket kabiliyetlerinin gelişmesiyle birlikte eylem ve saldırı güçlerinin artması bu gerekliliğin doğmasını zorunlu kılmıştır.

Devlet kökenli askeri tehditlerden farklı olan terörizm benzeri tehditlere karşı ulusal güvenliğin sağlanması bakımından istihbarat uygulamaları günümüzde daha da önemli bir hale gelmiştir. Saldırıları gerçekleştirebilecek unsurların belirgin olmaması, herhangi bir zamanda herhangi bir yerde saldırı gerçekleştirebilme kabiliyetinin olması, bu tür saldırıların önlenmesi için istihbaratı terörle mücadelede kilit bir konuma getirmiştir. Kısa dönemden çok, resmin bütününe görüp, uzun bir döneme yönelik politikaların belirlenmesini sağlayan istihbarat türlerinden olan stratejik istihbarat, bu özellikleriyle terörle mücadelede devletlerin başarılı bir şekilde

uygulamaları gereken bir araçtır. Stratejik istihbaratta yaşanabilecek bir başarısızlık, devletin askeri, ekonomik, siyasi bakımdan güçlü bir devlet olsa bile bu tip tehditlere karşı savunmasız kalmasına neden olabilir.

Günümüzde, terörizmin ulusal güvenliğe karşı en büyük tehditlerden biri olması bakımından stratejik istihbarat uygulamalarının da bu yöne doğru gelişmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ancak, stratejik istihbaratın uygulanma süreci uzun bir süreç olduğu için ve birçok farklı organı kapsayabileceği için, gerekli bilgilerin toplanmasının yanında bu bilgilerden gerekli olanların bu organlar arasında paylaşılması gerekmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında yetersiz bir bilgilendirme durumu ise uzun dönemde bir zafiyete neden olup ulusal güvenliğin zarar görmesine sebep olabilir.

Bütün bunların doğrultusunda çalışmanın temel amacı, 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen saldırılar çerçevesinde değişen tehdit unsurları karşısında stratejik istihbaratın ulusal güvenliğin sağlanmasındaki önemini ortaya koymaya çalışmaktır.

11 Eylül saldırılarının ve çalışmanın içerisinde değinilen Pearl Harbor saldırılarının ABD istihbaratı tarafından gerçekleştirildiği ve ABD'nin bunları kendi politikaları doğrultusunda kullandığını kabul eden görüşler de bulunmaktadır. Ancak çalışma, saldırıların, stratejik istihbaratta yaşanan zafiyetler doğrultusunda öngörülemediyip önlenemediğini kabul eden yaklaşımla ele alınıp sınırlandırılmıştır. Bunun yanında 11 Eylül'de saldırıların neden önlenemediği, yaşanan saldırıları inceleyen resmi devlet raporlarından elde edilen bulgular doğrultusunda belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca istihbaratın doğası gereği gizli bir faaliyet alanı olmasından dolayı, incelenen belgelerin ve verilerin hedef saptırma olasılığının da olabilme ihtimali çalışmanın sınırlılık alanı dahilindedir.

Araştırmada kullanılan olgusal ve yargısal veriler; akademik veri tabanları, bilimsel yayın tarama siteleri, medya ve internet arşivleri ve resmi internet sitelerinden elde edilen birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak belgesel tarama yöntemi ile elde edilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, devlet kavramı ve devleti meydana getiren unsurlar üzerinde durulmuştur. Devlet yapısının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ele alınmış ve günümüz ulus-devlet sisteminin meydana geliş süreci incelenmiştir. Daha

sonra güvenlik kavramı ele alınıp uluslar arası ilişkiler teorilerinden İdealizm, Realizm, Kopenhag Okulu ve Yeşil Teori kuramlarının güvenlik kavramına yaklaşımları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, ulusal güvenlik ve terörizm kavramları üzerinde durulmuş ve ulusal güvenliğe karşı ortaya çıkan tehditler incelenmiştir. Soğuk Savaş döneminin ortalarından itibaren yavaş yavaş kendisini gösteren yeni tehditler üzerinde durulmuş ve bunlardan kitle imha silahları, etnik milliyetçilik, organize suçlar, nüfus artışı, yoksulluk, kitlesel göçler ve çevresel sorunlara değinilmiştir. Daha sonra terörizm kavramı detaylı olarak ele alınmış, terör ve terörizm kavramları açıklanmış, terörün tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim tarihteki belirli örneklerle belirtilmiş ve terörün amaçları, nedenleri ve türleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, ilk olarak istihbarat kavramı açıklanmış ve istihbaratın tarihsel düzlemdeki uygulamaları örneklerle ele alınmıştır. Daha sonra elde edilmiş türlerine göre istihbarat türlerinden olan insan istihbaratı, teknik istihbarat, açık kaynak istihbaratı ve ölçeklerine göre istihbarat türlerinden taktik istihbarat, operasyonel istihbarat incelenmiş ve stratejik istihbarat detaylı olarak anlatılmıştır. Ulusal güvenliğe tehdit olan terör faaliyetlerine karşı mücadelede stratejik istihbaratın yerinin üstünde durulmuş; son bölümde ise 11 Eylül saldırıları stratejik istihbarat çerçevesinde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEVLET

İnsanların bir araya gelerek, yığın olmaktan ziyade belli amaçları gerçekleştirip bu doğrultuda hareket etmeye başlamalarıyla beraber “devlet” denilen yapı ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca çeşitli şekillerde, çeşitli yönetim biçimlerine sahip birçok devlet var olmuştur. Ancak, sosyal bilimlerdeki birçok kavram için tek bir anlamın olmaması durumu, “devlet” kavramının da anlamının tam olarak ne olduğu konusunda kendisini göstermektedir. Fakat genel manada, sözlük anlamı incelendiğinde, devletin, “toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel bir varlık” olarak kabul edildiği görülmektedir.¹

Kelimenin epistemolojik kökeni incelendiğinde, Arapça’ da “tedavül” anlamına da gelen “devle” kelimesinden Türkçe’ ye geçtiği görülmektedir.² Bu çerçevede ele alındığında, devletin “devam eden”, “yürürlükte olan”, “el değiştiren” gibi anlamları olduğu görülebilmektedir. Bununla beraber, devlet kavramı, geçmişte dönem ve bölgelere bağlı olarak farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Örneğin, İslam dünyasında ilk başta zafer, güç, egemenliğin el değiştirmesi gibi kullanımlara rastlanırken, Osmanlı zamanında hanedanın egemenliği ve hanedanın siyasal iktidarını belirtmek için kullanılmıştır.³ Bu da hanedandaki kişilere “devletlû” denilmesinin sebebini açıklamaktadır.⁴

Batı dünyasında ise Antik Yunan devletlerinde, İtalya’daki şehir devletlerinde, ayrıca Orta Çağ’da, Avrupa’da kurulmuş olan feodal devletlerdeki yönetimlerde, uygulama ve amaç farklılıkları, “devlet” denilen kavramın farklı anlamlara gelmesine neden olmuştur. Örneğin, Roma İmparatorluğunda hukuki bir sistemin uygulandığı bir bölge olarak kullanılan devlet, feodal yapılarda ise toprak sahibine bağlılık anlamını barındırmaktaydı.⁵

¹ Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Devlet”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=DEVLET, (Erişim tarihi: 20.09.2014).

² Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel, Esaslar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970; aktaran Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 6.

³ Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayın, İstanbul, 2008, s. 146.

⁴ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, s.7.

⁵ Davut Dursun, *a.g.e.*, s.146.

Anlam ve tanım bakımından tek bir anlamının ve tanımının olmamasının yanında, devletin kökeni ve varoluş sebebi için de birçok farklı görüş, tarih boyunca çeşitli siyaset bilimci, filozof veya düşünür tarafından ortaya konmuştur. Antik Yunan'ın önemli filozoflarından birisi olan Platon'un devletin meydana gelişi konusundaki düşünceleri ele alındığında, toplumun oluşmasını insanın yapısından meydana geldiğini, bunun da sebebinin insanın yalnız başına her şeyi yapamamasından kaynaklandığını savunmuş olduğu görülmektedir.⁶

İnsanların, iş bölümü yapmalarıyla devletin ihtiyaçlarını karşılayacak yapılar meydana gelmiştir. Örneğin, tarımla uğraşan kesim devleti oluşturan en temel unsur olan insanın yaşayabilmesi için gıda üretimi yaparken, dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı da askeri kesim oluşmuştur. Bu bağlamda, Platon'a göre devlet insanın varoluşuyla meydana gelmiş daimi bir şey değil, insanların bir araya gelmesiyle olmuş bir yapıdır.⁷

Platon'un öğrencisi olan Aristoteles ise, devletin kökenine bakarken insanların nasıl bir araya geldiklerini incelemiştir. İki yolla insanların bir araya geldiğini kabul eden Aristoteles, bunlardan ilkinin, erkek ile kadının bir araya gelmesiyle ve diğerinin de efendi ile kölenin bir araya gelmesiyle olduğunu söylemiştir.⁸ Ayrıca, Aristoteles, ortak hayatın, ortak yaşamın bir türü olan aileyi (oikos), bir devletin var olabilmesi için gerekli olan bir unsur olarak kabul etmiştir.⁹

İhtiyaçların karşılanması çerçevesinde bir araya gelinmesi aslında tabiatın bir sonucudur. Tek başına her şeyi yapabilme kısıtı olan insan, doğal durumdayken ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bir araya gelmiştir. Bu bir araya geliş, aileyi oluşturmuş, gündelik ihtiyaçların yanında ortak gayelerin gerçekleştirilebilmesi için bir araya gelen aileler de köyleri (kome) oluşturmuşlardır. Aristoteles'e göre bu köylerin bir araya gelmesiyle devlet (polis) kurulmuştur.

Düşünce tarihinin önemli filozoflarından olan İbn-i Haldun'un devlet anlayışı incelendiğinde, İbn-i Haldun'un güce ve mücadeleye değindiği ve devlet yapısının da bu unsurların sonucunda meydana geldiğini savunduğu görülmektedir. İbn-i

⁶ Mehmet Emin Nuri, "Platon'un Devletin Kökenine İlişkin Görüşü ve Yansımaları", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2005, Cilt: 1., Sayı: 1-2, s. 243.

⁷ A.g.e, s.246.

⁸ Joseph Zarri, **Aristotle's Theory of the Origin of the State**, Temmuz 1948, s.1., <http://www.scholarcity.com/wp-content/uploads/2012/10/Aristotles-Theory-of-the-Origin-of-the-State-DRAFT-2-PDF.pdf>, (Erişim tarihi: 20.09.2014).

⁹ Vernon L. Provencal, "The Family In Aristotle", <http://www.mun.ca/animus/2001vol6/provencal6.htm>, (Erişim tarihi: 13.12.2013).

Haldun'a göre, insanlar için toplumsal hayat bir zorunluluktur. Bu toplumsal yapının düzeni içinse, siyaset mecburidir.¹⁰ Devletin kökenini açıklama bakımından İbn-i Haldun, "asabiyet" kavramını kullanmıştır. İbn-i Haldun, asabiyet kavramını öncelikle soy bağına bağlamıştır. Buna göre asabiyet, soyla birlikte gelirken devletin de var olabilmesi için önemli bir husustur. Haldun'un asabiyet kavramına genel olarak bakıldığında, belli bir topluluğun bir araya gelmesi, topluluğun bir araya geldikten sonra kendisini savunup dışardan gelecek tehditlere karşı koruması ve en nihayetinde topluluk içinde düzenin sağlanıp devamlılığın gerçekleştirilmesidir.¹¹

Bu düşünürlere ek olarak ele alındığında Platon'un ideal devlet anlayışını geliştirip onu daha ileri taşıyan Hegel, devleti en üst noktaya taşımış ve onu insan üstü bir yapı olarak görmüştür.¹² Daha liberal düşünürler, devleti sadece bir araç olarak görmüş ve insanların özgürlüklerini garanti altına alıp bu özgürleri koruyan bir yapı olarak devleti kabul etmişlerdir.¹³ Machiavelli gibi realist düşünürler ise devleti genel manada dini ve ahlaki değerlerden uzak tutarak gerçekçi bir yaklaşım takınmış, devletin ve devleti yöneten kesimin devamlılığı için güce önem vermişlerdir.¹⁴ Marksist düşünceye göre ise devlet egemen sınıf tarafından proletaryanın emeğinin sömürülmesi için oluşturulmuş bir yapıdır. Sınıf temelinde düşüncelerini geliştiren Marksist yaklaşım, ulus-devletlerin ortaya çıkmasından çok sonra dahi dünya siyasetinde fiili olarak kendisine yer bulmuş, hatta dünyanın iki kutba ayrılıp "Soğuk Savaş'ın" yaşanmasına neden olmuştur.

Tüm bu farklı yaklaşımlar çerçevesinde, devletin ne olduğuna yönelik bir açıklama yapılmak istendiğinde, birçok insanın bir araya gelerek belli ihtiyaçlarının karşılanması için sınırları belli bir bölgede oluşturulmuş, kendi egemenliği ve hukuki kişiliği olan bir yapıdır, denilebilir.

Çalışmanın ileri bölümlerinde incelenmiş olan ulusal güvenlik kavramının ve ulusal güvenliğin sağlanması konularının daha iyi anlaşılabilmesi için yukarıda yapılmış olan tanımda da belirtilen unsurların incelenmesi, devlet kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için yararlı olacaktır.

¹⁰ İbn-i Halun, **Mukaddime**, Çev. Süleyman Uludağ, Cilt 1., Dergah Yayınları, İstanbul, 2009, s.571

¹¹ Ümit Hassan, **İbni Haldun ve Siyaset Teorisi**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982, s.104.

¹² Davut Dursun, **a.g.e.**, s.147.

¹³ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2013, s.37.

¹⁴ Ekrem Buğra Ekinci, "Machieveli ve Hukuk Tarihindeki Yeri", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 1996, Cilt: 10, Sayı: 1-3, 213-233,s.215.

1.2. DEVLETİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Devlet denilen yapının, varlığından söz edilebilmesi için gerekli olan parçalar, devletin unsurlarını oluşturmaktadır. Bu unsurlardan birisinin eksikliğinde ise devlet denilen yapının varlığından söz etmek mümkün olmaz. Her ne kadar, devleti meydana getiren unsurlardan olan halk, toprak ve egemenlik unsurlarının yokluğunda devletten yukarıda da bahsedildiği gibi söz edilmeyecek olsa da, günümüz siyasal sistemindeki “uluslararası tanınma durumu”, bu konuda farklılık göstermektedir. Bu dört unsurun daha detaylı incelenmesi hem devletin oluşumunu anlamak için hem de uluslararası tanınmanın konusunun öneminin anlaşılması için faydalı olacaktır.

1.2.1. İnsan

Devletin kökenine yönelik, yukarıda verilen bazı düşüncelerin fikirlerinden de anlaşılabilceği gibi devletin kökeni aileye, yani insana dayanmaktadır. İnsan, devleti oluşturan en temel öğelerin başında geldiği için insanın olmadığı durumda bir devletten bahsedilemez.¹⁵

Burada bahsedilen insan ise tek bir birey olarak değil, bir halk, bir topluluk olarak ele alınmaktadır. Ancak bu topluluk, bir yığın olmadan ziyade belli bir amacı, ortak ülküsü olan bir topluluktur. Bu durum ise genel manada modern ulus devletlerde kendisini yurttaşlık bağıyla göstermektedir.¹⁶ Bununla beraber, devletin kurucu unsurlarından birisi olarak görülmesine rağmen aslında halk, devletin temelini oluşturmaktadır. Halkın bir araya gelmesiyle devletin oluşması, aslında belli amaçları ve birbirleriyle iletişimleri olan insan topluluğunun devletten önce var olduğu göstermektedir. Bu insan topluluğunun varlığıyla daha sonradan devlet oluşmuştur.¹⁷

Sayı ve büyüklük olarak belirli sınırları olmayan bu insan topluluğunun devleti oluşturabilmesi için önemli olan şart, iyi bir şekilde örgütlenmiş olup belli bir ortak hedefe yönelmiş olmasıdır.¹⁸ Yurttaşlık bağıyla, devlete bağlanan bu halk, devlete karşı haklar ve ödevlere de bu bağlılık sonucunda sahip olmaktadır. Buradan anlaşılabilceği gibi, devletin temelini oluşturmuş olmasına rağmen, halkın devlete

¹⁵ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.40.

¹⁶ Atilla Eralp, **Devlet ve Ötesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

¹⁷ Davut Dursun, **a.g.e.**, s.149-150.

¹⁸ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 40.

karşı ödevlerinin olması, insan topluluğunun egemenlik kullanımını bu üstyapıya devretmesi ve sonucunda devlet denilen bu yapı tarafından ödev ve haklarının belirlenmesinin sonucudur. Bunun yanında, devletin de kendisini oluşturan bu halka karşı ödevleri bulunmaktadır. Bunun en temeli ise güvenlik konusunda da bahsedileceği gibi devletin kendi yurttaşlarını, hem iç hem dış tehlikelerden koruyup güvenliğini sağlamasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere, halkın oluşturduğu devlet yapısının en temel görevlerinden birisi, kendisi için bir temel teşkil eden insanları, devletin varlığı için korumasıdır.

1.2.2. Ülke

Devleti oluşturan halkın, belli bir toprak parçasına ya da alana ihtiyacı vardır. Hukuki anlamda, ülke olarak kabul edilen bu toprak parçası, gündelik yaşamda devletle aynı anlamda da kullanılmaktadır. Fakat ülke, devleti oluşturan temel öğelerden sadece birisidir.¹⁹ Filistin topraklarında bir Yahudi devleti fikrinin ortaya çıkmasında yatan durum bu vaziyeti açıklar niteliktedir. Uzun yıllar boyunca dağınık halde dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamış olan Yahudiler, Theodore Herzl'in Kudüs'te bir Yahudi devleti kurulması fikrini ortaya çıkarması, devlet kurulabilmesi için sadece bir halkın varlığının yetmediği aynı zamanda belirli bir toprak parçasına da gereksinim olduğunu göstermektedir. Nitekim Theodore Herzl'in Kudüs'ten önce Arjantin, Kıbrıs ya da Uganda'da kurulacak bir Yahudi devletine de sıcak bakmış olması,²⁰ toprak parçasının devletin oluşumu ve varlığı için önemine bir örnek teşkil etmektedir.

Toprak parçasının varlığı, aynı zamanda belirli sınırları da beraberinde getirmektedir. Bu sınırlar içerisinde, o devletin tam egemenliği söz konusudur. Günümüz modern devlet sistemine bakıldığında da her bir ülkenin sınırlarının, her bir tarafında farklı bir yönetim şekli görülebilmektedir. Örneğin, Hollanda devletinin sınırları içerisinde monarşi rejimi uygulanmaktayken²¹ sınırın diğer tarafındaki Almanya'da ise cumhuriyet yönetim rejimi olarak uygulanmaktadır.²² Görüldüğü gibi toprak parçasının sınırlarının belirli olması, o sınır içerisindeki uygulamaları; vatandaşlara verilecek olan hakların ve ödevlerin de coğrafi olarak sınırlarını

¹⁹ Davut Dursun, *a.g.e.*, s.150.

²⁰ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt :2, Sayı :1,35-64, s.46.

²¹ Kemal Gözler, "Cumhuriyet ve Monarşi", *Türk Günlüğü*, 1998, Sayı: 45, 27-34, s.28.

²² Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası", <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eyul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>, (Erişim tarihi: 21.09.2014).

belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında toprak parçası yada ülke, devlet ve devleti oluşturan halk için bir yaşam alanı durumundadır.

1.2.3. Siyasi İktidar

Devletin unsurlarından olan halk ve toprak parçasının, bir sistem içerisinde yönetilmesi ve bu iki unsurun, devleti tam anlamıyla oluşturmaları için gerekli olan diğer araç ise siyasal iktidardır.²³ Halkın kendi halinde amaçsız ve düzensiz bir biçimde bulunması, devletin oluşması açısından bir engeldir. Siyasal otoritenin kurulup, bu otoriteye bağlı olarak kurulan kurumlar ve konulan kurallarla devlet sistemi kurulmuş olur. Bu siyasal iktidar, mevki olarak devletteki en üst konumda olup kendisinden başka bir otorite bulunmamaktadır. Bu otorite vergi toplama, kurallar koyma, gerektiğinde kolluk gücüne başvurup zor kullanma gibi çeşitli yetkileri kullanmaktadır.²⁴ Bu durum, devletin zorlayıcı yapısını oluştururken aynı zamanda vatandaşlarının güvenlikleri içinde siyasi otorite tarafından kullanılmaktadır.

Devletin içindeki sistemin devamlılığı için gerekli olan siyasal iktidar, genelde devletin kendisiymiş gibi düşünülse bile, aslında devlet daha üst ve kapsayıcı bir yapıdır.²⁵ Bu çerçevede incelendiğinde, siyasal iktidar devletteki sistemi ve düzeni yürütmek için göreve gelmiş, devlet yetkisini kullanıp kurallar koyup bunları uygulayan bir yapıdır. Asıl olan ise siyasal iktidarların değişebileceği ancak devletin devamlılığıdır.

1.2.4. Tanınma

20.yy'ın ilk çeyreğinden itibaren, I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin tekrarlanmaması amacıyla uluslararası hukuk alanında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve devletlerin hukuki olarak statüleri konusunda düzenlemelere gidilmiştir. Bu doğrultuda, 1933 yılında yapılan Montevideo Sözleşmesi'nde devletin unsurları sayılmış ve devletlerin birbirleriyle olan karşılıklı durumları belirtilmiştir.²⁶

²³ Davut Dursun, *a.g.e.*, s.151.

²⁴ Haydar Çakmak(ed), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2014, s.77.

²⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.41.

²⁶ Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı", USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html>, (Erişim tarihi: 22.09.2014).

Bu sözleşmeyle, devletlerin unsurları sayılırken insan topluluğu, toprak parçası, siyasi iktidar ifade edilmiş; bunlara ek olarak başka devletlerle ilişki kurabilecek kapasitede olma şartı da belirtilmiştir. Ayrıca, bir devletin siyasi olarak var olması, diğer bağımsız devletler tarafından tanınmış olmasına bağlanmıştır.²⁷ Bu durumda, bir devletin oluşup uluslararası sistemde egemen bir güç olarak kendisine yer bulabilmesi için halkının, toprağının ve siyasi iktidarının olmasının yanında, diğer egemen devletler tarafından da tanınmış olması gerekmektedir.

Günümüz uluslararası siyasi sisteminde, bir devletin egemen bir devlet statüsünü kazanması, Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olmasıyla söz konusudur. Ancak, devletlerin egemen, bağımsız bir devlet olarak BM'ye üye olmaları ve diğer taraftan öteki devletler tarafından tanınmış olmaları, objektif yerine subjektif politikalar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Örneğin bir devlet, hali hazırda var olan ve tanıdığı bir devleti, hükümet değişikliğinden ya da rejim değişikliğinden sonra tanımayıp tüm diplomatik bağlarını kesebilir. Bu duruma da örnek olarak 1979'daki devrime kadar İran ile iyi ilişkileri olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, devrim sonrası kurulan hükümeti ve rejimi tanımayıp İran ile olan diplomatik ilişkilerini kesmesi, verilebilir.²⁸

Bunun dışında bağımsızlığını ilan eden bir devletin bağımsızlığını, diğer devletlerin tanımaması, bu devletin dış ilişkilerinde sınırlı bir durumda kalıp diplomatik ilişki kuramamasına neden olmaktadır. Bu durumun en güzel örneği, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) içerisinde bulunduğu durumdur. Bir halkı, bir toprağı ve yönetimi gerçekleştirecek siyasi bir iktidarının varlığına rağmen Türkiye dışında başka bir devlet tarafından tanınmayan KKTC, her ne kadar iç işlerinde devlet yapısı gösterse de dış ilişkilerinde kısıtlı bir durumdadır.

Başka bağımsız devletler tarafından tanınma durumu, bir devletin dış durumunu ve buna bağlı olarak da o devletin kendi içerisindeki durumu etkilemektedir. Küreselleşmeyle, sınırların birbirine daha yakınlaşması ve devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının artması, bir devletin başka devletler tarafından tanınmış olmasını önemli kılmaktadır. Bu durum bağlamında, tanınmamış bir devletin dış politikasında dar bir alana hapsolması, kaçınılmaz bir durumdur. Ekonomik açıdan ele alındığında, tanınmayan bir devletin, ihracat-ithalat yapamaması, kendi

²⁷ "Montevideo Convention on Rights and Duties of States", <http://caselawofeu.com/wp-content/uploads/2013/06/Montevideo-Convention-on-the-Rights-and-Duties-of-States.pdf>, (Erişim tarihi:22.09.2014).

²⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s.559.

vatandaşlarına karşı yerine getirmesi gereken hizmet ve görevleri yerine getirirken mali açıdan zorlanmasına neden olacaktır.

Tanınma olarak burada bahsedilen özünde resmi bir tanınmadır. Devletin, uluslararası hukukta bir kimliğe sahip olması ve diğer devletlerle olan ilişkilerini aksaklık olmadan sürdürebilmesi için de bu yasal olarak tanınma, yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu tür tanımaya uluslararası hukukta “de jure” tanıma denilmektedir. Sözlük anlamı olarak bakıldığında da, de jure tanınma, yasal, hukuki dayanaklara sahip, diğer devletler tarafından tanınan olduğu görülmektedir.²⁹ Yasal ve resmi olması, devletin uluslararası hukuktaki resmi tanınma yöntemleriyle diğer devletler tarafından tanınmasını ifade etmektedir.

De jure tanınmanın yanında, devletler arası ilişkilerde ve uluslararası hukukta olan diğer bir tanınma ise “de facto” tanınmadır. Bu tanıma durumunda, egemenliğini ilan eden devletin, resmi olarak henüz tanınmayıp fiili olarak tanınması durumu söz konusudur.³⁰ Bu durum, de jure tanımının aksine bağlayıcı ve resmi bir tanıma olmayıp geçici şekilde fiili bir tanımadır. De facto tanıma daha çok, de jure tanıma öncesi hazırlık dönemi şeklinde olup bir devletin, tanıyacağı devleti izlemek ve kendi çıkarlarına göre değerlendirmek için yaptığı bir tanımadır. Bu duruma örnek olarak da İngiltere’nin, 1921 yılında Sovyetler Birliğini, de facto olarak tanıyıp daha sonra 1924 yılında de jure olarak tanınması verilebilir.³¹

Ayrıca, günümüzde Irak’ın kuzeyindeki oluşumun, hem Bağdat yönetimiyle olan hem de diğer devletlerle olan ilişkileri incelendiğinde, de facto bir yapıda olduğu düşünülebilir. Bölgenin başkenti olarak kabul edilen Erbil’de, birçok devletin konsolosluk seviyesinde diplomatik temsilciliğinin bulunması³² ve bu yönetimin Bağdat yönetiminden bağımsız şekilde başka devletlerle ilişki kurup, devlet başkanları seviyesinde temaslarda ve ziyaretlerde bulunması, bu bölgedeki yönetiminde resmi olarak tanınmasa da diğer devletlerce de facto olarak tanındığını göstermektedir.

²⁹ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler Diplomasi Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s.131.

³⁰ *A.g.e.*, s.131.

³¹ Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, New York, 2005, s.26.

³² Department of Foreign Relations, <http://www.dfr.krg.org/p/p.aspx?p=37&l=12&s=020100&r=363>, (Erişim tarihi: 20.11.2014).

1.3. ULUS DEVLET

Ulus-devlet denildiğinde akla gelen ilk unsur burada ulus olmaktadır. Ulus yukarıda da belirtildiği gibi belli ortak özelliklere sahip olan insan topluluğu anlamına gelmektedir. Ulus-devleti de bu insan topluluğu tarafından oluşturduğu düşünülebilir. Ancak, günümüzde devletler birçok ulusu bünyelerinde barındırabilmektedirler. Nitekim BM'ye üye devlet sayısının dünyadaki ulus sayısından az olması bu durumu açıklamaktadır. Belçika, Kanada, ABD gibi devletlerin içerisinde birden fazla ulus bulunmaktadır. Kimi zaman bu unsurlar devletlerin bütünlükleri için sorun çıkarmakla beraber, buradaki önemli nokta, ortak bir kimliğin, ortak bir amacın ve değerlerin benimsenmiş olması ve egemenlik yetkisinin devlete verilip devletin sistemine, yasalarına her unsurun uymasıdır.³³

Mevcut uluslararası sistemin ana aktör olarak kabul ettiği devletlerin, egemen ve birbirleriyle eşit statüde oldukları, uluslararası hukuk tarafından kabul edilmektedir. Uluslararası hukukun öngördüğü bu sistem, esasen 1648 Westphalia Barış Antlaşmasıyla başlamış olan ulus-devlet sistemidir.

Ortaçağ Avrupası'nın feodal yapısı ele alındığında, o dönemdeki sistemin toprak sahiplerinin egemenliğindeki yönetim biçiminde olduğu görülmektedir. Toprak ve güvenlik temeline dayanan bu sistemin ana unsurları, toprak sahibi (lord), vassal ve serfler olmuştur.³⁴ Lordlar, vassalların ve serflerin toprakları işlemelerini sağlarken kendisi de bu işlenen topraklardan elde edilen gelirden pay almaktaydılar. Bunun karşılığında ise lordlar, toprakların, vassalların ve serflerin güvenliğini sağlamakta, barış zamanlarında malikânelerinin yönetimini gerçekleştirmekte³⁵, ayrıca vassallar arasında doğabilecek toprak anlaşmazlıklarını çözme görevini yürütmektedirler.³⁶

Ortaçağ Avrupası'ndaki bu feodal sistem, önce Avrupa'nın ve daha sonrasında ise dünyanın siyasal sisteminin değişmesine neden olmuştur. Öncelikle Fransa'daki lordlar, kendileri bir kral seçerek seçtikleri kralın vassalları haline gelmişlerdir. Burada mutlak monarşinin temelleri atılmış, ulus bazında devlet örgütlenmesine giden yol açılmıştır. Fransa'dan sonra Almanya'da da feodal lordlar

³³ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.48.

³⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s.73.

³⁵ Hakan Özdemir, "Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Akıbeti: Ulus Devlet Sonda mı Vizyonda mı?", s.528, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/Hakanozdemir.pdf>, (Erişim tarihi: 23.09.2014).

³⁶ Oral Sander, 2009, *a.g.e.*, s.73.

kral seçmiş, daha sonrasında bu kralın imparator olarak taç giymesiyle de Kutsal Roma İmparatorluğu kurulmuştur.³⁷

Fransa'da, İngiltere'de kurulan krallıklar ve Almanya da kurulan Kutsal Roma İmparatorluğu, feodal sistemden ulus-devlet sistemine gidilen yolda köşe taşlarından olmuştur. Din ve devlet yönetimini tekelinde tutmaya çalışan Kutsal Roma imparatorluğu, 1555'de yapılmış olan Augsburg Antlaşması'nı bozarak kendi içerisindeki devletlerin arasında, çekişmelere neden olmuştur. Katolik kilisesinin yayılması ülküsüyle hareket eden Kutsal Roma imparatorluğunun bu yaklaşımına karşı Fransa'nın o dönemki başbakanlık görevini yürüten Kardinal Richelieu, Protestan prenslikleri desteklemiştir. Aslında kendisi de bir Katolik olan Kardinal Richelieu, Fransa'nın o zamanki ulusal çıkarları çerçevesinde Protestan hareketi desteklemesi gerektiğini düşünmüş ve devlet işlerine realist bir bakış açısıyla yaklaşarak dini öğeleri bu anlayışından uzak tutmuştur.

Almanya topraklarında yaşanan bu Protestan-Katolik kutuplaşması, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu da kendi içerisinde ikiye bölmüş; ayrıca, kendi bütünlüğünü korumaya çalışan Kutsal Roma İmparatorluğu ile kendisinden ayrılmaya çalışan devletler arasındaki siyasi bir mesele haline gelmiştir. Bunlara ek olarak, her ne kadar bir iç mesele gibi gözükse de, bu yaşanan durum bütün Avrupa'yı ilgilendirmiş, dahası kanlı çatışmalara sahne olan, Fransa, İngiltere, Kutsal Roma İmparatorluğu, İsveç, Danimarka gibi devletlerin katıldığı uluslararası bir savaş olan Otuz Yıl Savaşlarına neden olmuştur.³⁸

Fransa'nın ya da Kardinal Richelieu'nun politikası, aslında Fransa'nın çıkarlarını her türlü dini amaçlardan üstün tutmaya dayanıyordu. Kardinal Richelieu'ya göre, bu yaşanan savaşlar, aslında dini bir amaçtan öte, bütün Avrupa'nın kontrol altına alınmasına dayanıyordu. Bu durumun böyle algılanmasının sonucu olarak Fransa, savaşın uzaması ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yıpranması için Protestan devletlere destek vermişti. Bunun yanında kendi ülkesindeki Protestanlara da Kutsal Roma imparatorluğunun yasakladığı hakları tanıdı. Uygulanan bu politika, ulusal çıkarların nasıl her şeyin üzerinde tutulduğunu ve ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda her türlü yolun uygulanmasının meşru olduğunun açık bir göstergesidir. Katolik bir kimliğe sahip olup Fransa'nın

³⁷ A.g.e., s.74.

³⁸ A.g.e., s.100.

çıkarları için Protestanları desteklemesi ve yine bu çıkarlar için dini kullanması bu duruma örnek teşkil etmektedir.³⁹

Otuz Yıl Savaşları sonrası, uluslararası ilişkileri büyük ölçüde etkileyip günümüz devletler arası sistemin meydana gelmesine temel oluşturan Westphalia Barış Antlaşması, ulus devletlerin ortaya çıkışları için büyük bir öneme sahiptir. Öncelikle, Westphaliya Antlaşması için toplanılan konferansa, Papalık makamından ve kiliseden kimsenin çağırılmayıp dinlenmemesi ve antlaşmaya imza attırılmaması, devletlerin kilisenin etkisinden çıktığını ve bundan sonra kilisenin devleti değil devletin kiliseyi yönettiği bir sisteme geçildiğini göstermektedir. Bu durum da konferansın önceki konferanslara göre daha laik bir yapıda olmasına ve devlet meselelerinin öncelikli olmasına bağlanabilir.⁴⁰

Bu antlaşma sonrasında, uzun yıllar Avrupa'yı karıştıran dini anlaşmazlıklar konusunda bir fikir birliğine varılmıştır. Savaşın sona ermesinden itibaren, her krala, istediği mezhebi seçme ve bunu ülkesinde uygulama yetkisi verilmiştir. Dini özgürlüğün yanında, üye devletler onay vermedikleri müddetçe, imparatorluk vergi ve asker toplayamayacak, kanun koyamayacak, savaş ilan edip barış antlaşması imzalayamayacak kararı alınmıştır. Böylece, özellikle Almanya'daki yönetimler ayrı ayrı siyasal birimler haline de gelmiştir.⁴¹

Bunlar çerçevesinde Kutsal Roma İmparatorluğu, zayıflarken kendi öz unsurlarını barındıran ve birbirleriyle belirli kurallara göre hareket eden devletlerin olduğu bir sistem ortaya çıkmış oldu. Antlaşmadan sonra Avrupa, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde müttefiklik kuran, paralı askerliğin olumsuz yönlerini fark edip kendi ulusal ordularını kuran, kendi çıkarlarına göre güç dengesi politikası izleyen, karşılıklı temsilci gönderen ve kabul eden bağımsız devletlerden oluşmuş oldu.⁴²

Westphalia Antlaşmasının önemi, günümüz ulus-devlet sistemindeki devletin topraklarının belli sınırlarla çevrilmiş ve bu sınırların dokunulmaz bir unsur olduğunun antlaşmada tanımlanmış olmasında ve belli bir nüfusu barındıran, siyasal yönetim mekanizmalarına sahip olan bir egemen unsur olduğunun ön görülmesinde

³⁹ Henry Kissenger, *Diplomasi*, Çev, İbrahim. H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57.

⁴⁰ Haydar Çakmak(ed), *a.g.e.*, s.200.

⁴¹ Oral Sander, 2009, *a.g.e.*, s100.

⁴² *A.g.e.*, s.100-101.

yatmaktadır. İşte bu kapsamda ele alındığında, mevcut bağımsız devletlerden oluşan uluslararası sistem, Westphalia antlaşmasıyla kurulmuş olup, antlaşmanın üzerinden yaklaşık üç yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, bu antlaşmanın ön gördüğü temeller çerçevesinde geçerliliğini devam ettirmektedir.

Westphalia'nın temelini atmış olduğu bu sistemin ön gördüğü devlet anlayışı ele alınarak, ulus-devletin ne olduğuna bakılacak olursa, kendisine ait belli sınırları ve bu sınırlarının dokunulmazlığı olan bir toprak parçası, bağımsız bir siyasi iktidarı, belli ortak unsurları ve ortak hedefleri olan bir halka sahip bir yapı olduğu görülmektedir. Bu noktada, çalışmanın yukarıdaki bölümlerinde ele alındığı gibi devletin tanımı ve unsurlarının bu antlaşmayla ilk kez ortaya çıktığı da anlaşılmaktadır.

Bütün bu tarihsel süreç çerçevesinde ulus devlet incelendiğinde, sınırları belli, egemen, kendi ordusuna, kendi yönetimine, ortak değerlere sahip halkı olan bir yapının olduğu görülmektedir.

1.4. GÜVENLİK

Canlıların en temel gereksinimlerinden birisi olan güvenlik kavramı, insanoğlu var olmaya başladığı andan itibaren hem bireysel anlamda hem de grup ve topluluk anlamında, büyük bir öneme sahip olmuştur. Sözlük anlamı olarak “tehlike durumunda bulunmama durumu, emniyet anlamına gelmektedir.”⁴³ Esasen, tek bir anlamı olmayan güvenlik kavramı için tarih boyunca, çeşitli anlamlara gelen terimler kullanılmıştır. İngilizce’ de güvenlik anlamına gelen security kelimesi, Latince’ deki “se” ve “cura” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. “Se” kelimesi olmaksızın anlamına gelirken, cura kelimesi ise endişe anlamına gelmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere endişe, korku olmaksızın, endişeden korkudan uzak manasına gelen secura, İngilizcedeki security kelimesinin kökenini oluşturmaktadır. Antik Yunanca’ da ise rahatsız edilmemiş, sakin anlamına gelen “ataraksia” kelimesiyle güvenlik ifade edilmiştir.⁴⁴ Türkçe kökenine bakıldığında da böbürlenmek anlamı gibi olumsuz bir anlamı da olan, bunun yanında, “ün, nam, iktidar”

⁴³ Kemal Demiray, *Türkçe Sözlük ve Yazım Klavuzu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990, s.261.

⁴⁴ J. Frederik M. Arends, “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 2009, Cilt: 6, Sayı: 22, 3-33, s.6.

anlamlarına da gelen, “kv” ve “kve” kelimelerinden güvenlik kelimesinin türediği görülmektedir.⁴⁵

Genel çerçevede, bu anlamlardan yola çıkarak güvenlik kavramı için iyi olma durumu denilebilir. Çünkü güvenlik anlamı genel itibari ile korkudan endişeden ve tehditten uzak olma anlamına gelmektedir. Bu unsurların olmadığı durumda, iyi, rahat olma durumu söz konusudur. Tehdit kavramı ile ele alındığında da güvenliğin, tehditle yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Şartlara göre tehditler değişmekte, buna paralel olarak güvenlik anlayışı da değişiklik göstermektedir. Örneğin, bir devlete tehdit olan bir unsura karşı güvenlik önlemi alındığında, bu tehdit artık devlet için tehdit algısı oluşturmamaktadır. Ancak, tehdit değişiklik geçirerek başka bir formda devletin tehdit algılamasına girerek yeni güvenlik ihtiyaçları doğurabilir. Bu noktada, tehdit ve güvenlik birbiriyle bağlantılı iki kavramdır.

Güvenliğin tehdit ile olan bağlantısı göz önüne alındığında, tehdidin algılanması büyük önem taşımaktadır. Aşamalara dayalı bu algılama sisteminde, değişkenler ve gelişmeler kişinin ya da devletin algı alanına girmesiyle bir ifadeye, başka bir deyişle bir anlama sahip olur. Bu kapsamda olan gelişmelerin incelenmesi gerekmektedir. Yapılan incelemeyle birlikte sorunun, daha ileriki aşamada da tehdit oluşumu olup olmayacağı izlenir ve bu duruma göre gerekli tedbirler alınır. Tedbirlerin alınması sonucunda, tehlike oluşması önlenmeye çalışılır. Böylece tehdit algısında bulunan yapı güvenliğini sağlamış olur. Ancak konunun, sorunun ya da tehdidin algılanmasında yaşanacak bir aksaklık, önlem alınamamasına neden olacağı için büyük bir güvensizlik ortamı doğurarak yıkıma kadar (ölüm, devletin parçalanması, şirketin batması vb.) giden bir süreç başlatabilir.

Abraham Maslow’un normlar yada ihtiyaçlar hiyerarşisinde, güvenliği koyduğu noktaya bakıldığında güvenliğin önemli bir kavram olduğu anlaşılabılır. Maslow’un sıralamasında maddi gereksinimler içerisinde bulunan güvenlik, yeme, içme, solunum gibi fiziksel ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu noktada, her canlı için zaruri olan yeme, içme gibi ihtiyaçların karşılanmasıyla birlikte, güvenlik ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, insan ele alındığında aynı durum

⁴⁵ Fikret Birdişli, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, Sayı: 31, 149-169, s. 151.

geçerli olup insan, güvenliğinin sağlanmasıyla birlikte maddi ihtiyaçlardan sonraki sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelir.⁴⁶

Uluslararası politika çerçevesinde düşünüldüğünde, güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler alanının akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası ilişkiler disiplininin başlıca konularından birisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası, uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkmış olması, akademisyenlerin de güvenlik kavramını algılayışlarını bu doğrultuda etkilemiş ve akademisyenlerin çalışma alanı ve konusu, savaş sonrasında, tekrar böyle bir savaşın yaşanmaması için yapılacak olan antlaşmaların nasıl olması gerektiği olmuştur.⁴⁷

Güvenlik kavramını uluslararası ilişkiler disiplini içinde kuramsal olarak ilk ele alan akademisyen olan Arnold Wolfers, güvenliği iki boyutta incelemiştir.⁴⁸ Objektif ve sübjektif güvenlik olarak, güvenliği iki bölüme ayıran Wolfers'e göre, objektif güvenlik, güvende olma durumunun tam anlamıyla bilinmemesinden dolayı göreceli olarak güvende olma durumu söz konusu olup elde edilen değerlere karşı olan tehditin yokluğunun değerlendirilmesidir. Bunun yanında sübjektif güvenlikte ise edinilen değerlere karşı tehditin olup olmamasına karşı hissedilen korkudur. Bu durum korku üzerinden gittiği için bazen devletler aslında güvensiz bir durumda kendilerini güvende hissedebilirler ki bu algılayış devlet için bir tehdit oluşturabilir.⁴⁹

Güvenlik kavramı bireyden devlete kadar çok büyük bir öneme sahip bir kavramdır. Bu kapsamda, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına yaklaşımlarının incelenmesi, kavramın anlaşılması ve öneminin kavranması açısından önemlidir.

1.5. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE GÜVENLİK ANLAYIŞI

1.5.1. İdealizm ve Güvenlik

Uluslararası ilişkiler disiplininin, akademik bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığı dönemde bu duruma paralel olarak, uluslararası ilişkiler çalışmalarında

⁴⁶ Avneet Kaur, "Maslow's Need Hierarchy Theory: Application and Criticism", *Global Journal of Management and Business Studies*, Cilt3, Sayı. 10, ss.1061-1064, s. 1062.

⁴⁷ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s.108.

⁴⁸ *A.g.e.*, s.108.

⁴⁹ Arnold Wolfers, "National Security and Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4, 481-502, p.485.

idealizm de önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun nedeni ise, I. Dünya Savaşı sonucunda birçok insanın ölmesi ya da yaralanmış olması gibi yıkıcı durumların yaşanmış olmasının ve bu durumun tekrarlanmamasına yönelik politikaların ortaya çıkmış olmasına bağlanabilir.

ABD'nin o dönemdeki başkanı olan Woodrow Wilson, bu çerçevede bir çözüm aramış, prensiplerinde ön gördüğü unsurlar idealizmin temelini oluşturmuştur. Gizli antlaşmaların yapılmaması, devletler arasında açık bir diplomasinin izlenmesi, tekrar böyle büyük bir savaşın meydana gelmesini önlemek için önemli görülmüştür. Çünkü I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş esnasında yapılan gizli anlaşma ve antlaşmalar, savaşın doğmasına daha sonrasında ise savaşın önü alınamayan bir seviyeye gelmesine neden olmuştur. Bundan dolayı da güvenlik yaklaşımı, tekrar böyle bir savaşın yaşanmaması üzerine kurulmuş olan idealizm, güvenliğin işbirliği içerisinde ortak hareketle sağlanıp Immanuel Kant'ın daimi barışının kurulabileceğini savunmuştur.⁵⁰

Savaşın çıktığı dönemde, baskıcı rejimlerin ve saldırgan yönetimlerin var olduğunu, bunun da savaşa neden olduğunu savunan idealizm, bunun yanında insanın aslında özü itibari ile iyi bir varlık olduğunu, uygun ortamın sağlanması durumunda tekrar böyle bir savaşın olmayacağını kabul etmiş; bu kapsamda, uluslararası hukukun var olduğunu, devletler arasındaki ilişkilerin, karşılıklı bir şekilde yapılan işbirlikleriyle birlikte güvenliğin de sağlanabileceği kabul edilmiştir.⁵¹ Bu anlayış çerçevesinde kurulan Milletler Cemiyeti sayesinde, devletler aralarındaki bir sorunun çatışmayla çözülemeyeceği, herhangi bir saldırı durumunda ise diğer üye devletlerin, müdahale edip saldıran devlete yaptırım uygulanacağı ön görülmüş, böylece kolektif güvenlik yaklaşımı benimsenmiştir.⁵² Ancak, daha çok savaş ya da meydana gelen krizler sonrasında oluşan hasarın onarılması ve suçlu olan devletlerin cezalandırılması görevini yapan Milletler Cemiyeti⁵³, kendine ait bir ordusunun bulunmamasından dolayı çatışmalar başlamadan önce önleyici bir önlem alamamıştır. Örneğin, Japonya'nın Çin'e ve İtalya'nın da Etiyopya'ya saldırılarına karşı yeterli etkiyi gösterip bu bölgelerde sorun çıkmasını engelleyememiştir.⁵⁴ Japonya'ya yapılan yaptırımlara karşı Japonya'nın bu yaptırımları dikkate almayıp

⁵⁰ Enver Bozkurt, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/BOZKURT.pdf, (Erişim tarihi: 29.09.2014).

⁵¹ Haydar Çakmak(ed), *a.g.e.*, s.116.

⁵² *A.g.e.*, s.116.

⁵³ Fethullah Bayraktar, "Bir Ütopya Olarak Kolektif Güvenlik Sistemi ya da Birleşmiş Milletler Ne İşe Yarar?", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt: 16, Sayı: 1-2, 21-33, s.24.

⁵⁴ Joseph C. Egebullem, "The Failure of Collective Security in the Post World Wars I and II International System", *Transcience*, 2011, Vol. 2, No. 2, 23-29, p.26.

örgütten ayrılması da örgütün devletler arasında yeterli öneme sahip olmadığını göstermiştir.⁵⁵ Ayrıca, ABD başkanı Wilson'un fikri temellerini atmış olduğu Milletler Cemiyetine ABD'nin katılmaması da, aslında devletlerin idealist yaklaşımdan uzak, ortak çıkarlardan ziyade kendi çıkarlarını takip etmeye devam ettiklerinin bir göstergesi olmuştur.

Bütün bunlar çerçevesinde idealizm ele alındığında, teorinin iyimser bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Güvenliğin sağlanmasının da bu iyimser yaklaşımla ele alınıp, devletlerin ortak bir şekilde iş birliği yaparak hareket etmeleriyle bu güvenliğin sağlanabileceğini savunan idealizm, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte realist düşünce tarafından eleştirilmiş ve hayalci bir düşünce olduğu vurgulanmıştır.

1.5.2. Realizm ve Güvenlik

II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte, idealizmin başarısız olmasıyla realist düşünce, uluslararası ilişkilerin ana yaklaşımı olmuştur. İdealizmin aksine, iyimser değil karamsar bakış açısına sahip olan realizm, esas itibari ile Antik Çin'in önemli bir generali ve düşünürü olan ve Savaş Sanatı'nı yazan Sun Tzu, antik dönem Hindistan İmparatorluğunda önemli idari görevler yapmış olan ve yöneticinin daima hedefinin gücünü arttırmak olması gerektiğini savunmuş olan Kautilya ve Antik Yunan döneminin önemli tarih yazıcılarından ve düşünürlerinden olan Melian diyaloglarının yazarı Thucydides gibi düşünürlerin eserlerinde kendisine yer bulmuş olan bir uluslararası ilişkiler teorisidir.⁵⁶ Ayrıca, realizm, Rönesans döneminin İtalya'sında yaşamış olan Machiavelli ve İngiliz düşünür Thommas Hobbes'un felsefelerinin de özünü oluşturmuştur.

Güvenliğin güce bağlı olduğu bu teoride, güçlü olmanın klasik realizm çerçevesinde amaç olduğu görülmektedir. Antik Yunan düşünürlerinden Thucydides'in bakış açısına göre, güçlü olan devlet kontrolü alırken, güçsüz olan devlette güçlü devlete itaat etmelidir. Çünkü devletler eşit olmayıp kimisi güçlü kimisi ise zayıf durumdadır. Zayıf devlet şayet güçlü devlete itaat etmez ise yok olabilir. Bu

⁵⁵ A.g.e., s.26.

⁵⁶ John T. Rourke, *International Politics on the World Stage*, McGraw-Hill, New York, 2001, s. 20.

durumda Thucydides, zayıf devlet şayet varlığını koruyup devam ettirmek istiyorsa gücüne göre hareket etmelidir, demiştir.⁵⁷

Machiavelli'ye göre ise devletin güvende olması, en başta güçlü ve otoriter bir yapıda olmasından geçmektedir. Prens eserinde Machiavelli, bir yöneticinin nasıl olması gerektiğine değinmiştir.⁵⁸ Yöneticinin aslan gibi güçlü ve tilki kadar kurnaz olması gerektiğini vurgulayan Machiavelli, bu iki kavramı dış politikanın olmazsa olmaz iki unsuru olarak görmüştür. Ayrıca en büyük değerlerin ulusal güvenlik ve bağımsızlık olduğunu kabul eden Machiavelli, yöneticinin her zaman fırsatları kollamasını ve devletin varlığı için her türlü avantajı sağlaması gerektiğini eserinde vurgulamıştır.⁵⁹ Yöneticinin etik ve ahlaki değerlere göre hareket etmemesi gerektiğini, ayrıca sevilen bir yönetici olması yerine korkulan bir yönetici olmasını, egemenliğin temel unsuru olarak görmüştür.⁶⁰

Thomas Hobbes'un düşüncesi incelendiğinde de, devletin neden var olduğuna açıklama getirdiği görülmektedir. Hobbes'a göre insanlar, doğal durumlarında güvensizlik içindedirler. Hobbes'un doğal ortamında, güçlü olanlar güçsüz olanlara zarar verebilir hatta öldürebilirler. Bundan dolayı, insanlar güvenliklerinin sağlanabilmesi için sahip oldukları egemenliğin bir kısmını devrederek devleti meydana getirmişlerdir. Bu çerçevede, devlet temel olarak insanların güvenliklerinin sağlamak için var olmuştur.⁶¹ Kurulan bu devletle, insanlar bireysel olarak sahip oldukları bazı egemenliklerinden vazgeçmiş oluyor ancak, bu sayede kendi güvenlikleri de sağlanmış oluyordu. Devletin egemenliği altında yaşamak insanlar için korkudan uzak ve doğal ortama göre göreceli güvenli bir ortamda yaşama imkânı sağlamış oluyordu.

Bireyler arasında yapılan iş birliği ile devletin kurulmasının aksine, Hobbes'a göre devletler arasında, aynı şekilde egemenliğin devredilmesiyle devlet üstü bir otorite kurulamaz. Çünkü devletler yapı gereği, insanların tersine egemenliklerinden vazgeçmek istemeyecek oluşumlardır. Üst bir otoritenin olmamasından dolayı da uluslararası sistem anarşik bir yapıdadır. Anarşik yapının varlığı ise sistemde güvensizlik oluşturmaktadır.

⁵⁷ Robert Jackson ve Georg Sorensen, *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York, 2007, s.62.

⁵⁸ Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay(ed), *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012, s.8.

⁵⁹ Robert Jackson ve Georg Sorensen, *a.g.e.*, 64.

⁶⁰ Niccolo Machievelli, *Hükümdar*, Yusuf Adil Egeli çev., Yıldız Matbaası, Ankara, 1955, s.68.

⁶¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.127.

Devletlerin karşılıklı antlaşmalar yapıp, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket edebileceğini de söyleyen Hobbes, bu durumun ancak güvenliğin sağlandığı, tehlikenin olmadığı durumlarda söz konusu olabileceğini savunmuştur. Çünkü Hobbes'a göre, devletler kendi çıkarları çerçevesinde hareket etmektedirler; ayrıca sistemdeki tek egemen aktör olarak çıkarları, çatışmayı ya da savaşmayı ön görüyorsa bu tür antlaşma ya da hukuk kurallarını bir kenara koyarak güvenlikleri ve çıkarları doğrultusunda savaşa giderler.⁶²

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, böyle bir yıkımın tekrar gerçekleşmemesi için uluslararası ilişkiler disiplininde çalışmaların genel kapsamını oluşturan idealizmin, II. Dünya Savaşı'nı ön göremeyip kolektif güvenlik gibi konularda başarısız olması, İngiliz devlet adamı ve akademisyen E. H. Carr tarafından yazılmış olan *Twenty Years' Crisis: 1919-1939* adlı kitabında eleştirilmiştir.⁶³ İdealizmi eleştirirken realizmi, uluslararası ilişkiler alanında akademik bir kuram olarak ilk kez kullanan Carr, idealist düşünürlerin ütöpik olduklarını ve gerçeklerden uzak bir yaklaşım sergilediklerini belirtmiştir.⁶⁴

İdealizmdeki gibi evrensel ahlak anlayışının olamayacağını söyleyen Carr, ortak menfaatler çerçevesinde, devletler arasında bir uyumun olabileceğini belirtmiştir; ayrıca Carr, evrensel ahlak kuralları olarak algılanan olguların, özünde güçlü ya da bir savaştan galip çıkan devletlerin kendi değerlerini yaygınlaştırma durumu olduğunu ve bu durumun devletlerin oluşturduğu statükonun devamını sağladığını savunmuştur.⁶⁵ Carr'a göre idealist düşünürler, tarihsel süreci ve uluslararası ilişkilerin doğasını yanlış anlamışlardır. İdealistlerin, devletler ve bireyler arasındaki ortak çıkarlarla bu ilişkilerin oluştuğunu düşündüklerini ifade eden Carr, bunun aksine, devletler ve insanlar arasından çıkar çatışmasının olduğunu belirtmiştir. Güçlünün güçsüzü bastırdığı bir ortamda, güçsüz bu durumun değişmesi için hareket ederken güçlü olan ise mevcut durumunu korumaya çalışmaktadır.⁶⁶ Bu bağlamda, Carr'ın yaklaşımına göre, çıkar çatışmalarının olduğu sistemde güvenliğin, çıkarların gerçekleştirilip daha sonra da bu durumun korunmasıyla sağlandığı anlaşılabılır.

⁶² Robert Jackson ve Georg Sorensen, *a.g.e.*, s.66.

⁶³ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 2004, Cilt: 1, Sayı: 1, 33-60, s.35.

⁶⁴ John Mearsheimer, "E.H. Carr vs Idealism: The Battle Rages On", *International Relations*, 2005, Vol. 19(2), 139-152, p.139.

⁶⁵ İhsan D. Dağı vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.70.

⁶⁶ Robert Jackson ve Georg Sorensen, *a.g.e.*, s.37.

“Politics Among Nations” eseriyle realizm teorisine sistematik bir alt yapı getirmeye çalışan Hans Morgenthau, realizmi pozitivist bir anlayışla ele alarak, pozitif bilimler gibi uluslararası ilişkilerin de incelenebileceğini savunmuştur. Ayrıca, olması gerekenden ziyade olanın incelenmesi gerektiğini savunan Morgenthau, realizme ve uluslararası ilişkiler disiplinine pozitif bilim şeklinde yaklaşmıştır.⁶⁷ Hobbes’un doğal durumdaki insanlar arasındaki ilişkilere yönelik olan açıklamalarına benzer bir anlayışı olan Morgenthau, insanın doğası gereği başka insanlarla sürekli güç mücadelesinde olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede de devletler arasındaki ilişkilerin bu güç mücadelesi etrafında şekillendiğini savunmuştur. Devletleri, sistemdeki ana aktörler olarak tanımlayan Morgenthau, sistem içinde barışın sağlanması için kolektif güvenlik ya da devletler üstü bir yapının başarılı olamayacağını söylemiştir. Çünkü Morgenthau’ya göre, devletler arasında kendi gücünü arttırırken karşısındakinin gücünü azaltmaya yönelik olan güç mücadelesinin varlığı, bu durumu mümkün kılmamaktadır.⁶⁸ Bu noktada, önemli olan güvenliğin sağlanması için güç dengesinin sağlanmasıdır. Yani Morgenthau’ya göre, taraftar arasında güç dengesinin sağlanmasıyla barış ortamı ancak kurulabilir.

Yazdığı kitabında realizmin altı ilkesine yer veren Morgenthau, hem uluslararası ilişkilerdeki yapının neler üzerine kurulduğunu belirtmiş hem de realizm anlayışının temel ilkelerini ortaya koymuştur.⁶⁹ Morgenthau’nun bu ilkeleri incelendiğinde, uluslararası ilişkileri yönlendiren unsurun, insanın doğasından kaynağını alan evrensel ve objektif kuralları olduğu, devletlerin arasında statükoyu korumaya yönelik güç dengesi anlayışının hâkim olduğu, gücün devletler açısından nihai amaç olarak görüldüğü, devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri ve evrensel ahlak kurallarının uluslararası ilişkilerde yerinin olmadığı görülmektedir.⁷⁰

Realizm kuramının bilimsel manada unsurlarının konulduğu bu ilkelere ve Morgenthau’dan önce ele alınan Thucydides, Machiavelli, Thomas Hobbes ve E.H Carr’ın düşünceleri çerçevesinde bakılacak olursa, klasik realizm için ana aktörler devletlerken devletler açısından nihai hedef de güçtür. Klasik realizme göre, İnsan doğasının idealist görüşün aksine kötü bir yapıda olması, devletler arasındaki ilişkileri de etkileyip çıkar çatışması ve güç dengesi gibi durumların ortaya

⁶⁷ İhsan D. Dağ vd., *a.g.e.*, s.76-77.

⁶⁸ Erhan Arda ed., *Uluslararası İlişkiler*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, s.53.

⁶⁹ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, Mc Graw Hill Higher Education, New York, 1985, s.3-s.16.

⁷⁰ Haydar Çakmak ed., *a.g.e.*, s.118-s.120.

çıkmasında büyük bir rol oynamaktadır. Bu durumda da, güvenlik açısında bakıldığında, güvenliğin sağlanması ancak daha güçlü olunarak ve diğer devletleri de güçsüzleştirerek sağlanabilir. Genel itibariyle devletler arasındaki güvensizlik durumundan hareket eden klasik realizmden, her bir devletin nihai amaç olan gücün sağlanmasıyla güvende olabileceği çıkartılabilir.

Klasik realizmin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, özellikle de 1970'lerin uluslararası sistemini açıklamada yetersiz kaldığının düşünülmesiyle kimi realist düşünür, yapısalcı bir anlayışla realizmi tekrar yorumlayıp unsurlarını ortaya koymuşlardır. Yapısalcı yani neorealizmin kurucusu sayılan Kenneth Waltz, yazmış olduğu "Theory of International Politics" adlı kitabında, neorealizmin kapsamını ve unsurlarını ortaya koyarak realizmi değişen dünya şartlarına göre düzenlemiştir.⁷¹ Waltz, klasik realistlerin aksine, insan doğasının kötü olmasından dolayı çatışmaların ya da güç çekişmesinin olduğuna katılmamıştır.⁷² Waltz'a göre, sistemin içinde yaşanan sorunların sebebi, insan doğasından ziyade uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır.⁷³ Klasik realizmle benzer olarak devletleri uluslararası sistemin ana aktörü olarak kabul eden Waltz, bunun yanında klasik realistlerin tersine, devletlerin nihai amacının güç değil güvenlik olduğunu, gücün devletler için güvenliklerini sağlayıp devamlılıklarını sağlamak için bir araç olduğunu söylemiştir.⁷⁴ Waltz'a göre, devletlerin içyapılarındaki hiyerarşik yapının devletler arası sistemde var olmamasından dolayı sistemin anarşik yapısı çatışma ortamına zemin hazırlamaktadır. Bundan dolayı da hem klasik hem de neorealizme göre, devletler arasında sürekli güç mücadelesi bulunmaktadır. Bu güç mücadelesinde önemli olan nokta güç dengesinin sağlanmasıdır. Bu durum Waltz'a göre iki kutuplu bir sistemin olduğu Soğuk Savaş döneminde daha kolay gerçekleştirilmiştir.⁷⁵ Bunun nedeni ise ikiden daha fazla büyük gücün bulunduğu uluslararası sistemde güç dengesinin sağlanmasının daha zor olmasıdır.

Klasik ve neorealizm çerçevesinde ele alındığında, realizm devletlerin egemen olduklarını, sistemin anarşik bir yapıda olduğunu ve bu sebepten dolayı devletler arasında güç çekişmelerinin olduğunu kabul etmektedir. Güvenliğe tehdit olarak, başka devletlerin güç arayışını ve güçlerini maksimum seviyeye çıkarma güdüsünü kabul eden realizm, güvenliğin sağlanmasını askeri çerçevede olan yüksek güç

⁷¹ **A.g.e.**, s.121.

⁷² Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", *Journal of Interdisciplinary History*, 1988, Vol.18, No.4, 615-628, p.617.

⁷³ **A.g.e.**, s.618.

⁷⁴ Robert Jackson ve Georg Sorensen, **a.g.e.**, s.77.

⁷⁵ **A.g.e.**, s.95.

uygulamalarına bağlamıştır, ancak Soğuk Savaş sonrasında realizmin bu varsayımları eleştiri almıştır. Sistemdeki tek tehdit unsurunun, devlet ve askeri çerçevede kabul edilmesinin büyük bir güvenlik sorunu doğurabileceği realizme karşı ifade edilmiştir.⁷⁶

1.5.3. Kopenhag Okulu ve Güvenlik

Kopenhag Okulu ya da Ekolü, 1985 yılında “Kopenhag Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi” bünyesinde çalışmalarını yürüten bir grup araştırmacı tarafından “Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutları” isimli projenin hayata geçmesi ile oluşturulmuştur.⁷⁷ Kopenhag Okulu’nun genel olarak çalışma alanı, güvenliği sadece dar anlamda askeri kapsamda ele alan realist anlayış ile realist anlayışı eleştirip her türlü alanın güvenlik kapsamına alınması gerektiğini savunan görüşler arasındadır.⁷⁸

Realistlerin, güvenlik durumunu askeri anlamda ve sadece devletler arasındaki bir durum olarak kavramalarının aslında güvenlik açısından sorun doğuracağını kabul eden Kopenhag Okulu düşünürleri, aynı zamanda realistlerin bu dar kapsamını eleştirip her bir konunun güvenlik konusu olarak ele alınmasını savunan görüşlere de karşı çıkmışlardır. Çünkü bu yaklaşıma göre sadece askeri anlamda güvenliğin ele alınması, başka tehdit unsurlarının görülemeyip güvenlik zafiyeti doğurabilirken, her bir konuyu da güvenliğin konusu yapmak bireylerin özgürlüklerinde ve refah seviyelerinde azalmaya neden olabilir.⁷⁹ Bu çerçevede okulun düşünürleri, güvenliği askeri güvenliğin dışına çıkarmış ama bunun yanında sınırlarını da çizerek askeri, çevresel, toplumsal, ekonomik, siyasal güvenlik sektörlerine ayırmıştır.⁸⁰ Bu sektörler, sektör içindeki bütün unsurlar arasındaki etkileşim ve ilişkilerde asıl olan unsur temelinde ayrılırken, her bir sektör de birbiriyle iç dinamikleri üzerinden bağlantılı ve karşılıklı etkileşim içindedir.⁸¹

⁷⁶ Richard H. Ullman, “Redefining Security”, *International Security*, 1983, Vol.8, No.1, 1983, 129-153, p.129.

⁷⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 2011, Cilt: 8., Sayı: 30, 43-73, s.57.

⁷⁸ Barry Buzan et. al., *Security: A New Frame Work For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1998, s.vii.

⁷⁹ Sinem Akgül Açmaz, *a.g.e.*, s.58.

⁸⁰ Barry Buzan et. al., *a.g.e.*, ss.48-161.

⁸¹ Göktürk Tüysüz Oğlu, “Güvenlik İsteminin Dış Politika Oluşum Sürecine Etkisi: Ermenistan-İran İlişkilerinin Güvenikleştirme Kuramı Bağlamında Anlamlandırılması”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 2013, Cilt: 8, Sayı: 16, 95-123, s.100.

Sektörel bazda, güvenliği ayıran Kopenhag Okulu'nun uluslararası ilişkilere kattığı diğer bir yaklaşım ise bölgesel güvenlik kavramı olmuştur. Bu yaklaşımla, güvenlik ihtiyaçlarının her devlette aynı tehdide karşı doğmadığı, ayrıca bölgesel olarak devletler arasında ortak güvenlik ihtiyaçlarının olduğu ve bu çerçevede devletlerin birbirleri ile işbirliğine giderek güvenlik ihtiyaçlarını sağlayabilecekleri ortaya konmuştur.⁸² Buradan da okulun aslında, bir tehdidin bölgesel olarak kaynağının belirlenmesi gerekliliğine vurgu yaptığı görülmektedir. Ayrıca devletlerin, tek bir güvenlik anlayışından ziyade daha kapsamlı bir güvenlik anlayışıyla bulundukları bölgenin sorunlarına göre hareket etme olanağına sahip olduğu ve bunlara ek olarak, sorunun kaynağının bölgesel olarak belirlenip çözümün o bölgeye yönelik üretilmesi gerekliliğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu kavramlardan olan güvenlikleştirme kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik algılayışlarının değişip çeşitlenmesiyle birlikte güvenliğin neye karşı olacağı sorusu çerçevesinde ortaya konulmuştur. Okulun düşünürleri, bu kavramı ortaya koyarken, "söz edimi" kuramının üzerine güvenlikleştirme kavramını oluşturmuşlardır.⁸³ Söz edimi kuramıyla aslında belirtilmek istenen, bir kelimenin söylenmesiyle bir durumun gerçekleşmesidir. Yani yetkili bir devlet görevlisinin bir konuyu tehdit olarak ifade etmesi ya da başka bir devlete savaş ilan etmesi, savaş ilan edildiğini açıklaması siyasi, sosyal, ekonomik, askeri açıdan bu anlayışa göre sonuçlar doğurur.⁸⁴

Devletin yönetim kadrosundaki kişilerin, belli konulara güvenlik vurgusunu yaparak güvenlikleştirme ya da güvensizlikleştirme yapması, Kopenhag Okulu'nun yaklaşımında olumlu bir durum değildir. Klasik anlamda, güvenlik olumlu bir anlama sahipken, Kopenhag Okulu düşünürleri, güvenlik kavramının yöneticiler için istedikleri politikaları uygulamada meşrulaştırıcı bir unsur olduğunu, "güvenlikleştirme" yaparak bireysel özgürlüklerin sınırlandırılabilceğini belirtmişlerdir.⁸⁵ 11 Eylül saldırılarından sonra havayolu ile yolculuklarda yolcuların uçak içerisinde su dahil olmak üzere hiç bir sıvıyı taşıyamamaları bu durma örnek olarak verilebilir.

⁸² Barry Buzan ve Ole Wæver, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge University Press, New York, 2003.

⁸³ Göktürk Tüysüz, **a.g.e.**, s.99.

⁸⁴ Elif Toprak vd., **Uluslararası İlişkiler Kuramları-II**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.138.

⁸⁵ Göktürk Tüysüz, **a.g.e.**, s.99.

Genel olarak Kopenhag Okulu anlayışı ele alındığında, klasik güvenlik anlayışını genişletmiş, bunun yanında klasik düşünceyi eleştirip her türlü konuyu güvenliğin içine sokan anlayışlardan da farklı olarak belli sınırları çizmiştir. Böylece, güvenliği devlet bazından alıp çeşitli alanlara dağıtarak aslında güvenliğin çok boyutlu bir kavram olduğunu vurgulamıştır.

1.5.4. Yeşil Teori ve Güvenlik

Dünya çapında ve bunun bir sonucu olarak da uluslararası siyasette yaşanan değişimler doğrultusunda, ortaya çıkan en önemli uluslararası ilişkiler teorilerinden birisi de yeşil teori olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi'nin başlamasından itibaren, dünyada üretimin büyük boyutlara ulaşması ve bu üretim için fosil yakıtların kullanılması, çevresel sorunların doğmasına neden olmuştur. Ancak, etkilerinin hemen ortaya çıkmamasından ve ortaya çıkan etkilerin de hemen anlaşılamamasından dolayı çevreyle ilgili konular, ne devletlerin kendi iç siyasetlerinde ne de uluslararası ortamda uzun yıllar boyunca önemli bir yere sahip olabilmıştır.

1960-1970 dönemine kadar, çevresel meseleler devletler tarafından göz ardı edilmiş, bu konular uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olamamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla beraber, uluslararası siyasetle ilgilenip onu anlamaya ve sorunlara çözüm bulmaya çalışan teoriler ortaya çıkmış olsa da bunlar daha çok devlet odaklı olmuşlardır. Ancak 1960'lardan itibaren hem teknolojide yaşanan gelişmeler hem de dünya nüfusunda yaşanan artış, çevresel sorunların daha çok dikkat çekmesini sağlamıştır.

Dünya'daki kaynakların sınırlı olması, üretim ve büyümenin sınırlarının olduğunun kabul edilmeye başlanmasıyla birlikte çevreye verilen önem artmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru devlet dışı aktörlerin de uluslararası sistemin birer aktif aktörü haline gelmesiyle birlikte ortaya çıkan nükleer karşıtlığı, kadın ve barış gibi kitlesel hareketler, yeşil politikaların ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁸⁶ Bunların yanında, çevre sorunlarının sınır-aşan bir yapıda olması, devletlerin güvenliklerini de tehdit eden bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir devlette meydana gelen bir

⁸⁶ Yelda Elçandırılı, "Yeşil Teori", Ramazan Gözen(ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.494.

evre felaketinin etkisinin, komşu devletlerde dahi görülebilmesi de bu durumu kanıtlamaktadır.⁸⁷

Realist ve liberalist yaklaşımlar çevresel meselelere sorun çözücü şekilde yaklaşılarak uluslararası yapının ve aktörler arası ilişkilerin çevresel sorunlara nasıl bir karşılık vereceğine odaklanmaktadır. Realizm, uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul edip devletler arası güvenlik ikilemi çerçevesinde çevresel meseleleri ele alıp, çevresel sorunların devletler arası çatışmalara neden olabileceğini savunmaktadır. Bunun yanında liberalizm, işbirliği ve maksimum fayda çerçevesinde kıt olan kaynakların uzlaşma ile birlikte kullanılmasını ve çevreye daha az zarar veren üretim sistemlerinin uygulanmasını savunmakta, böylece çevresel sorunların önlenebileceğini kabul etmektedir.⁸⁸

Bu kapsamda uluslararası ilişkiler teorilerinin en önemlilerinden olan realizm ve liberalizm, çevresel sorunlara ya da çevrede meydana gelen değişmelerin nedenlerinden ziyade bu sorunların nasıl çözülebileceğine eğilmiştir. Bunu yaparken de devlet ve insan merkezli çözümler ne sürmüşlerdir. Bunun yanında yeşil teori, çevresel meselelere etik ve eleştirel şekilde yaklaşmaktadır. Yeşil teori insanın merkezi bir konumda yer aldığı doğa anlayışı yerine doğanın bütün olarak öne çıkarıldığı bir etik anlayışa sahiptir.⁸⁹ Bu doğrultuda, yeşil teori realizm ve liberalizm gibi insanı merkeze koyan anlayışların çevresel sorunların önlenmesi yerine çevresel sorunlara neden olduğunu, bunların getirdiği çözümlerin geçici olduğunu savunmaktadır.⁹⁰

Devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde daha etkin bir rol oynamasıyla birlikte çevresel sorunlar da uluslararası sitemi etkileyen en önemli ögelerden biri haline gelmiştir. Bu noktada yeşil teori, sistemde meydana gelen sorunların kaynağı olan çevresel sorunların, klasik uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak insan ve devlet ötesinde çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yeşil teoriye göre, çevresel sorunlara karşı klasik yaklaşımlar, çevreden kaynaklanan güvenlik sorunlarına çözüm üretmek yerine sorunu daha da derin bir hale getirmektedir. Yeşil teori, çevresel sorunların nlenip bu sorunun doğurabileceği güvenlik problemlerinin

⁸⁷ **A.g.e**, s.494.

⁸⁸ Andrew Heywood, **Global Politics**, Macmillan, New York, 2011, 393.

⁸⁹ Jill Steans, **An Interaction to International Relations Theory: Perspectives and Themes**, Pearson, New York, 2010, s. 210.

⁹⁰ Matthew Paterson, **Understanding Global Environmental Politics Domination, Accumulation, Resistance**, Macmillan, London, 2000, s.34.

engellenmesi için meselenin, insan ve devlet temelli anlayışlarla değil çevrenin bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini savunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK VE TERÖRİZM

2.1. ULUSAL GÜVENLİK

Ulusal güvenlik kavramı ele alındığında, öne çıkan ilk unsur “ulus” terimi olmaktadır. Bu çerçevede incelendiğinde, ulusal güvenlik ile belirtilen durumun, aslında Westphalia Barışı ile ortaya çıkan ulus-devlet sisteminin bir parçası olduğu görülmektedir. Yani, uluslararası hukukta yeri olan ve hukuki bir kimliğe sahip olan devletlerin güvenliği, ulusal güvenlik terimiyle ifade edilmektedir. Ulus-devletlerin ortaya çıktığı Westphalia antlaşmasıyla beraber, ulusal güvenlik terimi de süreç içerisinde çeşitli bakış açıları doğrultusunda, devletler arası siyasette kendisine yer bulmuştur.

Coğrafi keşiflerin başlamasından itibaren devletlerin, dünyanın farklı yerlerinde sömürgeler elde etme çalışmalarıyla birlikte aralarında sömürgecilik yarışı ortaya çıkmıştır. Bu durum ise özellikle Avrupalı devletlerin, sadece kendi ülkelerini korumak için güvenlik uygulamaları değil ayrıca kontrol altına aldıkları sömürgelerini de koruyup buralardaki hâkimiyetlerini devam ettirmeye dönük ulusal güvenlik uygulamaları yapmalarına neden olmuştur.

Viyana Kongresiyle kurulmuş olan Avrupa’daki dengenin bozulmasının en büyük sebeplerinden biri de ulusal birliklerini geç tamamlamış olan Almanya ve İtalya’nın bu sömürgecilik yarışına girmeleri olmuştur.⁹¹ Bu iki devletin ulusal birliklerini tamamladıkları dönemde, kendilerine sömürge olarak hedefledikleri yerlerin hali hazırda İngiltere ve Fransa gibi devletlerin kontrolünde olması iki taraf arasında sorunların çıkmasına neden olmuştur. Sömürgeler üzerinde yaşanan bu anlaşmazlık aynı zamanda Avrupa kıtası içindeki sorunlarla birleşince de I. Dünya Savaşı’na giden yol da açılmıştır. Savaş dönemindeki ulusal güvenlik uygulamaları genel olarak Osmanlı Devleti’ nin birçok cephede yaptığı gibi topraklarını korumak için ya da İngiltere’ nin yaptığı gibi kontrolü altındaki sömürgelerindeki egemenliğini koruyup yeni bölgeler elde etmek amacıyla olmuştur.

Askeri açıdan güçlenmenin ve bu doğrultuda ittifaklara girerek güvenliğin sağlanabileceği düşüncelerinin hakim olduğu bu dönemde, devletler klasik realist

⁹¹ Oral Sander (2009), *a.g.e.*, s.224.

bakış açısıyla hareket etmişlerdir. İki savaş arası dönemde, tekrar böyle bir savaşın yaşanmaması için çeşitli antlaşmalarla ve Milletler Cemiyetiyle kolektif güvenliğin hakim olduğu, idealizmin egemen olduğu bir güvenlik anlayışı oluşmuştur. Ancak 1929 buhranından itibaren özellikle I. Dünya Savaşından sonra ağır yaptırımlara uğrayan Almanya'nın ve daha sonra İtalya ve Japonya'nın saldırgan tutumları bu antlaşmaların ve Milletler Cemiyetiyle kurulmaya çalışılan kolektif güvenlik anlayışının çökmesine neden olmuştur. Böylece, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti'nin, istenilen sonucu veremeyip başarısız olmasıyla beraber ortaya çıkan realist yaklaşımın güvenlik anlayışı, klasik anlamda ulusal güvenliğin temellerini ortaya koymuştur.

Devletlerin, II. Dünya Savaşı döneminde, I. Dünya Savaşı'ndakine benzer taraflara ayrılması ile birlikte, askeri güvenlik anlayışlarının hakim olduğu bir dönem ortaya çıkmıştır. Sınırlarını genişletme ya da sınırlarını koruma amacıyla hareket edilmesinin yanında Türkiye aktif olarak savaşa girmeyerek güvenliğini sağlamaya ve ayrıca savaşın her iki tarafıyla çeşitli antlaşmalar yaparak denge sağlamaya çalışmıştır. Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi II. Dünya Savaşı sırasında güvenliğin sağlanabilesi bakımından kimi devlet askeri müdahalelere başvurmuş kimisi ise savaşa girmemeye çalışarak ulusal güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Bunun yanında, II. Dünya Savaşı sonrasında, yaşanan iki dünya savaşının da etkileriyle devletler için ulusal güvenlik kavramı olmazsa olmaz bir unsur haline gelmiş, ayrıca ulusal güvenlik anlayışı kurumsallaşmaya başlamıştır. Örneğin bu bağlamda, ulusal güvenliğin devletlerin politik yaşamlarında kavram olarak kendisine yer bulması, ABD başkanlarından Henry Truman döneminde 1947 tarihli National Security Act belgesiyle olmuştur.⁹²

Güvenlik kavramında da bahsedildiği gibi ulusal güvenlik, esas itibari ile devletin, kendisini oluşturan unsurlarını iç ve dış tehditlere karşı koruması olarak kabul edilebilir. Ulusal güvenliğin, klasik anlamda, devletin diğer devletlere karşı sınırlarını ve topraklarını koruması anlamına geldiği düşünülebilir.⁹³ Bu çerçevede, tehdidin kaynağının diğer devletler olarak görülmesi, özellikle bu devletlerle girilen savaşlardan galip çıkılmasıyla ulusal güvenliğin sağlanabildiği kanaatini doğurmuştur. Yani, klasik anlayışa göre ulusal güvenlik, başka devletlere karşı

⁹² Rona Aybay, "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/440/4924.pdf>, (Erişim tarihi: 10.10.2014).

⁹³ Fatma Arslan, Küreselleşmenin Ulusal Güvenliğe Etkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2007, s.30 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

girilen savaşlardan galip çıkılması, bunun yanında da sınırların, toprakların ve kendi vatandaşlarının korunması anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş dönemine bakıldığında, iki kutuplu dünya düzeninin gerekliliğı olarak her iki kutup da kendi değerlerini, çıkarlarını, topraklarını koruma güdüsü çerçevesinde ulusal güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Nükleer silahların üretiminin artırılması, askeri birliklerin çoğaltılması, NATO'nun ve Varşova Paktı'nın kurulması, Soğuk Savaş döneminde de genel olarak ulusal güvenliğin klasik anlayış temellerine dayanan, askeri çerçevede algılandığını göstermektedir.⁹⁴

20. yüzyıldan itibaren hızlanan küreselleşme, dünyada ekonomik refahın artırılması ve barışın sağlanmasında yeni olanakları sağlamaktayken aynı zamanda sosyal dağılma sürecine, ekonomik krizlerin ulus-devlet sınırlarını aşmasına ve küresel ekonomik sıkıntılara dönüşmesine, bunlarla paralel olarak şiddet ve çatışmanın kendisine dünya siyasetinde yer bulabilmesine neden olabilmektedir.⁹⁵ Bu kapsamda, güvenlik kavramının uluslararası sistemin geçirdiğı değişimle birlikte buna paralel olarak, ulusal güvenlik kavramı da uygulanış ve anlayış bakımından değişiklik göstermektedir. Güvenlik anlayışının kapsamında yaşanan herhangi bir değişim, hem tehdit algılamalarında hem de ulusal güvenlik kapsamında değişikliğe neden olmuştur. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrasındaki uluslararası düzenin değişmesi, güvenliğin ve buna bağılı olarak da ulusal güvenliğin algılanışını değiştirmiştir.

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu düzeninden sonra, ABD'nin egemen güç olarak ortaya çıkmasının yanında, başka güçler de dünya siyasetinde kendisine yer bulmuştur. Bu durum ise içerisinde çok kutuplu, devlet dışı aktörlerin de olduğı bir düzenin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu çok kutuplu düzenin oluşmasıyla birlikte, güvenlik anlayışının kapsamı Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışına göre değişiklik göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde, çok fazla görülmeyen yerel sorunlar, Soğuk Savaş sonrasında kendini göstermeye başlamıştır.⁹⁶ Örneğin, Soğuk Savaşın bitimine yakın ortaya çıkan etnik milliyetçilik sorunu, Yugoslavya'nın dağılmasına neden olmuş, bu süreçte ise birçok yeni devlet kurulurken birçok insanın da hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

⁹⁴ David A. Baldwin, "The Concept of Security", *Rewiev of International Studies*, 1997, Vol. 23, 5-26, p.9.

⁹⁵ Şamil Ünsal, "Milli Güvenliğimizin Milletlerarası ve Küresel Boyutları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2013, Sayı: 207, 1-12, s.10.

⁹⁶ Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21. Yüz Yıl Dergisi*, 2007, 35-50, s.35.

Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası dönemde, klasik askeri anlayışa dayalı güvenlik anlayışının değiştiği anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemdeki devlete karşı tehditler düşünüldüğünde, bunların devletin ulusal varlığına ve bütünlüğüne karşı olan tehditler, devleti oluşturan unsurlara karşı olan tehditler ve devletin siyasi rejimine karşı olan tehditler olduğu görülmektedir.⁹⁷ Ayrıca bunlara ek olarak, devletin güvenliğinin yanında bireyin güvenliğinin de ortaya çıktığı bu dönemde güvenliğin konusunu, askeri güvenliğin yanı sıra etnik-milliyetçilik, kökten dincilik, küresel göçler, doğal afetler, organize suçlar, nükleer ve kitle imha silahlarının yayılması gibi konular oluşturmaya başlamıştır.⁹⁸ Bu şekilde, Kopenhag Okulu düşüncesinin de ortaya koyduğu gibi ⁹⁹ tehdit kaynaklarının artmış olması, devletlerin klasik manada sadece diğer devletleri tehdit olarak görmelerinin yanında güvenliklerini sağlamak için daha geniş bir çerçevede hareket edip politikalarını belirlemelerine neden olmuştur. Çünkü tehdit kaynaklarının artmasının yanında, bunların klasik tehdit algılayışından farklı olarak önceden kestirilebilmelerinin zorluğu, devletleri özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, bu tehditlerle baş edebilme bakımından güvenlik politikalarında değişikliklere gitmelerine neden olmuştur.

Genel olarak bölgesel nitelikte olan bu yeni tehdit unsurları, küresel etkilere de neden olmaktadır. Bir bölgede yaşanabilecek büyük çapta doğal afet ya da etnik milliyetçiliğe dayalı çatışmalar, hem o bölgedeki insanlara ve kurulu olan düzene zarar vermekte hem de bu verilen zarar, küresel çapta olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki bağımlılığın artması da bu duruma neden olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan yeni uluslararası sistemin, birbirine ekonomik ve siyasi olarak bağlı olan aktörlerden meydana gelmesi, kitlesel göçlerin ve çevresel felaketlerin artması, teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde yayılıyor olması, bu yeni sistemin Soğuk Savaş ya da Soğuk Savaş öncesi dönemlere benzer, sınırları belli olan kutupların ve alışıldık tehditlerin var olduğu düzenden farklı olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰ Değişen bu tehdit unsurları, devletlerin de ulusal güvenliklerini sağlamaları konusunda ulusal güvenlik politikaları bakımından yeniliğe

⁹⁷ Barry Burzan, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Harvester Press Group, London, s.65.

⁹⁸ *A.g.e.*, s.40.

⁹⁹ Barry Buzan et. al., *a.g.e.*, pp.48-161.

¹⁰⁰ Nilüfer Narlı, "Yeni Küresel Tehditler ve Yeni Paradigma", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 10-20, s.10.

gitmelerini gerektirmiştir. Bu durum, tehditlerin belirsizliğinin büyük boyutta olmasının bir sonucu olarak alınacak güvenlik önlemleri bakımından klasik güvenlik anlayışının yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi ise tehdit kaynağının artmış olmasının yanında hem çok boyutlu ve hem de kendilerinin ve doğurabilecekleri sonuçların nispeten belirsiz olmasıdır.

Devlet kökenli klasik tehditlerin yerini almaya başlayan, devlet dışı aktörlerin kaynağı olduğu bu yeni tehditlerin ve bu tehditlere bağlı olarak değişen ulusal güvenlik anlayışının daha iyi anlaşılabilmesi için, bu unsurların incelenmesi gerekmektedir.

2.2. ULUSAL GÜVENLİĞE KARŞI TEHDİTLER

Devletlerin ulusal güvenliklerine yönelik tehditler, Soğuk Savaş sonuna kadar, genel olarak başka devlet veya devletlerden kaynaklı ve askeri unsurlar üzerine kurulu tehditler olarak kabul edilmiştir. Devletlerin oluşturduğu bu askeri nitelikli tehditler dışındaki tehditler, Soğuk Savaş öncesindeki dönemlerde kendilerini göstermiş olsalar da, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar devlet kökenli tehditler gibi ulusal güvenliğe tehdit teşkil etmemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde, devlet dışı aktörlerin ve bunlarla bağlantılı etmenlerin etkinliğini arttırması, ulusal güvenlik açısından tehdit olan unsurları da arttırmıştır. Aynı başlık altında incelenecek olan terörizm, bu tehditlerin başında gelirken, terörizme de kaynak ya da araç olan diğer tehditler de sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kendisini göstermiştir. Bu açıdan, bu tehditlerin kökenlerinin ve etkilerinin incelenmesi, terörizm sorunun da içeriğinin anlaşılabilmesi için gereklilik göstermektedir.

2.2.1. Kitle İmha Silahları

Savaş ve çatışmaların en temel unsuru olan silahlar, tarihsel süreç içerisinde teknolojik gelişmelerle paralel olarak değişim ve gelişim göstermişlerdir. Barutun silahlarla kullanılmasıyla birlikte kılıç, ok gibi ateşli olmayan silahların yerini ateşli silahlar almıştır. Silahlarda yaşanan bu gelişmeler de savaşların, çatışmaların hatta devletlerin akıbetlerinde belirleyici rol oynamışlardır. I. Dünya Savaşı ile birlikte etkileri geniş olan savaş gereçleri kullanılmaya başlanmış, bu durum tam olarak II. Dünya Savaşı'nda kendisini göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nın son evrelerinde

ABD'nin Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı atom bombaları da silahlarda yaşanan gelişmenin en bariz örneklerindendir.

Atom bombasının kullanılmasında sonra, silahların bu denli büyük yıkımlara yol açabilecek şekilde geliştirilip kullanılabileceği kaygısı, bu silahların çoğalmasına paralel olarak artmıştır. Kitle imha silahlarının kullanıldıkları anda meydana getirdikleri yıkımların büyüklüğünün yanında, gelecekte de etkilerinin hem insanlara hem de çevreye verebileceği zarar bu kitle imha silahlarının tehlikesinin boyutunu göstermektedir. Sadece savaş sırasında karşı devletin askerini değil sivil unsurları da etkileyen bir etkiye sahip olması kitle imha silahlarını, savaşın bir parçası olsun veya olmasın, her bir bireyi ilgilendiren bir konu haline getirmiştir.

Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu düzenin liderliğini yapan ABD ve Sovyetler Birliği'nin karşılıklı olarak nükleer silahlanma yarışına girişmeleri, bu tür silahların uluslararası ilişkilerin en önemli meselelerinden birisi haline getirmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği, caydırıcılık temeline dayanan bir anlayışla kitle imha silahı türü olan nükleer silah üretimini geliştirip arttırmış, bunun bir sonucu olarak da Küba'da yaşanan bir nükleer kriz meydana gelmiştir. Nükleer savaşın eşiğinden dönülen Küba Krizi'nde her hangi bir nükleer savaşın yaşanması, sadece Amerika kıtasını değil bütün dünyayı etkileyebilecek ve büyük zararlara neden olabilecekti.

Meydana getirdiği zararlar çerçevesinde nükleer silahlar başta olmak üzere, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasının önlenmesi için özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında BM nezdinde "Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı" kurulmuş; ajansın görevi atom çalışmalarının barış eksenli bir şekilde yürütülmesini ve askeri anlamda bu tür faaliyetlerin yapılmamasını denetleme olarak belirlenmiştir. Ancak bu girişim pratikte çok başarılı olamamış, ABD ve Sovyetler Birliği dışında da İngiltere, Fransa ve Çin kendi nükleer silahlarını üretmişlerdir.¹⁰¹

Soğuk Savaşın ortalarından itibaren diğer devletlerin de nükleer enerjiye dönmeye başlamalarıyla birlikte nükleer silahlanmanın önlenmesi için BM nezdinde Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenmesi Antlaşması, Nonproliferation Treaty, NPT imzalanmıştır.¹⁰² Bu antlaşmaya göre nükleer enerjiden barışçıl yollardan yararlanmak her devletin hakkı iken, mevcut nükleer silah sahibi devletler dışındaki

¹⁰¹ A.g.e., s.25.

¹⁰² Tolga Yarman, *Geçmişte ve Bugün Nükleer Enerji Tartışması*, Okan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.30.

devletlerin nükleer silah üretmeleri yasaklanmıştı.¹⁰³ Ancak devletlerin, sistemdeki egemen aktör olmalarından dolayı antlaşmaya dahil olup olmama kendi isteklerine bağlı bulunduğu için kimi devlet bu antlaşmaya katılmamıştır. Bunun sonucunda da Hindistan, Pakistan, İsrail gibi devletler antlaşmaya taraf olmayarak kendi nükleer silahlarını üretmişlerdir. Kuzey Kore ise antlaşmadan daha sonra çıkarak benzer şekilde kendi nükleer silahlarını geliştirmeye başlamıştır.¹⁰⁴ Ayrıca Arjantin de kendi nükleer silahını yapabilecek hale gelmiştir.¹⁰⁵

Günümüzde nükleer silahların büyük bir sorun olarak görülmesiyle birlikte, İran'ın özellikle batı dünyası tarafından nükleer program yürütmesine şüpheyile bakmasına neden olmuştur. Devrimden önceki dönemde batı ile yakın ilişkileri olan İran'ın özellikle nükleer programını ilerletmek için ABD ve Almanya gibi devletlerle yakın ilişkileri olmuştur. Ancak devrim sonrası her iki tarafın ilişkilerinin bozulması, bu nükleer programın sorun olarak algılanmasına neden olmuştur. Günümüzde, İran'ın nükleer silaha sahip olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte uygulamadaki nükleer programı silahlanma çalışması olarak kabul edilmekte ve bu durum da İran ile başta İsrail olmak üzere batı dünyasının arasındaki ilişkilerde sorun olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁶

Nükleer dışında kitle imha silahlarının diğer iki türü olan kimyasal ve biyolojik silahlar da nükleer silahlara benzer olarak kullanıldıklarında büyük zararların yaşanmasına neden olabilecek güçte silahlardır. Kullanımı I. Dünya Savaşına dayanan kimyasal silahlar, nükleer silahların aksine patlamaları sırasında patlamaya dayalı zarardan ziyade hedefin sinir sistemi başta olmak üzere bütün vücut sistemlerine etki eden bir özellik taşır. Bu özellikleriyle sadece fiziki değil psikolojik etkiye de sahip olan kimyasal silahlar temelde zehirli madde yayılımı ile karşı tarafı etkisizleştirme amacıyla kullanılmıştır. Nükleer silahların üretimine göre daha kolay ve ucuz olan kimyasal silahlar, yüzeysel ya da dış yapıya zarar vermeden de etki gösterebilmektedir.¹⁰⁷

¹⁰³ Erdem Denk, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2011, Cilt: 66, Sayı: 3, 93-136, s.112.

¹⁰⁴ *A.g.m.*, s.105-107.

¹⁰⁵ Tolga Yarman, *a.g.e.*, s.31.

¹⁰⁶ Arzu Celalifer Ekinci, "İran'ın Nükleer Teknolojiyle Tanışma Süreci ve Nükleer Programının Tarihsel Arka Planı", <http://www.usakgundem.com/ders-notu/10/%C4%B0ran%E2%80%99%C4%B1n-n%C3%BCkleer-teknolojiyle-tan%C4%B1%C5%9Fma-s%C3%BCreci-ve-n%C3%BCkleer-program%C4%B1n%C4%B1n-tarihsel-arka-plan%C4%B1.html>, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

¹⁰⁷ Federation of American Scientist İnternet Sayfası, Chemical Weapons Technology, <http://fas.org/irp/threat/mct198-2/p2sec04.pdf>, (Erişim tarihi: 21. 10. 2014).

Genel olarak gaz, buhar ve sıvı hallerde kullanılabilen kimyasal silahlar, sinir sistemini etkileme başta olmak üzere kan zehirleyici, kusturucu ve yakıcı etkileri olabilen zehirli maddelerin kullanımıyla üretilmektedir.¹⁰⁸ Bu tür silahlardan korunabilmek nükleer silahlara göre kolay olmasına rağmen, korunmak için giyilebilecek maske ve özel kıyafetler kişilerin hareket kabiliyetini sınırlandırdığından başka türlü tehlikelere açık hale gelmelerine neden olabilmektedir.

Biyolojik silahlara bakıldığında ise kimyasal silahlardan farklı olarak göze çarpan ilk unsur kaynağının mikroorganizma, bakteri, virüs gibi canlılardan elde edilmesidir. Kimyasal silahların aksine sadece laboratuvar ortamında üretilmeyip kaynağı tabiatın da elde edilebilen biyolojik silahlar, çoğalıp yayılma özelliği gösterdiği için kullanıldıkları andan itibaren yayılıp çoğalabilme özelliğine sahip silahlardır. Ayrıca, kapladığı yer bakımında mikroskobik yapıda olduğu için taşınmasının kolay olması ve herhangi bir hastalıklı canlıdan üretilebilmesi açısından hem nükleer hem de kimyasal silahlara göre ucuz yapıdadırlar.¹⁰⁹ Kimyasal silahlar gibi belli bir müddet sonra etkileri azalmadığından ve biyolojik silahların kaynağını oluşturan mikroorganizma, virüs, bakteri gibi canlıların uygun ortamda yaşayıp çoğalabilmelerinden dolayı, biyolojik silahların etkileri artabilmekte ve bu etkiler geniş bir alana yayılabilmektedir.¹¹⁰ Bu bakımdan hastalığın bulaştığı insan ya da diğer bir canlı hastalığı yayabilme potansiyeli bakımından biyolojik bomba olarak düşünülebilir.

Bahsi geçen türdeki silahların yeryüzündeki varlığı her zaman, hem küresel çapta hem de devletlerin ulusal güvenlikleri bakımında büyük tehlike oluşturmaktadır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte, özellikle uluslararası sistem içerisinde yeni ortaya çıkan devlet dışı aktörlerin bu tür silahlara erişebilme ve üretimini gerçekleştirebilme ihtimallerinin varlığı bu tehlikeyi daha da arttırmaktadır. Özellikle bu tür silahların etnik temizlik hareketlerinde ve terör faaliyetlerinde kullanılabilme ihtimalleri hem insani hem de devletlerin güvenlikleri bakımından ana güvenlik sorunlarından biri olmaktadır. Çünkü devlet dışı aktörlerin nerde, ne zaman ve nasıl bir eylemde bulunacağını belirsizliğiyle birlikte, bu tip kitle imha silahlarına da başvurabilme ihtimalleri bu güvenlik sorununun temelini oluşturmaktadır.

¹⁰⁸ Michael Kort, *Weapons of Mass Destruction*, Info Base Publishing, New York, 2010, s.7.

¹⁰⁹ Çiğdem Bal, Biyolojik Silahlar, <http://www.travma.org.tr/userfiles/file/cigdem%20bal.pdf>, (Erişim tarihi: 21.10.2014).

¹¹⁰ A.g.e., (Erişim tarihi: 21.10.2014).

Ayrıca, sadece saldırının meydana geldiği andaki zarar değil bunun yanında uzun süreli çevresel problemlere de neden olabilme potansiyellerinden dolayı, kitle imha silahlarının teşkil ettikleri tehlikenin geniş bir boyutta olduğu kabul edilebilir.

2.2.2. Etnik Milliyetçilik

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, yeni oluşan uluslararası sistemin tehdit unsurlarının birisi olan etnik milliyetçilik de ulusal güvenliğe karşı tehdit olarak ortaya çıkmıştır.¹¹¹ Milliyetçilik kavramı, günümüzdeki anlamda Fransız devrimine kadar uzanan bir unsurdur; ayrıca, Osmanlı Devleti'nin özellikle Balkanlarda toprak kaybetmesine neden olup I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesine sebep olan nedenlerden birisidir.

Ancak, Soğuk Savaş'ın meydana getirdiği düzende, devletler arası ilişkilerde ve devletlerin kendi iç işlerinde büyük bir yere sahip olamamıştır. Çünkü genel olarak kapitalizm ve komünizm temelli ideolojik bir çatışmanın hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde, iki kutbun da liderleri olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin kendi kutupları içerisindeki devletlerde, böyle bir durumun yaşanmasına engel olmuşlardır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber etnik çatışmaların çok yaşandığı bölgelerde, Sovyetlerin baskıcı yönetimi altında bulunan dönemlerde bu tip çatışmaların yaşanmadığı görülmüştür.¹¹²

Merkezi yönetimlerin güçlü olmasına ve özellikle Sovyet bloğundaki yönetimin bu tür çatışmaların yaşanmasını önlemesine rağmen, Soğuk Savaş sonrası Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bu tür sorunlar uluslararası ilişkilerde kendisine yer bularak devletlerin ulusal güvenlikleri için tehdit unsuru haline gelmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla, Kosova ve Bosna'da yaşanan çatışmalar, bu durumun örneği niteliğindedir. Bu çatışmaların, bölgesel nitelikte olmalarının yanında, NATO ve BM'nin de bu duruma müdahil olmasıyla, aslında çatışmaların küresel niteliklerinin de olduğunu göstermiştir.¹¹³ Kosova'da ve Bosna'da yaşanan durumun emsal teşkil etmesinden dolayı, İspanya gibi kendi içerisinde etnik ayrılıkçı hareketlerin olduğu devletler bu olaylara mesafeli yaklaşmışlardır.

¹¹¹ V.P. Gagnog Jr., "Ethnic Nationalism and International Conflicts: The Case of Serbia", *International Security*, 1994-1995, Vol.19, No. 3, 130-166, p.130.

¹¹² Haydar Çakmak ed., *a.g.e.*, s.284.

¹¹³ Çağrı Erhan, "Küreselleşme Döneminin Tehditleriyle Mücadele", *Stradigma*, 2003, Sayı: 5., 2003, 1-15, s.7.

Soğuk Savaş'ın sonlarına diğer yaşanan etnik temelli çatışmalardan birisi de Güney Osetya ve Gürcistan arasında olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde özerk olarak Gürcistan'ın kontrolüne bırakılan Güney Osetya bölgesinde, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru bölgedeki konuşulan diller üzerine Gürcistan ve Güney Osetya yönetimlerinin karşılıklı çıkardıkları kararlar etnik milliyetçiliğin artmasına neden olmuştur.¹¹⁴ Daha sonra silahlı çatışmalar şeklinde devam eden olaylar, Sovyetler Birliği'nin dağılma arifesinde olduğu için bölgeye çok müdahale edememesinden dolayı devam etmiştir.

Sovyetler Birliği içinde kalan Kuzey Osetya ile irredantist bir anlayışla birleşmek isteyen Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte olaylar büyümüştür.¹¹⁵ Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesiyle bu bölge tekrar Gürcistan'a bağlanmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşme isteğini desteklemiştir. Bunun bir sonucu olarak da 2008'de yaşanmış olan Rusya-Gürcistan savaşı meydana gelmiştir.

Genel olarak toprak paylaşımı, özerklik ya da bağımsızlık isteğini kaynağında barındıran etnik milliyetçilik, bir devlet için hem sosyal hem siyasal hem askeri hem de ekonomik açıdan büyük sorunlar doğurabilir. Yugoslavya'nın dağılması örneğinde olduğu gibi, bir devletin dağılıp son bulmasına neden olabilme kapasitesine sahip olan etnik milliyetçi hareketler, ulusal güvenlik bakımından önemli bir tehdittir.

Bir devletin, sadece başka devletleri tehdit olarak görmesi dışındaki bu durum, genelde devletin kendi içyapısından kaynaklanmaktadır. Devletin kendi içerisinde yaşanacak bu etnik çatışmalar, ulusal güvenlik anlayışının sadece dışarıya dönük değil aynı zamanda devletin içine dönük olarak da planlanması gerektiğini göstermektedir.

2.2.3. Organize Suçlar

Etkileri bakımından, hem bireysel anlamda hem de devlet anlamında çok boyutlu bir yapısı olan organize suçlar, özellikle Soğuk Savaş sonrası küreselleşme

¹¹⁴ Merve İrem Yapıcı, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi", *OAKA Dergisi*, 2007, Cilt: 2, Sayı: 3, 71-104, s.74.

¹¹⁵ *A.g.m.*, s.75.

hareketiyle birlikte kendisini dünya siyasetinde daha fazla göstermeye başlamış ve devletlerin gündemini meşgul eden bir güvenlik sorunu olmuştur. Genel olarak örgütlü suçları ifade eden organize suçlardan, eylemleri baskı, cebir ve şiddet kullanarak ve çıkar amacı güderek yapılan suçlar anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Bu tür suçlara karşı mücadelelere bakıldığında, teknolojik gelişmelerin etkisiyle ve suç örgütlerindeki bağlantıların genişliği nedeniyle, bu mücadelelerin zorluğu görülebilmektedir.¹¹⁷

Bu tür suçlar, teknolojik gelişmelerle beraber, devletlerin içerisinde çıkıp sınır aşan bir yapıya dönüşmüştür. Yapılan bir kaçakçılık faaliyetinin başlangıç noktası ile bitiş noktasının dünyanın farklı iki noktası olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Organize suçların ortaya çıkış temellerine bakıldığında ise ekonomik istikrarsızlık, rüşvet, işsizlik, eğitimsizlik, siyasi ve hukuki boşluk ile ahlaki yozlaşmanın öne çıktığı görülmektedir.¹¹⁸ Genel olarak uyuşturucu, tarihi eser, insan kaçakçılığı, fuhuş, organ ticareti, silah kaçakçılığı gibi suçların yürütüldüğü organize suçlarda asıl amaç maddi çıkar sağlamaktır. Bu tür faaliyetlerle ekonomik çıkar sağlamanın sonucunda faaliyetleri yürüten organize suç örgütlerinin ekonomik cirolarının gelişmekte olan devletlerden fazla olması durumu ise bu devletler için kalkınmayı da zorlaştırmaktadır.¹¹⁹

Bu tür faaliyetler sonucunda, elde edilen paranın aklanması sürecinde de yeni güvenlik sorunları ortaya çıkmaktadır. Çünkü rüşvetin ve yozlaşmanın da etkisiyle aklanacak para, genelde hukuki boşlukların olduğu ülkelerde kamu gücünde görev alan kişiler tarafından da kullanılmakta, bu durum ise devletin organize suçlarla mücadelesini zorlaştırmaktadır. Her bakımdan gelişmeyi ve kamu düzenini olumsuz yönde etkileyen bu faaliyetler, ekonomik güç sağlamaya çalışırken, silahlı güç olarak da faaliyet gösterdikleri için, devletler açısından kimi zaman askeri ve polise tehdit unsuru olmaktadır. Terör örgütlerinin genel finansal kaynağı olduğu da düşünüldüğünde organize suçların, faaliyet alanları dışında yapı olarak tek düzlemde değil çok boyutlu olduğu görülmektedir.

¹¹⁶ Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası, Organize Suçlar, http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Organize_Tanitim.aspx, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

¹¹⁷ Emine Akçadağ, "Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü", https://www.academia.edu/3057297/YENI_GUVENLIK_TEHDITLERI_AVRUPA_BIRLIGININ_GELECEGINE_ILISKIN_SONUCLARI_VE_TURKIYE_FAKTORU_New_Security_Threats_and_Results_for_the_Future_of_the_European_Union_and_Turkey_Factor_, (Erişim tarihi: 14.10.2014).

¹¹⁸ Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, Organize Suçlarla Mücadele, <http://www.mfa.gov.tr/organize-suclarla-mucadele.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

¹¹⁹ A.g.e., <http://www.mfa.gov.tr/organize-suclarla-mucadele.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

Genel olarak bir şirket yapılanması tarzında faaliyetlerini yürüten organize suç örgütleri, yasadışı faaliyetlerinin yanında yasal faaliyetler de gerçekleştirmektedirler. Yasadışı faaliyetlerini gizlemek için yasal şekilde yapılan bu faaliyetler ile birlikte, kamu görevlileriyle ve sivil toplumla da yakın ilişkiler kurmaya çalışarak etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Teknolojiden de faydalanarak, her türlü imkâna sahip olup her yere ulaşabilme bakımından faaliyet alanları da yaygın olan bu tür suç unsurları, hem kamu düzeninin sağlanması açısından, hem uyuşturucu ticareti gibi genel sağlığı ilgilendiren konularda, hem de ekonomik kayıpların yaşanması bakımından devletlerin ulusal güvenliklerine tehdit oluşturan önemli bir etmendir.

Bunların yanında aile, akraba ya da etnik bir yapıyla oluşan bu örgütler hem etnik sorunların kaynağında yer alabilmekte,¹²⁰ hem yoksulluğun artmasına neden olabilmekte hem de asayiş ve sağlık açısından tehdit oluşturabilmektedir. Bu açıdan ele alındığında, Soğuk Savaş sonrası ortaya konulan güvenlik referanslarının her bir unsurunu bu şekilde kendi içerisinde barındırdığı görülebilmektedir. Bu bakımdan, ulusal güvenliğin sağlanması konusunda, devlet dışı bir aktör olan bu organize suç örgütleri başlı başına bir güvenlik sorunudur ve devletlerin bu organize suç örgütlerine ve bunların faaliyetlerine karşı mücadele etmeleri devlet güvenliği için önemli bir gerekliliktir.

2.2.2. Nüfus Artışı, Yoksulluk ve Kitlemel Göçler

Doğrudan silahlı bir tehdit unsuru olmamasına rağmen, nüfus artışının hızlanması, hem küresel hem de devletlerin kendi içyapılarında olumsuz etkiler doğuran bir olgudur. Özellikle 20.yy'ın ortalarından itibaren dünya nüfusundaki büyük artış, doğurduğu sonuçlar bakımından, devletlerin ulusal güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yaklaşık 7.124 milyar olan dünya nüfusunun her yıl katlanarak arttığı ve böyle devam ederse 2050 yılında nüfusun 9.2 milyara çıkabileceği düşünülmektedir. Her hafta yaklaşık 1,5 milyon insanın dünya nüfusuna katıldığı göz önünde bulundurulduğunda, dünya nüfusunun bu seviyelere ulaşması ise kaçınılmaz bir durumdur.¹²¹

¹²⁰ Ayhan Bozlak, "Çıkar Amaçlı Organize Suçlar ile Mücadeleye İlişkin Temel Hukuki Düzenlemeler ve Başlıca İlkeler", *Polis Bilimleri Dergisi*, 2009, Cilt: 11, Sayı: 3, 61-93, s.65.

¹²¹ Rosamund McDougall, "Too Many People: Earth's Population Problem", https://www.populationmatters.org/wp-content/uploads/population_problem.pdf, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

Tablo-1 Gelir Gruplarına Göre Dünya Nüfusu (2013 Verilerine Göre)¹²²

Düşük Gelirli Nüfus	848.668.000
Orta Gelirli Nüfus	4.969.744.000
Yüksek Gelirli Nüfus	1.306.132.000
Toplam Nüfus	7.124.544.000

Gelir dağılımındaki dengesizlik ve kaynakların kıtlığı da, nüfus artışıyla birlikte yoksulluğun da artmasına neden olmaktadır. Tablo-1’de gösterilen Dünya Bankası’nın verilerine göre, 2013 yılı itibari ile 7.124 milyar olan dünya nüfusunun, yaklaşık 1.306 milyarını yüksek gelire sahip nüfus oluşturmaktadır. Bunun yanında orta ve alt gelir gruplarının toplam nüfusu ele alındığında bunun 5.818 milyarlık bir kısım olduğu görülmektedir. Toplam nüfusun yarısından fazlasının alt ve orta gelir gruplarından oluşuyor olması ülke bazında değil dünyada ki gelir dağılımındaki dengesizliği göstermektedir.

Nüfus artışına paralel olarak artış gösteren yoksulluğun bir sonucu olarak beslenme, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerden yararlanma tam anlamıyla dünyanın her bölgesinde eşit olarak sağlanamamaktadır. Ayrıca yoksullaşma nedeniyle, suç oranlarının da artması devletlerin içerisinde hem asayiş bakımından hem de ulusal güvenlik bakımından sorun teşkil etmektedir. Bunların yanında, yaşanabilecek kitlesel göçler de devletlerin ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal bakımdan güvenlik sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir.

Göçmen sayısında yaşanan değişmelere bakıldığında, Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 1990 yılında dünyadaki toplam göçmen sayısı yaklaşık 140 milyonken 2013 yılında bu sayının yaklaşık 232 milyona çıktığı görülmektedir.¹²³ Devletlerin içerisindeki yoksullaşmayı hızlandırabilecek bir etmen olan bu tip kitlesel göçler, gelişmemiş ülkelerin yanında gelişmiş ülkelerin de büyük sorunlarından birisidir.¹²⁴ Bu çerçevede, gelişmiş ülkelere olan göçler ele alındığında 1990 yılında bu ülkelerdeki göçmen sayısı 80 milyon iken 2013 yılında bu sayının 140 milyona

¹²² Dünya Bankası Resmi İnternet Sayfası, Population 2013, <http://databank.worldbank.org/data/download/POP.pdf>, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

¹²³ Population Facts, “ The Number of International Immigrants”, http://esa.un.org/unmigration/documents/The_number_of_international_migrants.pdf, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

¹²⁴ Haydar Çakmak ed., *a.g.e.*, s.285.

çıkıldığı görülmektedir.¹²⁵ Bunun yanında, 1990'dan 2013'e doğru 1. ve 2. Körfez Savaşları, Bosna Savaşı, Afganistan Savaşı, Arap Baharı gibi dünya siyasetinde yaşanan önemli olaylar da göç hareketlerini hızlandırmıştır.

Gelir dağılımındaki dengesizlik gıda ve güvenlik gibi insanlar için zorunlu olan ihtiyaçların karşılanamaması da her yıl bu tür göçlerde artışların yaşanmasına neden olmaktadır. Göçlerin gelişmiş devletlere doğru yoğunlaşması, bu devletlerin hem ekonomik hem de güvenlik bakımında istikrarsızlıklar yaşamalarına neden olabilirken; bunun bir sonucu olarak da gelişmiş ülkelerde başka milletlere mensup kişilere karşı ırkçı hareketlerinin artmasıyla etnik-milliyetçi çatışmaların da yaşanmasına yol açabilmektedir.

2.2.5. Çevresel Tehditler

Devleti meydana getiren unsurların en temeli olan insan için var olup yaşaması, devletin de varlığını sürdürebilmesi için büyük öneme sahiptir. İnsanın olmadığı bir ortamda devletten söz edilemeyeceği için burada ortaya insanın nasıl varlığını sürdürebileceği sorunu çıkmaktadır. Biyolojik bir varlık olan insanın varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu en önemli etmenlerin başında yaşadığı ortamın uygunluğu gelmektedir. Oksijene, suya ve beslenmeye ihtiyaç duyan insanın yaşamaya çalıştığı bir ortamda bu sözü edilen unsurlardan birisinin dahi olmaması insanın o yerde varlığını devam ettirememesine neden olmaktadır. Sadece insan açısından değil diğer canlılar için de geçerli olan bu durum, ekolojik sistemin devamlılığını da zorunlu kılmaktadır. Belli bir düzen halinde işleyen tabiatta yaşanacak bir bozulma, hem insan için hem de diğer canlılar için büyük sorunlar doğurabilir. Bundan dolayı da çevre güvenliği en temelinde, yaşam için önemlidir.

Sanayi Devrimi ile birlikte, kömür madeninin kullanımıyla başlayan fabrika tarzı üretim süreci petrol, doğal gaz hatta termik ve nükleer enerji kullanılan santrallerin de inşasıyla büyük bir ilerleme kat etmiştir. Ancak bu tip faaliyetlerde kullanılan enerji kaynaklarının, özellikle de fosil yakıtların kullanılmasıyla, açığa çıkan karbondioksit ve benzer gazların atmosfere yayılması hava kirliliği başta olmak üzere, geniş bir alanda çevreye zarar vermektedir. Hava kirliliğiyle birlikte ozon tabakasının delinmesi ve sera etkisiyle birlikte iklim değişikliklerinin yaşanması

¹²⁵ Population Facts, *a.g.r.*, http://esa.un.org/unmigration/documents/The_number_of_international_migrants.pdf, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

sonucunda su kaynaklarının ve bitki örtüsünün de zarar görmesi genel anlamda sadece insanlar ve diğer canlılar için değil devletler için de sorun teşkil etmektedir.

Günümüz teknolojisinde enerjiye olan ihtiyaç, enerjinin güvenliğini de doğurmaktadır. Ancak, enerjinin güvenliği daha çok üretilmesi, iletilmesi ve kullanılması çerçevesinde düşünülmekte ve bu güvenlik yaklaşımının içinde, çevre çok dikkate alınmamaktadır.¹²⁶ Enerjinin elde edilmesine odaklanılmış olunması, çevresel sorunların gözden kaçmasına ve bunun sonucunda da uzun yıllar boyunca olumsuz etkileri devam edecek olayların meydana gelmesine neden olmaktadır. Erozyon ve heyelan gibi olaylar sonucunda yaşanan toprak kaybı, ayrıca hava, su ve toprak kirliliğinin yaşanması, insanlar için büyük tehdit yaratmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da insanlar bu tür doğal kaynakların olduğu yerlere doğru yönelmeye başlar, bu ise bu doğal kaynakların olduğu bölgelerde başka güvenlik sorunlarının meydana gelmesine neden olabilir. Örneğin, su kıtlığının olduğu bir coğrafyada su kaynaklarına doğru yönelinmesi, su konusunda anlaşmazlıkların yaşanıp askeri düzeyde çatışmaların da doğabilmesine neden olabilmektedir.

Bunun yanında, enerji kaynaklarının üretildiği yerlerde yaşanan kazalarda açığa çıkan maddelerin çevreye verdiği zararlar da çevre güvenliğini ilgilendiren meselelerden biridir. 1986 yılında Ukrayna'da meydana gelen Çernobil Nükleer Santrali'nin patlaması ve 2011 yılında Japonya'nın Fukushima kentinde deprem ve tsunami sonrası¹²⁷ o bölgedeki nükleer santralde yaşanan kaza, birçok kişiyi ve çevreyi olumsuz yönde etkilemiştir. Japonya'daki felaketin yakın zamanda yaşanmış olmasından dolayı kazanın uzun dönemde doğurduğu sonuçlar henüz tam olarak bilinmemekle birlikte, Çernobil'de yaşanan kaza sonucunda, kazadan sonraki ilk bir kaç hafta içinde 30 kişinin, daha sonrasındaki dönemlerde ise yüzlerce kişinin santralden yayılan radyoaktif sızıntısının etkisine bağlı olarak öldüğü kabul edilmektedir.

Ayrıca kazadan 2005 yılına kadar Ukrayna, Rusya ve Belarus'da kaydedilmiş olan yaklaşık 6000 tiroit kanseri vakasının büyük bir çoğunluğunun, kazanın olduğu dönemde kazanın etkilerine maruz kalmış kişiler olduğu kaydedilmiştir.¹²⁸ Buradan da anlaşılabileceği gibi, santrallerde yaşanan kazalar sadece o anda yıkım

¹²⁶ Çağatay Dikmen, "Enerji ve Çevre Ekseninde Ulusal Güvenlik", http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/43de7cf7ba769c7_ek.pdf, (Erişim tarihi: 21.10.2014).

¹²⁷ Veda Duman, **Fukushima Nükleer Santral Kazası Raporu**, Fizik Mühendisleri Odası, Ankara, 2011, s.11.

¹²⁸ United Nations Scientific Committee Official Web Page, "Chernobyl Accident", <http://www.unscear.org/unscear/en/chernobyl.html>, (Erişim tarihi: 15.12.2015).

yaratmamakta, asıl büyük zarar kazadan sonraki uzun dönemde kendini göstermektedir. Sovyetler Birliği zamanında Ermenistan'da yapılmış olan Metzamor Nükleer Santrali de hem yapıldığı konum olarak hem de eski teknolojiyi barındırmasından dolayı büyük tehlike içermektedir. Eski tarz soğutma sistemine sahip olan bu santral, soğutmada kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan suyu çevredeki kaynaklardan sağlamasıyla birlikte su kaynaklarını büyük ölçüde kirletmektedir. Bu bakımdan santral sadece patlama ihtimali ile bölge için tehlike arz etmemekte, aynı zamanda çalıştığı dönemde de çevreye zarar vermektedir.¹²⁹

2010 yılında Meksika'da yaşanan Deepwater petrol krizinin de meydana getirdiği çevresel felaketler hem doğal çevreyi hem de başta o bölgedeki insanlar olmak üzere geniş çapta birçok insanı etkilemiştir.¹³⁰ Meydana gelen kazalar sağlık açısından sorunlar doğururken bunun yanında maddi olarak da kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Doğal çevrenin tahribatından dolayı besin ihtiyacının karşılanmasının zorlaşması ve temiz su kaynaklarının azalması da başka türlü sorunların yaşanmasına neden olmuştur.

Genel olarak düşünüldüğünde, teknolojik gelişmeler arttıkça çevresel sorunlar da artış göstermektedir. Özellikle fosil yakıtların, kimyasal ve biyolojik atıkların ve nükleer maddelerin enerji üretim ve tüketiminde çevreye salınımı büyük sorunlar meydana getirmektedir. Devletler açısından sağlık giderleri, verimli topraklarda yaşanan kayıplar gibi finansal giderleri artıran sorunların yaşanmasının yanı sıra dolaylı olarak kitlesel göçlerinde meydana gelmesine neden olabilecek çevre sorunları devletlerin ulusal güvenlikleri için özellikle Soğuk Savaş sonrasında önem vermeleri gereken konulardan biri haline gelmiştir.

2.3. TERÖRİZM

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte, devletleri meşgul eden sorunların belki de en başında terörizm sorunu gelmektedir. Kökenleri geçmişe dayanan bir olgu olan terörizm, özellikle 1990 tarihinden itibaren dünya siyasi sisteminde kendisine büyük bir yer bulmuştur. Çünkü teknolojik gelişmelere ayak uydurarak sınır aşan bir etki yaratıp dünyanın her yerinde eylem kapasitesine ulaşabilmiş bir tehdit özelliğindedir.

¹²⁹ Sinan Oğan, "Sınırlarımızdaki Çernobil: Metsamor Nükleer Santrali", <http://www.turksam.org.tr/makale-detay/522-sinirlarimizdaki-chernobil-metsamor-nukleer-santrali>, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

¹³⁰ BP Resmi İnternet Sayfası, Meksika Körfezi Deepwater Horizon, http://www.bp.com/tr_tr/turkey/toplum-ve-cevre-/cevresel-faaliyetlerimiz/cevre-duyarl-_I_/meksika-koerfezi--deepwater-horizon--.html, (Erişim tarihi: 22.10.2014).

Buna ek olarak, terörizmin, önceki bölümlerde anlatılan diğer ulusal güvenliğe karşı olan tehditlerin kesişim noktası olduğu ya da bu tehditlerin birini veya birden fazlasını bünyesinde barındırıp bunları kendisi için bir araç gibi kullandığı düşünülebilir. Bütün bunlar çerçevesinde, çok boyutlu bir yapıda olan terörizmin ve terörizmin temelini oluşturan “terör” ün, kavramsal olarak ne olduğunun incelenmesi, ulusal ve uluslararası güvenlik açısından büyük bir sorun teşkil eden bu tehdidin daha iyi anlaşılması için bir gereklilik göstermektedir.

2.3.1. Terörizmin Tanımı

Terörizm için de devlet kavramının tanımlanmasında görülen ortak bir tanımın bulunmaması durumu vardır. Uluslararası ilişkiler bakımından önemli bir konu olan terörizm ve terörizmin meydana getirdiği yıkımlar düşünüldüğünde, terörizmin evrensel olarak herkesin kabul ettiği bir tanımının olmaması, terörle mücadele açısından büyük bir eksikliktir. Terör ile mücadelede tehdidin ne olduğunun açıkça belirlenemeyip bunun sınırlarının çizilememesi, girilen bu mücadelenin etkisizleşmesine neden olmaktadır. Ortak kabul görmüş tek bir tanımın ya da kabulün olmaması durumu, kimi çevrelerde bu tür faaliyetleri gerçekleştirenlerin suçlu kimi çevrelerde ise özgürlük mücadelesi veren ya da kutsal savaşçılar olarak¹³¹ kabul ediliyor olmalarıyla daha iyi anlaşılabilir.

Terimsel olarak, korku anlamına gelen, Latince terrere sözcüğünden türemiş olan¹³² terörün, terörizm kelimesinin de temelini oluşturduğu kabul edilmektedir. Terör kavramı, sözlük anlamı bakımından aşırı korku,¹³³ aşırı korkuya sebep olan kişi ya da olay¹³⁴ ve yıldırı¹³⁵ anlamlarına gelmektedir. Arapça kökenli olan “tedhiş” kelimesi de benzer anlamı olup korkutma, yıldırma anlamıyla kullanılmaktadır.¹³⁶ Sözlük anlamları doğrultusunda, terör kavramının, insanlara korku veren ve bu yolla insanları yıldıran bir tür eylem olduğu kabul edilebilir. Terörizm kavramının sözlük anlamı incelendiğinde ise “resmi olmayan ya da hükümet dışı aktörler tarafından

¹³¹ Paul Wilkinson, *Terrorism Versus Democracy*, Routledge, New York, 2006, s.1.

¹³² Necmettin Özerkmen, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, 2004, Cilt: 44, Sayı: 2, 2004, 247-265, s.249.

¹³³ Sara Hawker, *Oxford Dictionary & Thesaurus of Current English*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s.430.

¹³⁴ Paul Procter, *Longman Dictionary of Contemporary English*, The Bath Press, 1978, s.1145.

¹³⁵ Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Terör”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5451122bce07d4.11318075, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

¹³⁶ Sertaç Başeren, “Kavramsal Özellikleriyle Terörizm”, http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/Milli%20Güvenlik/Terorizm/Kavramsal_Ozellikleri_ile_Terorizm_Tarihi_ve_Hukuki_Boyutlariyla.pdf, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

belli siyasi amaçları gerçekleştirmek amacıyla şiddete ve korkutma eylemlerine başvurulması” anlamında olduğu görülmektedir.¹³⁷

İçerisinde şiddeti barındırmasına rağmen, her şiddet olayı terör ya da terörizm değildir. Genel anlamıyla şiddet, siyasi bir amaç taşımaktan çok zarar vermeye odaklı bir fiili ifade ederken terörizm, içerisinde siyasi bir amaç ve bir hedef barındırmasıyla şiddetten ayrılır. Ayrıca terör kavramı da korku yaratmaya, yıldırma dönmük eylemleri ifade ederken, terörizm bu tür eylemlerle oluşturulacak korku ortamının meydana gelmesindeki süreci belirtmektedir.¹³⁸ Terörizm için asıl olan unsurun, siyasi bir amaç olduğu bu çerçevede anlaşılmaktadır. Terörizm kavramı, amaçsız bir şiddet eylemi olmaktan ziyade, belli siyasi amaçları, siyasi kazanımları elde etmek için yapılan eylemler ve bu eylemlerin oluşturduğu korku süreci olarak kabul edilebilir.

Ortak bir tanımın yapılamamasından dolayı, terörizmin karışık bir kavram olduğu kabul edilebilir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi terör veya terörizm çerçevesinde düşünülen bir olay, uluslararası çapta herkes tarafından bu şekilde kabul edilmeyip haklı bir eylem olarak da görülebilmektedir. Kendisini savunma ya da hakkını koruma amacıyla girişilen şiddet olaylarının, terör eylemi olarak kabul edilmemesi de terörle mücadelenin uluslararası çapta tek bir ortak görüşle yürütülememesine neden olmaktadır. Kavramsal olarak bile ortak bir noktada buluşulamamış olması ve bununla beraber etkilerinin de sosyal, siyasal, ekonomik gibi geniş bir alana yayılması terör ve terörizm kavramlarının karmaşık yapısını göstermektedir.

Tek bir tanımının olmamasına rağmen, birçok tanımı olan terörizmin bu tanımlarının belli başlı özelliklerinin ortak olması, genel olarak terörizm kavramı hakkında bir yargıya varılabilmesine yardımcı olabilir. Bu noktada, Hollandalı siyaset bilimci Alex P. Schmid’in yaptığı araştırma sonucunda, 140 farklı terörizm tanımının ortak noktalarını bulması önemlidir. 22 ortak nitelik, 20 ortak işlev ve amacın tespit edildiği bu araştırma sonucunda, şiddet veya zor kullanımı, siyasi amacın varlığı, dehşet ve korku salma, tehdit veya toplumda oluşturulan etkinin en çok sözü edilen

¹³⁷ Oxford Dictionaries İnternet Sayfası, “Terrorism”, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/terrorism>, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

¹³⁸ Ahmet Hamdi Topal, Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004, s.8. (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

ögeler olduğu görülmektedir.¹³⁹ Terörizmin amaçları olarak da halkı veya hedef bir topluluğu korkutmak, mevcut otoriteyi yıpratmak, düzene karşı güçleri harekete geçirmek, halkın düşüncesini kendi lehine ve otoritenin aleyhine çevirmek, siyasal güç odaklarını ele geçirmek hatta otoriteyi devirmek olduğu Schmid'in araştırmasında ortaya konulmuştur.¹⁴⁰

Bu tür ortak noktaların belirlenip, terörizm için belli unsurların ortaya konulmuş olmasına rağmen uygulamada neyin terörizm kavramı çerçevesinde değerlendirileceği sorunu vardır. Devletlerin kendi ideolojik yaklaşımları bu noktada büyük bir paya sahiptir. Cezayir, Demokratik Yemen, Gine, Hindistan, Kongo gibi eski sömürge devletleri özellikle sömürge faaliyetlerine karşı girişilen şiddet eylemlerinin terörizm faaliyetleri içerisinde değerlendirilmesine karşı çıkmış, bu tür faaliyetlerin ulusal özgürlüklerin kazanılması için yapıldığını ve terörizm kavramının da bu hareketlere zarara verecek kapsamda olmamasını istemişlerdir.¹⁴¹ Sömürgeci hareketlere karşı girişilen bu hareketleri özgürlük, kurtuluş mücadelesi olarak kabul eden bu yaklaşım, sömürgeci faaliyetleri ise terörizm olarak görmektedir.

Türkiye, İspanya gibi devletleri de uzun yıllar meşgul eden bir mesele olan, kendi geleceğini tayin etme (self-determinasyon) konusu, terörizm konusunda öne çıkan bir unsurdur. Sömürgeciliğe karşı girişilen hareketlerin terörist faaliyetler olmadığı görüşü çerçevesinde kabul edilen self-determinasyon konusuyla, içerisinde farklı etnik kimlikleri barındıran devletlerin, ayrılıkçı hareketlerle mücadele ediş algılayışı farklılığından dolayı uluslararası ortamda zorluk yaşayıp eleştiri almalarına neden olmaktadır. Ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla, self-determinasyon ilkesi doğrultusunda hareket eden ayrılıkçı hareketlere karşı girişilen mücadelelerde, uluslararası toplumun desteğinin sağlanamaması, bunun yanında bazı devletler tarafından bu ayrılıkçı hareketlere yardım yapılıyor olması, bu tip terör faaliyetleriyle mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Terörizme karşı, algılanış farklılıklarının olması, bu tür faaliyetlerin ortadan kaldırılmasını ve tekrarlanmasının önlenmesini engellemektedir. Bu tür algılayış farklılıklarına rağmen, genel olarak terörizm kavramı için "sistematik olarak, belirli siyasi amaçları gerçekleştirmek için belli bir ideolojik çerçevede, toplumda korku yaratıcı eylemlerin yapılmasıdır" denilebilir.

¹³⁹ Alex P. Schmid and A.J. Jongman, *Political Terrorism*, NJ: Transaction Books, New Brunswick, 1988, p.28

¹⁴⁰ *A.g.e.*, s.28.

¹⁴¹ Sertaç Başeren, *a.g.e.*,

http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/Milli%20Guvenlik/Terorizm/Kavramsal_Ozellikleri_ile_Terorizm_Tarihi_ve_Hukuki_Boyutlariyla.pdf, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

2.3.2. Terörizmin Tarihi Gelişimi

Soğuk Savaş sonrasında, dünyanın en önemli sorunlarının başında gelen terörizm, genel itibari ile insanlığın ortaya çıktığı döneme kadar uzanan bir olgudur. İnsanın yapısı gereği şiddete eğilimli bir canlı olması ve terörizmin özünde şiddetin bulunması, terörizmi insanlık tarihi kadar eski bir kavram haline getirmektedir. Amacı, motifi ya da kim tarafından gerçekleştirildiği önemli olmaksızın insanlık tarihinde önemli bir olgu olarak kendisine yer bulmuş olan terörizm, başlangıçta belli sınırlar çerçevesinde yerel nitelikte etkilere sahipken, günümüzde küresel çapta etkiler doğurabilen, dünyanın her tarafında etkileri hissedilebilen bir hal almıştır.

Terörizmde meydana gelen bu evrimin daha iyi anlaşılabilmesi için kökenleri incelendiğinde, öncelikle M.S 1.yy'da Filistin'de ortaya çıkmış olan Zealot-Sicarii grupları öne çıkmaktadır.¹⁴² Örgütsel bir yapılanmaya sahip olan bu gruplar, aslında hedef aldıkları kesimler bakımından farklılıklar göstermişlerdir. Sicariiler Roma yönetimiyle iş birliğine giden daha çok Yahudi zenginleri hedef alırken Zealotlar ise Romalı ve Yunanlı kişileri kendilerine hedef olarak seçmişlerdir.¹⁴³ Ancak bu ayrıma rağmen, bu iki oluşum birbiri içerisinden çıkıp temelde Yahudi milliyetçiliği üzerinden hareket ettikleri için tek bir örgüt olarak kabul edilmektedir.

Tarihte örgütlü bir şekilde eylem yapan ilk örgüt olarak kabul edilen bu oluşum, eylemlerini genel olarak elbiselerinin altına sakladıkları ve Sicariilere de adını veren "sica" denilen bıçaklarla, kalabalık yerlerde hedeflerine saldırarak gerçekleştirmişlerdir.¹⁴⁴ Kalabalık içerisinde eylemlerin gerçekleştirilmesinin temel nedeni ise hem kalabalığa karışıp gözden kaybolmanın kolay olması hem de eylemin birçok kişi tarafından görülüp bir korku hissinin yaratılması olmuştur. Din ve devlet adamlarını, devlet arşivlerini hedef alan bu yapı, birçok manastırı yıkmış, Romalıların kullandığı tahıl ambarlarını yakmış, ayrıca Kudüs'teki içme suyuna zehir katmışlardır.¹⁴⁵ Bu durum, kimyasal ve biyolojik silah kullanımının en önemli örneklerinden birisi olup hem bu yöntemin uzandığı geçmişi hem de terörizmin ulusal güvenliğe tehdit olabilecek birçok unsuru kendisine bir silah olarak kullandığını göstermektedir.

¹⁴² Walter Laqueur, *Terrorism*, Little Brown and Company, Boston, 1977, p.7.

¹⁴³ David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *The American Political Science Review*, 1984, Vol.. 78, No. 3, 658-677, p.659.

¹⁴⁴ Walter Laqueur, *a.g.e.*, s.7.

¹⁴⁵ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006, 83.

11. yy'ın sonlarına doğru ortaya çıkmış olan Haşhaşın örgütü, dünya tarihinde terörizm denildiğinde akla gelen ilk örgütlenmelerin başında gelmektedir. İngilizce'de suikast anlamına gelen "assassination" kelimesinin kökenini oluşturan Haşhaşilerin isminin, genel inanişâ göre örgüt müritlerinin kullandıkları bir tür uyuşturucu olan haşhaştan türediği kabul edilmektedir.¹⁴⁶ Hakkında birçok efsanenin olduğu bu örgüt, var olduğu dönemde çeşitli eylemler gerçekleştirmiş ve bu eylemleri gerçekleştirmesi için eğittiği elamanlarının örgüte bağlanmasını ilginç bir yöntemle yapmıştır. Bugünkü İran topraklarında yer alan ve "Kartal Yuvası" da olarak adlandırılan Alamut Kalesi'nde Hassan el Sabbah tarafından kurulmuş olan bu örgüt, kendisine seçtiği fedaileri, cennet vaadi ile kendisine katmıştır. Şii mezhebinin İsmaili koluna mensup olan bu örgüt, ezoterik bir anlayışa da sahip olmuştur.

Büyük üstat olarak kabul edilen, hatta fedaileri tarafında bir peygamber olarak da görülen¹⁴⁷ Hassan el Sabbah, politik amaçlarını gerçekleştirmek için hem dini bir lider rolü oynamış hem de bu yolla bu örgütü kurmuştur. Örgüte katılacak olan fedailerle ilgili olarak, özellikle gezgin olan Marco Polo'nun anılarında anlattıkları incelendiğinde, iki dağın arasında kurulan içerisinde saraylar bahçeler olan, çeşitli hayvanlar, meyveler, cariyeler, şarap dahil farklı içeceklerin bulunduğu bir ortama girdikleri görülmektedir.¹⁴⁸ Buraya uyuşturularak sokulan kişilere, cennetin bu olduğu ve örgütün hedef aldığı kişileri öldürdüklerinde bu cennete girecekleri söylenmiştir. Hatta bu uğurda öldürülmeleri durumunda da cennete gidecekleri vaad edilmiştir.¹⁴⁹

Eylemlerinde mermi ya da zehir kullanmayan bu örgüt, sicariiler gibi hançer ya da bıçak kullanarak eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Genellikle, ibadethaneler gibi kalabalık yerlerde eylemlerini gerçekleştiren bu örgütün elemanları, suikast sonrası kaçmayıp orada beklemişlerdir. Kaçmayı onursuz bir davranış olarak gördükleri için ve ölümün onlar için cennete giden bir yol olduğunu düşündüklerinden dolayı, birçok eylemden sonra kaçmamışlardır.¹⁵⁰ Ayrıca, uzun süre suikast gerçekleştirecekleri kişilerin yanında kimlik ve kılık değiştirerek bulunan , uygun zamanı kollayarak da eylemlerini gerçekleştiren bu örgütün günümüzde Hamas ve El Kaide gibi örgütlerin ilham kaynağı olduğu da kabul edilmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁶ James M. Poland, *Understanding Terrorism: Groups, Strategies, and Responses*, 2006, PretenceHall, 2006, p.28.

¹⁴⁷ Laurence Lockhart, "Hasan-ı Sabbâh Ve Haşîşler", Çev. Süleyman Tülücü, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı: 26, 213-240, s.223.

¹⁴⁸ *A.g.e.*, s.222.

¹⁴⁹ *A.g.e.*, s.222.

¹⁵⁰ David C. Rapoport, *a.g.e.*, p.665.

¹⁵¹ James M. Poland, *a.g.e.*, p.28.

12.yy 'da Hindistan'da ortaya çıkmış olan Thuglar (Thugees) tarihte en çok insan öldüren örgütlerin başında gelmektedir. Politik amaçlarının ne olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte dini bir amaçla cinayetlerini işledikleri kabul edilmektedir. Alışılmış olan bıçak ya da ateşli silahla vurarak öldürmenin aksine öldürecekleri kişileri boğarak öldürmüşlerdir. Yılda yaklaşık 40.000 kişiyi öldürdükleri varsayılan¹⁵² Thuglar, genel olarak ekim ayından hazirana kadar olan muson yürüyüşleri sırasında tüccar ya da din kabilelerine katılarak, kabiledeki kişilerin başta güvenlerini kazanmışlar ve uygun bir anda bu kişileri öldürerek eylemlerini gerçekleştirmişlerdir.¹⁵³

Hindu inancındaki tanrıçalardan olan Kali'ya inanan bu örgüt, cinayetlerini Kali için işlemişlerdir. Öldürdükleri kişilerin değerli eşyalarını da alan örgüt, daha sonra bu kişileri gömüp gizlemişlerdir. Bir çeşit hırsızlık da barındıran bu eylemlerde asıl olan, kişilerin eşyalarının bedenleri gömüldükten sonra alınmasıdır. Yani, öldürülen kişilerin gömülmesi büyük öneme sahip olup öldürülenlerin bedenleri ortada açık bir şekilde bırakılarak eşyaları alınıp kaçılmamıştır. İnançları gereği sadece erkekleri öldüren Thuglara göre kadın, çocuk gibi kişiler, tanrıça Kali'nin korumasından çıkılacağı düşüncesinden dolayı, zorunlu olmadığı müddetçe öldürülmemiştir.¹⁵⁴ Yaklaşık yedi asır boyunca varlığını sürdürmüş olan bu örgüt,¹⁵⁵ 1820 yılında kendilerine tehdit olarak görülmeleri sebebiyle Hindistan'daki İngiliz kolonicilerinin hedefi haline gelip yok edilmiştir. Yıllık öldürdükleri kişi sayısı göz önünde bulundurulduğunda ve uzun yıllar boyunca aynı düşünce yapısıyla eylemlerini düzenlediklerinden hareketle, örgütün tarihte varlığını en uzun süre devam ettiren terör örgütlerinden biri olduğu kabul edilebilir.¹⁵⁶

18. yy'a gelindiğinde ise, Fransız devrimi sonrası ortaya çıkan dil, din, ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlığı kapsayan fikirler sadece Fransa'da değil, Avrupa'nın diğer devletlerinde de yayılmaya başlamıştır. Devrim ile Fransa'dan kaçan soylular, yerleştikleri yerlerde Fransa'daki bu devrime yönelik, karşı devrim gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdi.¹⁵⁷ Devrim sonrası yönetimde etkin olan burjuvazi, her ne kadar aristokrasi ile işbirliğine giderek düzenin yeniden kurulması için uğraşmış olsa da, devrim karşıtlarının, Avrupa'nın diğer devletlerini Fransa'ya karşı

¹⁵² Leon F. Fannin, "Thuggee And Professional Criminality", *Michigan Sociological Review*, 1989, No.3, 34-44, p.35.

¹⁵³ *A.g.e.*, p.36.

¹⁵⁴ *A.g.e.*, p.35.

¹⁵⁵ David C. Rapoport, *a.g.e.*, p.661.

¹⁵⁶ *A.g.e.*, p.661.

¹⁵⁷ Oral Sander, 2009, *a.g.e.*, s.165.

kışkırtılmalarından dolayı bu çaba başarılı olamamıştır. Bunun üzerine, Fransız kralının tahttan indirilip idam edilmesiyle Ulusal Konvansiyon yani I. Cumhuriyet Dönemi kurulmuştur.¹⁵⁸

Bu noktada yönetimde Jirondinler ve Jakoben çekişmesi ortaya çıkmıştır. Çünkü Fransa'nın Avrupa'nın diğer devletleri ile yaptığı savaşta başarısız olması, Jirondinler'e karşı bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda, daha radikal bir anlayışa sahip olan Jakobenler, yönetime gelmiş ve "terör rejimi" denilen bir yönetim kurmuşlardır. Literatürde modern terörizmin doğuşu olarak kabul edilen bu rejim ya da dönem¹⁵⁹, terörizmin bir devlet politikası olarak uygulanmaya başlandığı dönem olmuştur.¹⁶⁰ Devrim ile kurulan cumhuriyetin ortak bir paydada toplandığı bu dönemde, muhalif olan herkesin hedef alındığı bir anlayışla bir yönetim tarzı benimsenmiş, kurulan mahkemelerde yaklaşık 500 bin kişi mahkûm edilirken yaklaşık 40 bin kişi de idam edilmiştir.¹⁶¹

Belirli kişilere karşı, yönetimi etkileme ya da belli bir yönetimi ortadan kaldırma anlayışından farklı bir siyasi amacın var olduğu bu terör döneminde, terör faaliyetlerini dönemin yasal düzenlemeleri çerçevesinde resmi olarak uygulayan Jakoben yönetim, terörün sadece devlete karşı uygulanan bir unsur olmadığını, aynı zamanda devletin de kendisine muhalif olanlara karşı başvurarak uyguladığı bir kavram olduğunu göstermektedir.¹⁶²

19.yy ile birlikte, hem Fransa'da hem de ABD'de meydana gelen devrimlerin de etkisiyle, işçi hareketlerinin yoğunlaştığı bir döneme girilmiştir. "Halkın Özgürlüğü" anlamına gelen "Narodnaya Volyada",¹⁶³ bu tip hareketlerin merkezlerinden biri haline gelmiştir. Çarlık Rusya'sına karşı eylemlere girişen örgütün ana hedefi, devletin yönetim rejimi olmuştur. Örgüt, 1881 yılında Çar II. Aleksander'a bombalı suikast düzenleyerek Çarı öldürmüştür.¹⁶⁴ Üst düzey devlet görevlisi ve subayları hedef alan örgütün temel amacı, baskıcı bir yönetim şeklinde gördükleri çarlık sistemini yıkıp, yerine halkın söz sahibi olduğu bir yönetimi

¹⁵⁸ **A.g.e.**, s.165.

¹⁵⁹ Walter Laqueur, **a.g.e.**, s.6.

¹⁶⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, "Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1989, Cilt: 44, Sayı: 3,195-228, s.222.

¹⁶¹ Walter Laqueur, **a.g.e.**, s.6.

¹⁶² Fikret Çelik, "Erken Dönem Fransız Cumhuriyetçiliğinin Liberal Yönleri: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz", **Liberal Düşünce Dergisi**, 2013, Cilt: 18, Sayı: 7,107-122, s.114.

¹⁶³ Encyclopedia Britannica İnternet Sayfası,

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/403550/Narodnaya-Volya>, (Erişim tarihi: 12.11.2014).

¹⁶⁴ Kemal Karademir, "Suicide Attacks and Turkey" **Polis Bilimleri Dergisi**, 2002, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 99-122, s.100.

getirmek olmuştur. Bu doğrultuda, devrimci bir anlayışla hareket eden bu örgüt, daha sonra dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmış olan ve özellikle sol ideolojiye bağlı birçok örgütün öncüsü olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın başlangıç sebeplerinden birisi olarak kabul edilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun arşidüküne karşı yapılan suikast belki de dünya tarihinin şekillenmesine neden olan terör eylemlerinin en başında gelmektedir. Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun, Bosna-Hersek'i egemenliği altına almasından sonra, bu duruma karşı örgütlenen Sırp Milliyetçilerinin oluşturduğu örgüte mensup Gavalio Princip, arşidüke saldırı düzenlemiştir.¹⁶⁵ Bir terör saldırısı olarak kabul edilen bu olay, hali hazırda o dönemde kutuplaşmış olan Avrupa devletlerinin, karşılıklı olarak birbirlerine savaş açmalarıyla sonuçlanmış ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasının nedenlerinden biri olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası, Almanya ve İtalya gibi devletlerde yönetime gelen faşist ideoloji, Jakoben dönemi Fransa'sına benzer bir siyaset yürütmüştür. Hitler ve Mussolini yönetimleri, yönetime karşı muhalif tavır sergileyenleri yargılamış ve idam ettirmiştir. Devlet terörünün örneklerinden olan bu olaylar, sadece devletlerin kendi sınırları içerisinde sınırlı kalmamış, başka devletlere karşı da tehdit unsuru haline gelmiştir. Bu durum ise dünyanın yaşadığı, en büyük çatışmalara sahne olan II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, terörizm iki kutuplu sistemde daha çok yerel boyutta olmuş ve bu düzenin taraflarının birbirlerine karşı kullandıkları bir silah haline gelmiştir. Aynı zamanda, sömürgecilğe karşı Afrika ve Asya başta olmak üzere, dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen çatışmalar da terör eylemleri olarak kabul edilmiştir. Bu durum, terörizm kavramlarının ortak bir tanımının ve kapsamının olmaması durumunda da bahsedildiği gibi terörizme karşı farklı yaklaşımların da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bunların yanında, Soğuk Savaş döneminde meydana gelen önemli terör olaylarının merkezinde olan IRA ve ETA örgütleri büyük öneme sahiptir. Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallıktan ayrılması için hareket eden IRA ve İspanya'daki Franco yönetimine karşı hareket eden, ayrıca Bask kökenli halkın bağımsız bir devlet kurması amacıyla eylemlerini gerçekleştiren ETA, özellikle self-determinasyon hakkını kullanma hedefiyle hareket etmişlerdir. Bağımsızlık

¹⁶⁵ Bruce Hoffman, *a.g.e.*, s.12.

mücadelesi verdiklerini söyleyerek ayrılmak istedikleri devletlerin kolluk kuvvetleriyle de uzun yıllar çatışmışlardır.¹⁶⁶ Benzer şekilde, Türkiye’de 1980’lerde ortaya çıkan ayrılıkçı hareketin bir oluşumu olan PKK terör örgütü de uzun yıllar Türkiye’de hem şehir merkezlerinde sivil halka karşı eylemlerini gerçekleştirmiş hem de kırsal bölgelerde özellikle devlet görevlilerini hedef almıştır. Bunun sonucunda ise birçok insan hayatını kaybetmiş, ayrıca Türkiye genel olarak sosyo-kültürel ve ekonomik olarak bu olaylardan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Tarihin her döneminde var olan terör örgütleri ve bunların gerçekleştirdikleri eylemler, özellikle Soğuk Savaşın bitimine kadar, daha çok bulundukları bölgeleri etkilemiş ve bu örgütler genel olarak farklı bölgelerde eylem yapmaya yönelmemişlerdir. Ancak, Soğuk Savaşın bitimiyle beraber, dünya siyasi sisteminde meydana gelen değişimler ve teknolojik gelişmeler, terörizmin de bu doğrultuda değişmesine neden olmuştur. 90’ların başından itibaren, sınır aşabilen eylemleri yapabilme kabiliyeti, terörizmin boyutunu büyük çapta değiştirmiştir. 2001’de New York’ta, 2003’de İstanbul’da, 2004’de Madrid’de ve 2005’de Londra’da meydana gelen olaylar sonucunda birçok sivil yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir. Bu olayları gerçekleştirenlerin aynı, olayların meydana geldiği yerlerin dünyanın farklı bölgeleri olduğu düşünüldüğünde, terörizmin geldiği boyut daha net anlaşılabilmektedir. Ayrıca, 11 Eylül 2001 tarihinde New York ve Washington’da gerçekleştirilen saldırılarda, saldırı silahı olarak yolcu taşıma için kullanılan ticari uçakların kullanılması, devletlerin artık terörizmi klasik, eski anlayışa göre değil, çok boyutlu bir kavram olarak ele almalarının zorunlu olduğunu göstermektedir.

2.3.4. Terörizmin Türleri

Terörizmin temel amacının ne olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için terör faaliyetlerinde bulunan örgüt ve bireylerin ideoloji ve motivasyonlarının iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu tip terör örgütlerinin neyi amaçladıklarının, neleri veya kimleri hedef aldıklarının bilinmemesi ya da bunların doğru tespit edilememesi, terörle mücadelede güvenlik zafiyeti yaşanmasına neden olabilir. Bu sebepten dolayı devletler, ulusal güvenliklerini sağlayabilmek için kendilerine karşı eylemlerde bulunan örgütleri, hedefleri, düşünce yapıları ve motivasyonları çerçevesinde ele almalıdır.

¹⁶⁶ Emin Gürses, Ayrılıkçı Terörün Anatomisi, <http://www.altiniczidiklerim.com/ozetler/AyrilikciTerorunAnatomisi.pdf>, (Erişim tarihi: 12.11.2014).

Tarihteki ilk örneklerden günümüze kadar meydana gelen terör eylemleri ve var olmuş olan terör örgütleri göz önünde bulundurulduğunda, terörizmin genel olarak sağ/sol, etnik-ayrılıkçı, anarşist ve dini olarak türlere ayrıldığı görülebilmektedir.¹⁶⁷ Amaçlarını şekillendiren ideoloji ya da motivasyonlar doğrultusunda bu tür kategorilere ayrılan örgütler, yaptıkları eylemlerle devletlere ve toplumlara farklı şekillerde zarar verebilmektedirler.

Dünya siyasi tarihinde, bu terör türlerinin dönemsel olarak yoğun oldukları zamanlar incelendiğinde, özellikle Fransız Devriminden I. Dünya Savaşına kadar anarşist, Soğuk Savaşın başından ortasına kadar etnik-ayrılıkçı, Soğuk savaşında ortalarından sonuna kadar solcu ya da Marksist ve 1979'dan günümüze kadar dini karakterli türlerin olduğu görülebilmektedir.¹⁶⁸ Dönemsel olarak bu şekilde terör tür değişikliği gösterse de, her dönemde büyük ya da küçük her tipte örgütün var olduğu kabul edilebilir.

Etnik-ayrılıkçı terör örgütlerinin kısaca temel amaçları; mensubu oldukları grubun haklarını arttırmak, özerklik ya da bağımsızlık kazanarak yeni devlet kurmak iken sağ/sol ideolojideki örgütler daha çok mevcut devlet düzenini değiştirmeye yönelik eylemlerde bulunmaktadır. Sağ örgütler genelde ırkçı anlayışla toplumdaki diğer grupları da hedef alırlarken, sol örgütler devlet rejimini sosyalist devrimle değiştirmeyi hedeflemektedirler.¹⁶⁹ Anarşist terör örgütleri de, devlet sistemine karşı bir anlayışla eylemlerini gerçekleştirerek devleti bütün olarak yok etmeye yönelik eylemler yapmaktadırlar.¹⁷⁰

11 Eylül saldırıları sonrası dünyada büyük ses getiren dini terörizm ise 21.yy'ın sorunu olarak görülmesine rağmen insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Din olgusu, devletler arası ilişkilerdeki etkisi bakımından, çatışmalara ve savaşlara sebep olan bir kavramdır. Diğer terörizm unsurlarından farklı olarak, dini terör örgütlerin amacı daha çok belli bir bölgeyle sınırlı kalmayıp tüm dünyaya yöneliktir. Değer sistemi ve etik anlayışındaki farklılıklardan dolayı, bu tip örgütler kendilerini kutsal savaşta kabul etmektedir.¹⁷¹ Bu savaşla da gerçekleştirmek istedikleri,

¹⁶⁷ Murat Karagöz, "September 11: A New Type of Terrorism", <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/MuratKaragoz.pdf>, (Erişim tarihi: 18.11.2014).

¹⁶⁸ Omar A. Lizardo and Alber J. Bergesen, "Types of Terrorism By World System Location", *Humboldt Journal of Social Relations*, 2003, Vol. 27, No.2, 162-192, p. 165.

¹⁶⁹ Sait Yılmaz, "Amerika Birleşik Devletlerinde Bölücülük ve Terörizm", *21. Yüzyıl Dergisi*, 2011, Sayı: 26, 45-49, s.47-48.

¹⁷⁰ Türkiye Barolar Birliği, *a.g.e*, s.230.

¹⁷¹ Murat Karagöz, *a.g.e*, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/MuratKaragoz.pdf>, (Erişim tarihi: 18.11.2014)

günahkâr olarak nitelendirdikleri devletleri ve bu devletlerdeki toplumlara saldırıp kendi dini-siyasi düşüncelerini hakim kılmaktır.

Bu tür farklılıkların olmasından dolayı, devletler terörle mücadele politikalarında karşı karşıya kaldıkları terör türünü ve özelliklerini doğru değerlendirmelidirler. Tehdit unsuru oluşturan terör örgütleri, hem kendilerinin oluşumlarındaki sebeplerle, hem kullandıkları metotlarla hem de ideolojik yapılarıyla karmaşık ve çok boyutlu oluşumlardır. Bundan dolayı, terörizmin temel amaçlarıyla beraber, örgütlerin ideolojilerine göre amaçları birlikte ele alınmalı, kullanabilecekleri yöntemler de bu değerlendirmeye katılarak, ulusal güvenliğin sağlanması için terörizme karşı çok boyutlu güvenlik stratejisi belirlenmelidir.

2.3.3. Terörizmin Nedenleri

Tarihin her döneminde kendisini gösteren terörizm, sadece düz bir anlamda şiddet eylemi değildir. İçerisinde birçok unsuru ve bileşeni barındıran bu kavram, belli şartların ve ortamın meydana gelmesiyle kendisini göstermektedir. Çalışmanın terörizmin anlamı başlığında da ele alındığı gibi içerisinde siyasi bir amaç barındıran bir kavram olan terörizm, hep bireysel sebeplere hem de grup ya da toplumsal sebeplere dayanmaktadır. Bilimsel bir bakış açısıyla terörizm düşünüldüğünde, nedensellik ilkesinin bu kavram için geçerli olduğu görülebilmektedir. Neden-sonuç kapsamında incelendiğinde, terörizmin meydana gelmesine neden olan sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi birçok unsur varken, terörizm bu unsurlar sebebiyle şiddete yönelme sonucu ortaya çıkarak nedensellik ilkesindeki neden-sonuç kapsamının sonucu olmaktadır.

Yıllar boyunca hem birçok insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olan hem de toplumlar açısından maddi ve manevi zararlara yol açan terör olaylarının başlıca sebeplerinden birisi olan psikolojik etmenler, belki de diğer bütün sebeplerin temelini oluşturmaktadır. Bireysel ve toplumlar üzerinde etkili olan ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel etmenlerin her birinin psikolojik bir yansıması olabilir.¹⁷² Kimlik arayışı, özgüven kazanma, maddi kazanç elde etme gibi amaçlar doğrultusunda, bireyler terör örgütlerine katılıp eylemlerde bulunabilmektedir. Bu durumun nedeni ise yaşadıkları ortama karşı öfke besleyen insanların kendilerini ifade ediş biçimi olarak bu tip şiddet olaylarına yönelmesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁷² Erguvan Tuğba Özel Kızıl, "Terörizmin Psikolojik Boyutu", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Sayı: 2, 87-93, s.89.

Bu tür bir psikolojinin oluşmasına neden olan sebeplerden ise özellikle dışlanmışlık ve ekonomik yokluk içinde bulunmanın öne çıktığı görülmektedir. Toplum içerisinde etnik ya da dini kimlik bakımından dışlanmış kişilerin hak arama aracı olarak veya kendilerini duyurma amacıyla bu tip eylemlere giriştikleri görülmektedir. Terörizmin de temel amacının toplumda korku yaratarak kendisini duyurma olduğu düşünüldüğünde, dışlanmışlık psikolojisine sahip kişilerin kolay bir şekilde terör örgütlerine neden katıldıkları anlaşılabilir. Sadece kimlik açısından dışlanma değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik dışlanma da bireyler üzerinde şiddet eğilimi yaratabilmektedir. Demokratik hakların tam olarak kullanılamaması ya da yönetimin baskıcı bir hal alması, Narodnaya Volya'nın Çarlık Rusya'sında yaptığı eylemlere benzer bir sonuç doğurabilmektedir.¹⁷³

2.3.5. Terörizmin Amacı

Terörle mücadelede, terörizmin amacının doğru tespit edilmesi, büyük bir öneme sahiptir. Terörizmin amacının doğru olarak saptanamaması, teröre karşı alınacak olan tedbirlerin etkisiz kalmasına neden olup devleti siyasi ve ekonomik olarak zor duruma sokabilir, hatta devletin parçalanıp yıkılmasına neden olacak sebepler doğurabilir. Terörizmin amacının ne olduğunun anlaşılması doğrultusunda bu kavram, devlet terörizmi dışında ele alındığında, zayıf olanların başvurduğu bir eylem türü olarak kabul edilebilir.¹⁷⁴ Devletin silah ve askeri gücünün fazla olması bakımından, mevcut düzene karşı olan bu tür örgütlerin cephe tarzı savaşta devlete karşı başarı şanslarının neredeyse sıfır olması, terör örgütlerini neden bu tarz vur-kaç eylemlere başvurduklarını açıklayıcı mahiyettir.

Özü itibari ile terörizm sadece insanları öldürüp devlet mallarını zarar verme amacı gütmemektedir. Burada öne çıkan unsur, bu tip eylemlerin toplumda doğuracağı psikolojik etkidir. Bu bakımdan terör örgütleri, şiddeti bir araç olarak kullanmakta¹⁷⁵ ve bunun sonucunda ortaya çıkan etkiyle istedikleri siyasi amaca ulaşmayı hedeflemektedirler. Buradaki önemli husus, gerçekleştirilen eylemler ile toplumda korku ve dehşet yaratıp güvensiz bir ortam doğurmaktır. Kişilerin öldürülmesi, bu noktada herhangi birinin cinayet işlemesinden farklıdır. Bunun nedeni ise terör örgütleri için kaç kişinin öldürüldüğünün ya da hedefin kim

¹⁷³ Martha Crenshaw, "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, 1981, Vol.13, No.4, 379-399, p.386.

¹⁷⁴ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s.18.

¹⁷⁵ A.g.e., s.18.

olduğunun öneminin olmamasıdır. Ayrıca örgütler için önemli olan gerçekleştirilen bu eylemlerin herkes tarafından duyulmasının sağlanmasıdır. Gerçekleştirilen eylemler sonrasında, terör örgütlerinin eylemi sahiplenmesi de bu kapsamda seslerini duyurmak için izledikleri bir yol olarak kabul edilebilir.¹⁷⁶

Gerçekleştirilen eylemlerden ve saldırılardan sonra, toplumda oluşan bu korku psikolojisi, örgütlerin elde etmeye çalıştıkları siyasi amaç bakımından örgütler için önemlidir. Örgütlerin, genel olarak devletleri ve hükümetleri hedef aldıkları düşünüldüğünde, başlangıçta her iki taraf arasında izleyici olan toplum,¹⁷⁷ bu korku psikolojisiyle birlikte iki taraftan birini seçmeye zorlamaktadır. Bu yolla, hem toplumda kutuplaşma yaratılmaya, hem de örgütlerin amaçlarının sadece adli ve polisiye bir mesele olmaktan çıkıp, toplumsal ve devletin siyasi bir meselesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde, örgütün amaçları, toplumun gündelik meselelerinden bir haline getirilip, toplumun bir kısmında duyarsızlık oluşturulurken bir kısmının da desteğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Devletin içerisinde düzensizliğin hakim olmasını da hedefleyen terör örgütleri, devleti haksız çıkarmak ve hedefleri doğrultusunda ulusal ya da uluslararası destek sağlamak için devletin güç kullanmasını tetiklemeye çalışmaktadır. Örgütler, oluşturulan düzensizlik ve korku ortamında, devletin haklı savunması için alacağı önlemler ve kuvvet kullanmasına karşı, özellikle devletin baskıcılığından şikâyet eden propagandalarla ulusal ve uluslararası toplumun desteğini almaya çalışmaktadır. Düzeni sağlamak için kimi zaman devletlerin hukuk sınırlarını aşan müdahalelerde bulunması ve toplumsal hayatta bazı sınırlamalara gitmesi, özellikle terör örgütlerinin karşı propaganda yapmasıyla beraber, devleti haksız bir duruma düşürebilmekte hatta başka devletler ve uluslararası örgütler tarafından siyasi baskılar görmelerine de neden olabilmektedir.

Bütün bu yönleriyle ele alındığında, terörizmin amacının hem şiddet kullanarak hem de propaganda yaparak devleti yıpratmak, zor durumda bırakmak, toplumda korku ve kargaşa ortamı oluşturmak, kendi amacını topluma dayatıp bunu siyasi yollarla kazanmak olduğu kabul edilebilir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde birçok devlete dünyanın farklı noktalarında saldırı düzenleyen uluslararası terör örgütlerinin de amaçları, saldırdıkları devletlerin siyasi ve askeri politikalarına tepki göstermek ve kendi düşüncelerini bu devletlerin etkin olduğu bölgelerde yaymaya çalışmaktır.

¹⁷⁶ **Türkiye ve Terörizm Raporu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006, s.182.

¹⁷⁷ **A.g.e.**, s.179.

Örgütlerin amaç, eylem ve faaliyetleri bulundukları ülke ve üyelerinin ideolojilerine bağlı olmakla beraber,¹⁷⁸ en temelinde terörizmin amacı psikolojik bir etki yaratıp bu psikolojiyi propaganda yolu ile kullanıp siyasi kazanım (rejim değişikliği, toprak kazanımı, bağımsızlık gibi) elde etmek olduğu düşünülebilir. El Kaide'nin 11 Eylül saldırıları bu kapsamda değerlendirildiğinde, asıl amacın Dünya Ticaret merkezinin ve Pentagon'un yok edilmesi olmadığı, buraya yapılan saldırılarla ABD'nin özellikle Ortadoğu politikalarına karşı mesaj verme olduğu kabul edilebilir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Kasım Varol, **Terör ve Sağduyu**, http://www.caginpolicisi.com.tr/eski_sitemiz/71/38-39-40.htm, (Erişim tarihi: 17.11.2014).

¹⁷⁹ Erguvan Tuğba Özel Kızıl, **a.g.e.**, s.88.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHBARAT, ÇEŞİTLERİ, STRATEJİK İSTİHBARAT VE 11 EYLÜL SALDIRILARI

3.1. İSTİHBARATIN TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Devlet, güvenlik, savaş gibi kavramlar düşünüldüğünde akla ilk gelen unsurlardan birisi de istihbarat kavramıdır. Ancak, istihbaratı sadece devlete bağlı bir unsur olarak görmek yanlış olacaktır. İnsan açısından bakıldığında, istihbaratın en temelde hayatın devam ettirilebilmesi için gerekli bir unsur olduğu görülmektedir.¹⁸⁰ İstihbarat ayrıca, insanların birey olarak çıkarlarını veya kendisi için faydalı olacak şeyleri gerçekleştirmek için kullandığı bir araç olarak da kabul edilebilir. İlkel insanların avlarını araması¹⁸¹ ve örneğin günümüz modern insanının araba alırken önce birçok marka ve model arasında bilgi edinip kendisine en uygun arabayı seçmesi gibi, istihbaratın günlük hayat içerisinde kapladığı alanı ya da uygulama kapsamı bakımından genişliğini göstermektedir.

Kelime kökeni bakımından güvenlik, devlet ve terör kavramlarındaki gibi birden fazla farklı anlamla gelen istihbarat kavramı, Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Arapçada “haber” anlamına gelen istihbarın çoğulu şeklinde Türkçeye geçen istihbarat, İngilizce’de ise akıl, zekâ gibi anlamlara gelen “intelligence” şeklinde kullanılmaktadır. Bu noktada, Türkçedeki anlamıyla, haber, yeni öğrenilen bilgiler, haber alma anlamındayken¹⁸², İngilizcede sadece toplanan bilgileri ve haberleri ifade etmemekte, bu toplanan bilgilerin ve haberlerin bir araya getirilip analizi ile değerlendirilmesi faaliyeti anlamında kullanılmaktadır.¹⁸³ Bu tip farklı anlamlarının olması, aslında istihbarat denilen bu olgunun bütün bu farklı anlamları ayrı ayrı içerisinde barındırdığını göstermektedir. Bu noktadan hareketle, istihbarat için “tek bir olay ya da aktivite değil, sürekliliği olan bir süreçtir” denilebilir.

Genel olarak “istihbarat çarkı” olarak da isimlendirilen bu süreç, istihbaratın içerisinde barındırdığı farklı anlamların her birini bir basamak olarak kendi içerisinde bulundurmaktadır. Ana hatları ile istihbarat çarkı, karar vericiler tarafından ihtiyaçların belirlenip ilgili mercilere iletildiği, bu mercilerin yönlendirilmesiyle ihtiyaçlara yönelik bilgilerin bu merciler tarafından toplandığı, toplanan bu bilgilerin

¹⁸⁰ David Kahn, “İstihbaratın Tarihsel Teorisi”, *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, 5-20, s.6.

¹⁸¹ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s.41.

¹⁸² Gültekin Avcı, *İstihbarat Teknikleri: Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s.5.

¹⁸³ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.19.

sınıflandırılarak düzenlendiği ve bu sınıflandırma sonucunda bilgilerin analiz edilmesiyle ortaya çıkan ürünün karar vericilere sunulduğu bir süreçtir.¹⁸⁴ Bu sürecin en önemli iki bölümü olan bilgilerin toplanması ve toplanan bu bilgilerin değerlendirilerek analiz edilmesi safhaları, istihbarat kavramının İngilizce ve Türkçedeki anlamlarına paralellik göstermektedir. Ancak, istihbarat bu iki faaliyet dışında rakip ya da düşman tarafından uygulanabilecek istihbarat faaliyetlerinin önlenmesine yönelik karşı-istihbarat (counter-intelligence) ve algı yönetimi amacıyla propaganda faaliyetlerini de içermektedir.¹⁸⁵ Bütün bunlar çerçevesinde istihbarat kavramı, ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda açık ya da gizli kaynaklardan bilgilerin toplanması, bu bilgilerin analizlerinin yapılmasıyla değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan ürünün ilgili makamlara iletilmesini ifade etmektedir. Ayrıca dışarıdan gelebilecek istihbarat faaliyetlerine karşı önlemlerin alınmasını ve devletin kendi menfaatleri için propaganda yapmasını ifade eden bir kavram olarak da kabul edilebilir.

İçinde barındırdığı bu bileşenler bakımından istihbarat kavramı ele alındığında, insan hayatının önemli bir parçası olarak kabul edilebilir. Ancak istihbaratın, bireyler tarafından kişisel isteklerin elde edilmesi için uygulanmasının ötesinde, devletler tarafından uygulanışı ve algılanışı tarih boyunca farklılık göstermiştir. İnsanların, avcı-toplayıcı oldukları dönemlerden günümüze kadar yaşanan her dönemde var olduğu kabul edilen istihbarat, bu yönü ile de insanlık tarihinin en eski uğraşısı olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁶ İstihbaratın, bir devletin savaş kazanıp zafere ulaşmasında büyük bir yeri olduğunu söyleyen Sun Tzu, bundan yaklaşık 2500 yıl önce kaleme aldığı Savaş Sanatı isimli eserinde, düşmanla ilgili bilgi sahibi olunmasının başarıya giden yol için kilit bir unsur olduğunu, istihbarat faaliyetleri çerçevesinde bilgilerin toplanmasının da insana dayalı bir şekilde yapılması gerektiğini söylemiştir.¹⁸⁷

Sun Tzu'nun görüşünden de anlaşılabileceği gibi, düşman ya da rakip hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadan savaşa girilirse savaş kaybedilebilir. Ayrıca, bilinçsiz şekilde girilen bir savaş sonucunda gereğinden fazla maddi kayıp da verilebilir. Bunlara ek olarak Sun Tzu, bilgi toplama faaliyetlerinin hesap, kitap ya da metafizik yollarla gerçekleştirilemeyeceğini, bu faaliyetlerin ancak insanlar

¹⁸⁴ Central Intelligence Agency Official Web Page, "The Intelligence Cycle", <https://www.cia.gov/library/publications/additional-publications/the-work-of-a-nation/work-of-the-cia.html>, (Erişim tarihi: 27.11.2014).

¹⁸⁵ Gültekin Avcı, *a.g.e.*, s.6.

¹⁸⁶ Andrew Rathmell, "Towards Postmodern Intelligence", *Intelligence and National Security*, 2002, Vol. 17, No. 3, 87-104, p. 90.

¹⁸⁷ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 85.

tarafından yapılabileceğini söyleyerek¹⁸⁸ istihbaratın toplama tekniklerinden en temeli olan insan istihbaratına (İNİS-HUMINT) atıfta bulunmuştur. Ayrıca, M.Ö. 1490'li yıllarda Hz. Musa'nın adamlarını Filistin'e (Canaan Region) göndererek o bölge hakkında hem coğrafi hem de beşeri bilgileri istemesi¹⁸⁹ de istihbaratın din tarihinde de yerini olduğunu göstermektedir.

Tarih boyunca devlet adamları ve komutanlar tarafından uygulanmış olan istihbarat faaliyetleri, bugünkü kapsamına ve algılanışına uzun bir süreçten geçerek ulaşmıştır. Sun Tzu'nun ve Hz. Musa'nın istihbarat uygulama ve yaklaşımlarından hareketle istihbaratın daha çok mevcut bulunan anla ilgili (savaş durumu gibi) dar kapsamda uygulandığı kabul edilebilir. Ancak, 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren istihbaratın sadece savaş zamanlarında değil barış dönemlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Rönesans döneminde İtalya'da etkinliğini arttırmaya başlayan diplomasi, sadece devletler arası ilişkilerin ve iletişimin kurulmasını sağlamamış aynı zamanda diplomatlar aracılığıyla karşı devletle ilgili sürekli olarak bilgi elde edilmesini de sağlamıştır.¹⁹⁰ Bunun yanında, 1500'lü yılların ortalarında İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in istihbarat şefi (spymaster) olan Sir Francis Walsingham, kendi oluşturduğu istihbarat ağıyla İspanyollarla ve Katoliklerle olan mücadelelerde görev alırken, aynı zamanda bu kurduğu istihbarat ağıyla, iyi bir şekilde organize olmuş modern istihbarat servislerinin de temellerini atmıştır.¹⁹¹

Osmanlı Devleti'nde ise genel olarak sınırlara yerleştirilmiş olan Akıncı birlikleri tarafından istihbarat faaliyetleri yürütülmüştür. Asıl görevleri sınırları korumak olan bu birlikler, bunun yanında tüccarlardan ve köylülerden bilgi almışlar, ayrıca diğer devletlere sızarak oralarda hem propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlar hem de askeri hazırlıklar konusunda gözlem yapmışlardır.¹⁹² Ancak, özellikle Osmanlının gerileme döneminden itibaren Avrupalı devletlerin diplomatik temsilcilikleri aracılığıyla Osmanlı Devleti içerisinde gerçekleştirdikleri istihbarat faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti yetersiz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde, Sultan Abdülmecid döneminde özellikle Balkanlarda çalışmak üzere başında Rum

¹⁸⁸ A.g.e, s.85.

¹⁸⁹ "Geographic Intelligence", <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol7no4/pdf/v07i4a14p.pdf>, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

¹⁹⁰ Michael Herman, *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, pp.9-10.

¹⁹¹ Paul E. J. Hammer, "Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham and the Birth of the Modern Espionage", <http://muse.jhu.edu/journals/jmh/summary/v071/71.1hammer.html>, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

¹⁹² Andaç Karabulut, "Dünya Tarihinde İstihbarat", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 2013, Cilt: 5, Sayı: 18, 64-68, s.67.

asilli Cinivis Efendinin olduğu gizli bir örgüt kurulmuşsa da bu örgüt başarılı olamamış ve kapatılmıştır.¹⁹³

Osmanlı Devleti'ndeki bu ilk istihbarat örgütü kurma çabasından sonra II. Abdülhamid döneminde, doğrudan padişaha bağlı Yıldız İstihbarat Teşkilatı kurulmuştur. Osmanlı yönetiminde yaşanan karışıklar sonucunda bu teşkilat da kapatılmıştır. Balkan Savaşları sonrasında yönetime gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti de Osmanlı içerisinde artan istihbarat faaliyetlerine karşı Teşkilat-ı Mahsusa (Umuru Şarkiye Dairesi) istihbarat teşkilatını kurmuştur. Günümüzde Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) atası olarak kabul edilen teşkilat, I. Dünya Savaş sırasında Kafkas bölgesi başta olmak üzere birçok bölgede faaliyette bulunmuştur. Ancak, savaşın Osmanlı Devleti için mağlubiyetle son bulmasıyla birlikte teşkilat da lağvedilmiştir.¹⁹⁴

Bütün bunların yanında istihbarattaki asıl dönüşüm, düşünce, ihtiyaç ve algılayışların değişmesiyle yaşanmıştır. Önceden bilinmesinin bir faydası olmayan bilgilerin teknolojik gelişmelerle birlikte önemli olması, bu kapsamda istihbarat faaliyetlerinin ilgilendiği alanları genişletmiştir. Fransız ve Sanayi devrimleri sonrasında, savaş ve savunma mantığının değişmesi ile birlikte, karşı tarafın ne kadar demiryolu ağına ve kömür yatağına sahip olduğu gibi bilgilerin önem kazanması bu duruma bir örnektir. Çünkü demiryolu ile büyük çapta askeri birliklerin taşınması hızlanmış ve kolaylaşmıştır. Bu durum ise düşman devletin, savaş kapasitesini arttırması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı da, daha önceki dönemlerde düşmanın sahip olduğu kömür ya da demir yatakları önemli değilken teknolojiye yaşanan gelişmelerle bu tip bilgilerin bilinmesi savaşta başarılı olunması için önemli hale gelmiştir.¹⁹⁵

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte istihbarat faaliyetleri çerçevesinde bilginin toplanma şekli de değişiklik göstermiştir. İnsana dayalı faaliyetlerin yanına I. Dünya Savaşı'nda telsiz teknolojisinin de kullanılmasıyla birlikte, bu telsizlerden yapılan konuşmaların dinlenmesiyle bilgi edinilmeye çalışılmıştır.¹⁹⁶ Bunun yanında, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş döneminde günümüz istihbarat anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin politikalarının uluslararası ilişkileri şekillendirdiği bu dönemde, cephe savaşının yerini diplomasi ve istihbarat

¹⁹³ Erdal İter, "Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi", http://www.mit.gov.tr/birinci_bolum_B.html#enverpasa, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

¹⁹⁴ A.g.e., (Erişim tarihi: 02.12.2014).

¹⁹⁵ David Kahn, *a.g.m.*, s. 7-8.

¹⁹⁶ A.g.m., 9.

savaşları almıştır. Teknolojide yaşanan büyük çaptaki gelişmeler de istihbarat faaliyetlerinde hem bilgilerin toplanışları açısından hem de ilgilenilen konular açısından ilgi alanının artmasını sağlamıştır. Örneğin, uzay araştırmaları sonucunda dünyanın yörüngesine uyduların yerleştirilmesi ve casus uçakların geliştirilip uçurulması, insana dayalı istihbarat faaliyetlerinin yetersiz kaldığı alanlarda bilgi ve haber toplanmasını sağlamıştır.

Ticari faaliyetlerin ilerlemesi ve devletlerin yanında şirketlerin de dünya sisteminin önemli birer aktörü haline gelmeleriyle birlikte ticari ya da ekonomik casusluk kavramı, istihbaratın kapsamı içine girmiştir. Şirketlerin birbirlerinin ticari sırlarını öğrenip aynı zamanda kendi sırlarını korumaya çalışarak kârlarını artırma çabaları,¹⁹⁷ ayrıca bankaların müşterileriyle ilgili olarak kredi ve istihbarat bölümlerinin olması da istihbaratın artık sadece devletle özdeş bir kavram olmadığını göstermektedir.

Soğuk Savaşın bitişiyle artan terör eylemleri de istihbaratı devletin terörle mücadelesinde başvurduğu araçlardan biri haline getirmiştir. Klasik anlamda rakip devlet hakkında bilgi sağlanması ya da cephede düşman unsurlarının öğrenilmesinden farklı olarak terörizmde devletin karşısında ne zaman ve nerede eylem yapacağı belli olmayan bir aktörün varlığı istihbarata olan ihtiyacı arttırmıştır. Tehdit unsuru olan aktörlerin artmış olması ve tehdidin belli zamanlarda değil her an var olması, devletler için istihbarat faaliyetlerinin kesintisiz bir şekilde yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Bunun sonucunda ise örgütsel şekilde hareket ederek saldırı gerçekleştiren terörist gruplara karşı önleyici bir faaliyet olarak istihbarat önemli bir yere gelmiştir.¹⁹⁸

Kavramın içeriği, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve gelişimle, uygulama alanı ve elde edildiği kaynaklar bakımından genişlemiştir. Günümüzde yaşanan tehditlere yönelik klasik istihbarat anlayışının yanında uzun dönemi kapsayan ve devletlerin ileriye dönük politikalarını şekillendiren stratejik istihbarat kavramı da bu noktada önemli bir yere gelmiştir. Tek bir olaya yönelik olan faaliyetlerden uzun döneme yönelik stratejik istihbarat çalışmaları da istihbaratın geçirdiği gelişimi kanıtlar niteliktedir. Bunlar çerçevesinde devletlerin, Soğuk Savaş sonrasındaki yeni uluslararası düzende, istihbaratın geçirdiği bu tarihsel gelişime

¹⁹⁷ Mark E. A. Danielson, "Economic Espionage: A Framework for a Workable Solution", *MINN. J.L. SCI. & TECH.*, 2009, Vol. 10, No. 2., 503-548, p.503.

¹⁹⁸ Feridun Yenisey, "Mukayeseli Hukukta Çıkar Amaçlı Örgütlerle Mücadele ve Türkiye", *EGM Asayiş Daire Başkanlığı Yayınları*, 1997, Sayı: 4, 71-108, s.73.

ayak uydurmaları ve yaşanacak yeni gelişmeleri de takip edebilmeleri, devletler için ulusal güvenliklerinin sağlanması açısından önemli bir konu haline gelmiştir.

3.2. TOPLAMA YÖNTEMLERİNE GÖRE İSTİHBARAT TÜRLERİ

Toplama safhası, istihbaratın özünü oluşturmaktadır. Herhangi bilgi ya da haber toplanmadan yapılacak olan istihbarat faaliyetleri tahminden öteye gitmeyip, uygulanacak politikaların başarısız olmasına neden olabilir.¹⁹⁹ Bundan dolayı devletler, hem ulusal güvenliklerini sağlamak için hem de mevcut konumlarının daha iyi yere getirmek için ihtiyaç duydukları konularda bilginin toplanması için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Bu yöntemler teknolojik gelişmelere paralel bir şekilde çeşitlenmiş ve günümüzde de gelişmeye devam etmektedirler. Burada önemli olan nokta, devletlerin kendi çıkarları için ihtiyaç duydukları bu bilgileri toplarken hangi yöntemi seçecekleridir.

Temelde fiziki uygulamaya dayalı insan istihbaratı (İNİS-HUMINT), araç ve alet kullanımına dayalı teknik ya da teknolojik istihbarat ve herkesin erişimine açık ve ulaşması kolay olan açık kaynak istihbaratı yöntemleriyle gerçekleştirilen bilgi toplama uygulamalarının hepsi ayrı ayrı büyük öneme sahiptir.²⁰⁰ Hepsinin kendine göre avantaj ve dezavantajlarının olduğu hesaba katıldığında, devletlerin hem her türlü tehdide karşı güvenliklerini sağlayabilmeleri hem de çıkarlarını ve hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için bu yöntemlerin hepsini etkin şekilde birbirleriyle uyumlu olarak kullanmaları gerekmektedir.

3.2.1. İnsan İstihbaratı

İnsan istihbaratı, ihtiyaç duyulan bilgilerin insana dayalı olarak toplandığı, bilgilerin toplanmasında ya da elde edilmesinde insan unsurunun aktif olarak rol aldığı istihbarat türüdür. Aynı zamanda propaganda, dezenformasyon, provokasyon gibi toplumu ve toplumun algısını etkilemeye yönelik olarak da etkili olan bir istihbarat faaliyetidir. Türkçede “İNİS” olarak da kullanılan insan istihbaratı, istihbarat tarihinin en eski bilgi toplama tekniğidir. Bu tekniğin uygulanmasında casusluk ya da espionaj faaliyetleri kullanılarak ihtiyaç duyulan bilgiler toplanmaya çalışılır.²⁰¹ Açık ya da gizli kaynaklardan, kimi zaman resmi görevli kimliği kullanılarak kimi zaman ise sivil bir kişi kimliğiyle bu istihbarat toplama tekniği uygulanır.

¹⁹⁹ Mark M. Lowenthal, *Intelligenc: From Secretto Policy*, CQ Press, Washington, 2009, p. 214.

²⁰⁰ Federal Breau of Investigation, “Intelligence Collction Disciplines”, <http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/disciplines>, (Erişim tarihi: 03.12.2014).

²⁰¹ Gabriel Morgalis, “The Lack of HUMINT: A Reccuring Intelligence Problem”, *Global Security Studies*, 2013, Vol. 4, No.2, 43-60, p. 45.

Resmi kimlik kullanarak gerçekleştirilecek faaliyetlerde faaliyeti uygulayacak kişiler, diplomat kimliğiyle ihtiyaç duyulan bilgileri toplamaya çalışırlar. İstihbaratın tarihsel gelişiminde de bahsedildiği gibi diplomat kimliği altında bu tür faaliyetlerin yapılması, Rönesans İtalya'sına kadar dayanmaktadır. İstihbarat görevlileri, diplomat kimliğinin verdiği avantajla, yabancı devletin hükümet ve devlet görevlileriyle birçok ortamda bir araya gelerek bilgi sızdırmaya çalışılmakta ve bu kişileri bilgi kaynağı haline getirmek için uğraşmaktadır.²⁰² 1961 tarihli Viyana Konvansiyonu ile tanınmış olan diplomatik dokunulmazlık, diplomat kimliği ile casusluk faaliyetlerini gerçekleştiren istihbarat görevlilerine avantaj sağlamaktadır. Yabancı devlet tarafından açığa çıkmaları durumunda dahi karşılıklılık ilkesi gereği ve diplomatik dokunulmazlıktan dolayı diplomatik kriz yaşanmaması için bu kişiler cezai işleme tabi olmadan sınır dışı edilirler.

Diplomatlık haricinde gazeteci, işadamı, akademisyen, öğretmen, arkeolog, sanatçı, sporcu, haberci, aktivist ya da öğrenci gibi kimliklerle de bilgi elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu kimlikler için diplomatik dokunulmazlık gibi bir avantajın olmamasından dolayı, yapılan bilgi toplama faaliyetleri risk içermektedir. Kişinin hayatını kaybetmesiyle dahi sonuçlanabilecek açığa çıkma durumunda, bulunulan devletin hukukuna göre cezalandırılma söz konusu olabilir. Ancak, nükleer enerji geliştirmek için gerekli olan bilgilerin elde edilebilmesine benzer durumlarda bilim adamı kimliğinin kullanılması, bilginin kaynağına erişilebilmesi bakımından kolaylık sağlayabilir.²⁰³

İstihbarat görevlilerinin, genel olarak yabancı bir ülkede görev yapmaları ve bilgi toplamalarını kapsayan bu toplama tekniği, bu özelliklerinden dolayı görev alacak kişilerin iyi şekilde eğitilmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. En büyük sorunlardan birisi olan bulunulan devletin dilinin bilinmemesi, toplama faaliyetlerinde önemli bilgilerin gözden kaçabilmesine, bilgilerin yanlış anlaşılacak bu şekilde rapor edilmesi gibi durumlara neden olabilir. Bundan dolayı insan istihbaratı görevi için yabancı ülkelere gönderilecek olan görevlilerin, bu ülkelere gönderilmeden önce o ülkenin dilini ve dilin yanında o ülkenin kültürünü iyi şekilde öğrenmeleri gerekmektedir. Buna ek olarak görevlinin kendisinin gerçek görevini muhafaza edebilmesi ve gerektiğinde silah kullanabilmesi gibi konularda iyi bir şekilde eğitilmeleri gerekmektedir.²⁰⁴

²⁰² **A.g.m.**, s. 45.

²⁰³ **A.g.m.**, s. 45.

²⁰⁴ Ishmael Jones, *The Human Factor: Inside the CIA's Dysfunctional Intelligence Culture*, Encounter Book, New York, 2008, p. 103.

Gerekli eğitim ve bilgilerin toplanış süresi için uzun bir zamana ihtiyaç gerektiren insan istihbaratının diğer bir dezavantajı ise kaynağın güvenilirliğidir. Temel olarak çeşitli kişilerden bilgi toplanmasına dayanan bu faaliyetin en büyük sorunu bilginin alındığı kişinin doğru bilgi getirip getirmediği sorunsalıdır. Yanlış bilgilendirme, iki taraflı çalışma, kaynağın belli çıkarlarını sağlayabilmek için yanlış bilgi vermesi gibi durumlar yaşanabilmektedir. Ayrıca karşı istihbarat faaliyetlerinin temel hedefi olan insan istihbaratı, kimi zaman kaynağın yabancı devletin istihbarat servisinin yönlendirdiği şekilde bilgi getirmesiyle etkisiz hale de getirilebilir.²⁰⁵

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte teknolojik istihbaratın günümüzde öne çıkmasıyla birlikte önceki dönemlere göre daha az kullanılan bir yöntem olarak düşünülse de insan istihbaratı, istihbarat servislerinin hala en önemli bilgi toplama tekniklerinin başında gelmektedir. Diğer tekniklere göre ucuz olması, teknik cihazların her ortamda, her zaman, her hedefe karşı tam randımanlı bir şekilde bilgi sağlayamamasından dolayı, özellikle terörle mücadele gibi konularda²⁰⁶ insan istihbaratı, teknik olarak ve özellikle içeri sızma ve içeriden eleman devşirme tarzında uygulamalarıyla birlikte ulusal güvenliğin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır.

3.2.2 Teknik İstihbarat

Teknolojik gelişmelerin hayatın her alanında kendini göstermesiyle birlikte istihbarat faaliyetleri için bilgi toplamada kullanılan teknikler de çeşitlenmiştir. İnsana dayalı bir şekilde yapılan insan istihbaratının yanında insanın erişemediği yerler ya da bilgiler hakkında çeşitli teknik aletler de kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren istihbarat alanında, teknik istihbarata dayalı bilgi toplama faaliyetleri artış göstermiştir. İnsan istihbaratından elde edilen bilgilere göre daha fazla bilgi edinilmesini sağlayan teknik istihbarat teknikleri²⁰⁷ devletlerin imkân ve ekonomik olarak gelişmişliklerine göre çeşitlilik gösterebilmektedir.

Teknik istihbaratın kullanım alanlarına göre türleri incelendiğinde, en yaygın olarak kullanılanının “sinyal istihbaratı” olduğu kabul edilebilir. Teknolojik gelişmelerle birlikte, sinyal istihbaratı özellikle, iki ya da daha fazla taraf arasındaki iletişimi takip eden iletişim istihbaratı ve iletişim istihbaratının dışında kalan yayınları

²⁰⁵ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s. 117.

²⁰⁶ Arthur S. Hulnick, *Fixing The Spy Machine Preparing American Intelligence For The Twenty-First Century*, Praeger, Westport, 1999, p25.

²⁰⁷ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s. 121.

takip eden elektronik istihbarat alt kollarıyla uygulanmaya çalışılmaktadır.²⁰⁸ İletişimin izlenmesi ve teknik istihbaratın kullanımı özellikle I. Dünya Savaşı'nın sonucunu etkileyen bir etmen olmuştur.

Almanya'nın o dönemki dışişleri bakanı Arthur Zimmermann'ın İngiltere'nin ABD ile iletişimini azaltmak ve ABD'nin Avrupa'daki savaştan uzak durmasını sağlamak için Meksika'ya ABD'ye karşı savaş açması ve bunun karşılığında Texas, New Mexico, Arizona eyaletlerini teklif eden telgrafın İngiliz donanması tarafından ele geçirilerek donanma içindeki "Room 40" isimli birim tarafından çözümlenmesi, Monreou Doktrini çerçevesinde savaşa dahil olmayan ABD'nin, Almanlara karşı itilaf devletlerinin yanında savaşa girmesine neden olmuştur.²⁰⁹ Savaşın sonucuna neredeyse doğrudan etkisi olan bu olay, teknik istihbaratın önemini göstermektedir.

Teknik istihbaratın diğer bir unsuru olan görüntü ya da fotoğraf istihbaratı, insan istihbaratıyla da bağlantılı olan bir istihbarat elde etme türüdür. Fotoğraf makineleri icat edilmeden önce bilgi toplama görevini yapan kişilerin yüksek yerlere çıkarak gözlem yapmalarıyla düşman hakkında bilgi toplamaları da aslında görüntü istihbaratının bir örneğidir. Fotoğraf makinesinin icadı ile fotoğrafçılığın öncülerinden olan Matthew Brady, Amerikan Sivil Savaşında çektiği fotoğraflarla savaş hakkında genel bilgi edinilmesini sağlarken aynı zamanda insan taşımacılığında kullanılan balonların savaş sırasında kullanılmasıyla birliklerin, düşmanları ve çevreleri hakkında bilgi toplamaları da günümüz görüntü istihbaratının ilk örnekleridir.²¹⁰ İlerleyen teknolojinin yardımıyla I. ve II. Dünya Savaşlarında da uçakların etkin olarak kullanılmaya başlamasıyla beraber, bu uçaklar aracılığıyla savaşın tarafları birbirleri hakkında görüntülü istihbarat toplamışlardır.²¹¹ Her ne kadar teknolojik istihbaratın bir unsuru olsa da görüntü istihbaratı, görüntü kaydı yapabilen küçük boyutlu cihazların geliştirilmesiyle birlikte özellikle Soğuk Savaş döneminden itibaren insan istihbaratının ayrılmaz bir paçası olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında yaşanan uzay yarışları çerçevesinde gelişen uydu sistemleri, günümüzde istihbarat sağlanmasında devletlerin başvurduğu önemli araçlardır. Görüntü istihbaratının diğer bir boyutu olan uydu istihbaratı, görüntülü istihbaratın geldiği en ileri nokta olarak da kabul edilebilir. İstihbaratın tarihi gelişiminde de bahsedildiği gibi dünyanın yörüngesine

²⁰⁸ Michael Herman, *a.g.e.*, p.69.

²⁰⁹ Joachim Von Zur Gathen, "Zimmermann Telegram: The Original Draft", *Cryptologia*, 2007, Vol. 37, No.1, 2-37, p.2.

²¹⁰ Robert E. Dupré, "Guide to Imagery Intelligence", *The Intelligencer*, 2011, Vol.18, No.2., 61-64, p.61.

²¹¹ *A.g.m.*, s.61.

uyduların yerleştirilmesiyle birlikte devletler, kendilerine rakip ya da tehdit olarak gördükleri devlet ve diğer unsurlara karşı uydular üzerinden elde edilen görüntüler aracılığıyla bilgi toplamaktadır. Ancak, bu tür bir teknolojik donanımın hem teknik hem de maddi kaynak gerektirmesinden dolayı her devlet böyle bir imkâna sahip değildir. Askeri uyduların maddi olarak büyük bütçelere dayanması devletlerin kimi zaman sivil uyduları taktik ve stratejik olmayan durumlar için kullanmalarına neden olmuştur.²¹²

1957 yılında Sovyetler Birliği tarafından, Sputnik'in dünyanın yörüngesine gönderilmesiyle başlayan uydu teknolojilerindeki gelişmeler, özellikle Soğuk Savaşın askeri ihtiyaçları arttırmasına paralel olarak askeri amaca yönelik hızla gelişmiştir. 1967 yılında ABD'nin Vietnam Savaşı sırasında Vietnam'dan elde ettiği verileri uydu aracılığıyla Washington'daki komuta merkezine iletmesi askeri uyduların sıcak bir savaşta kullanımının ilk örneğidir.²¹³

Günümüzde askeri nitelikli uydulara sahip ülkelere bakıldığında ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletler askeri uydu bakımından öne çıkan devletlerdir.²¹⁴ Bunlara ek olarak Türkiye de 2012 yılında fırlattığı Göktürk-2 isimli askeri uydusuyla birlikte dünyanın yörüngesinde askeri uyduya sahip devletlerden birisi haline gelmiştir.

Silah teknolojisindeki ilerlemelerle birlikte silahların uzaktan kontrollerinin kolaylaşması ve yerin ya da suyun altında muhafaza edilebilir hale gelmeleri, bu tür silahlar ya da bu silahların yapımı hakkında radar (ölçüm ve iz istihbaratı) istihbaratına ihtiyacı doğurmuştur. Bu tür silahların arkalarında bıraktıkları radyoaktif, elektromanyetik ve kimyasal izlerin takibiyle bilgi edinilmeye çalışılan bu istihbarat türü, silahların takibi dışında doğa olayları hakkında da bilgi toplanması için kullanılabilmektedir.²¹⁵

Devletlerin, bu uydular aracılığıyla elde ettikleri görüntüleri kullanmaları 2003 Irak savaşında ABD'nin yaptığı gibi savaşta birliktelere destek amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca 2014 yılında yaşanan Ukrayna'daki krizde, Rusya'nın Ukrayna sınırına askeri sığınak yaptığını iddia eden uydu görüntüleri, siyasi bakımdan uluslararası ilişkileri

²¹² Ersin Arslan, "Askeri Uydu Teknolojileri; Gelişimi" Sınıfları ve Yeni Yaklaşımlar", *XI. Akademik Bilişim Konferansı*, Bildiriler, 11-13 Şubat 2009, 2009, s.2.

²¹³ *A.g.e.*, s.4.

²¹⁴ *A.g.e.*, s.5.

²¹⁵ Mark M. Lowenthal, *a.g.e.*, s.301.

etkileyebilecek şekilde kullanılabilmektedir.²¹⁶ Bunların yanında, devletlerin tüm mobil ve iletişim sistemlerini yok edebilecek şekilde yörüngede bu hizmetler için bulunan uydu ve diğer cihazlarına karşı saldırı gerçekleştirilebileceği düşünceleri de uzayla ilgili teknolojik gelişmelerle birlikte artmaktadır.²¹⁷

3.2.3. Açık Kaynak İstihbaratı

Açık kaynak istihbaratı toplanan, değerlendirilen, analiz edilen, sınıflandırılan ve bunların sonucunda ortaya bir ürün koyulmasını sağlayan bilgilerin herkesin erişimine açık olan kaynaklardan elde edilmesini ifade etmektedir.²¹⁸ Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmeyle birlikte bilgiye erişim günümüzde kolaylaşmıştır. Bunun bir sonucu olarak da açık kaynak istihbaratı, istihbarat faaliyetlerini yürüten kuruluşlar için önemli bilgi toplama türü olmuştur. Diğer tekniklerden farklı olarak, kamuya açık olan bilgilerin elde edilmesine dayanan açık kaynak istihbaratı bu yönüyle istihbarat çalışmalarında bilgi toplanması açısından büyük kolaylık sağlamaktadır. Açık kaynak istihbaratı için önemli olan unsur, bilgiye izin almaya gerek kalmaksızın rahat bir şekilde erişim imkânı sağlamasıdır.

Medya (gazete, dergi, TV, radyo), basın toplantısı, resmi duyurular, sosyal medya, kamu ve özel kuruluşların internet sayfaları, akademik yayınlar, araştırma raporları, sağlık konusunda verilen bilgiler gibi kamunun erişimine açık kaynaklar, açık kaynak istihbaratı çerçevesinde bilgi elde edinilen önemli kaynaklardır. Ayrıca, elektronik ya da basılı ortamdaki detaylı harita hizmetleri, özellikle askeri ve diğer devlet kurumlarının koordinatlarının ve bulundukları yerlerin özelliklerinin belirlenmesi açısından önemli bilgi kaynaklarıdır.²¹⁹ Bilgilerin elde edilişi bakımından kolay olması sebebiyle istihbarat servislerinin en çok faydalandığı teknik olan açık kaynak istihbaratı, tüm istihbarat toplama teknikleriyle elde edilen verilerin yaklaşık %85'i ile %90'ının kaynağını oluşturmaktadır.²²⁰

Açık kaynaktan elde edilecek bilgilerin değerlendirilip analiz edilmesiyle çok önemli ve gizli bilgiler ortaya çıkartılabilir. Alman gazeteci Berthold Jacop'un Alman ordusuyla ilgili olarak gizli ve önemli bilgileri içeren 1930'larda yazdığı kitabın

²¹⁶ "Uydu Savaşları", *Hürriyet Dünya*, www.hurriyet.com.tr/dunya/26197197.asp+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, (Erişim tarihi: 15.01.2015)

²¹⁷ "Uzayda Uydu Savaşları Başlayabilir", *Haber Kulvar*, <http://www.haberkulvar.com/dunya/uzayda-uydu-savaslari-baslayabilir-h669.html>, (Erişim tarihi: 15.01.2015).

²¹⁸ Florian Schaurer and Jan Störger, "The Evolution of Open Source Intelligence (OSINT)", *The Intelligencer*, 2013, Vol. 19, No. 3, 53-56, p.53.

²¹⁹ Murat Tekek, "Açık Kaynak İstihbaratı (Open Source Intelligence-Osint) ve Düşünce Kuruluşları (Think-Tanks)", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3365>, (Erişim tarihi: 09.12.2014).

²²⁰ Chris Pallaris, "Open Source Intelligence : A Strategic Enabler of National Security", *CSS Analyses in Security Policy*, 2008, Vol. 3, No.32, 1-3, p.1.

kaynağını oluşturan açık kaynaklardan topladığı bilgileri analiz ederek kitaplaştırması bu bakımdan iyi örnek teşkil etmektedir.²²¹ Bunun dışında, düşünce kuruluşlarının, özellikle güvenlik ve dış politika konularında yaptıkları analizler, açık kaynaktan elde edilen bilgiler açısından önemli bir kaynaktır. Askeri ve devlet görevlilerinin gizli oturumda konuşacakları konuları, uzman kişilerce, devletlerin ve hükümetlerin mevcut politikalarını analiz etmeleri sonucunda, bu tür düşünce kuruluşları tarafından rapor olarak açık bir şekilde kamuya sunulması da aynı şekilde elde ediliş bakımından kolaylık sağlamaktadır.²²²

Diğer istihbarat türleriyle karşılaştırıldığında açık kaynak istihbaratı, uygulama bakımından daha ucuzdur. Ayrıca insan istihbaratındaki gibi casus ya da ajan kullanımına ihtiyaç duyulmadığı için içerisinde risk barındırmayan bir türdür. Kısa sürede elde edilebilecek bilgi sayısının da diğer türlere göre çok olması, açık kaynak istihbaratını önemli kılmaktadır. Ancak bu tür avantajlarının yanında, bilginin çok olması bakımından kimi zaman bilginin güvenilirliğinin belirsiz olması, bilgi yığını içerisinden ihtiyaç duyulan bilginin hemen bulunamaması, terör ve organize suç örgütleri gibi gizli faaliyet yürüten yapıların faaliyetleriyle ilgili bilgi elde edilememesi gibi dezavantajları da vardır. Ancak bu tür dezavantajları olsa bile, açık kaynak istihbaratı hem bilgiye erişimin kolaylığı hem de diğer istihbarat toplama tekniklerini destekleyici özelliği nedeniyle uygulanması gereken önemli bir istihbarat türüdür.

3.3. ÖLÇEKLERİNE GÖRE İSTİHBARAT TÜRLERİ

Bilgilerin elde ediliş yöntemleri çerçevesinde kendi içinde farklı sınıflara ayrılan istihbarat, aynı şekilde bu toplanan bilgilerin değerlendirilip kullanılması ve kullanım amacının süresi bakımından ölçeklere ayrılmaktadır. Buradaki ayrım, ihtiyaç duyulan bilgilerin toplanması yöntemiyle ilgili değil toplanan bilgilerin hangi amaca nasıl uygulanacağıyla ilgilidir. Genel olarak ölçeklerine göre istihbarat, taktiksel, operasyonel ve stratejik olarak alt dallara ayrılrsa da kısa, orta ve uzun vadede ulusal güvenliğin sağlanması açısından bir bütün oluşturmaktadır.

3.3.1. Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat, daha çok özel ya da belirli bir hareket planıyla ilgili olan ve buna ek olarak toplumsal ve ulusal güvenliğı tehdit edebilecek tehlikelere karşı önleyici olarak da uygulanan bir istihbarat türüdür. Ayrıca devletlere, tehdidin kaynağıyla ilgili ve kendilerine karşı meydana gelecek mevcut saldırı planlarını

²²¹ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.298.

²²² *A.g.e.*, s.297.

bozmaları konusunda yardımcı olur. Bu bakımdan taktik seviyede yapılan istihbarat, düşmanın ne olduğunun farkında olmak ve düşman tarafından planlanan saldırıların zamanının ve yerinin öğrenilmesini sağlayan istihbarat türü olarak kabul edilebilir.²²³ Taktik istihbarat, aynı zamanda düşmanların kapasiteleri, sınırlılıkları, zayıf yönleri hakkında taktik operasyonlarda fayda sağlayacak istihbarat olarak tanımlanabilir.²²⁴

Buna ek olarak taktik istihbarat, hali hazırda yapılmakta olan bir operasyonu desteklemek amacıyla da yapılır.²²⁵ Operasyon sırasında düşman hakkında anlık olarak elde edilen düşmanın sayısı, silah gücü, bulunduğu konum, lojistik imkânları gibi konulardaki bilgilerin²²⁶ operasyonu yöneten karar verici kişiye (komutan, ekip şefi gibi) iletilmesiyle operasyonun başarılı bir şekilde sonuca ulaşması bakımından taktik istihbarat büyük öneme sahiptir.

Bu özellikleriyle ele alındığında taktik istihbaratın, stratejik istihbarata göre daha küçük ölçekli olduğu, ayrıca devam eden bir operasyon için karşı tarafın operasyon esnasındaki hareket kabiliyetinin tespiti gibi alanlarda kullanılan kısa vadeli kullanım alanı olan bir istihbarat olarak kabul edilebilir.

3.3.2. Operasyonel İstihbarat

Operasyonel istihbarat ana hatlarıyla, belirli bir amaca veya amaçlar bütününe yönelik, birden fazla taktik istihbarat unsurlarının hedefe uygun biçimde bir bütün oluşturmalarıyla meydana gelen istihbarat türüdür.²²⁷ Operasyonel istihbarat ayrıca, genel olarak birden çok tehdite karşı kolluk kuvvetlerinin girişeceği operasyonlara yönelik, üst düzey görevli olmakla birlikte siyasi karar verici olmayan ancak operasyonu yöneten görevliler tarafından idare edilen bir istihbarat türü olarak da kabul edilebilir.²²⁸ Operasyonel istihbarat, 1792 yılında Prusyalı bir askeri yönetici olan Freiher von Bülow tarafından ortaya atılmış bir kavramdır.²²⁹

Operasyonel istihbarat, birden çok taktik istihbarat unsurunu içerisinde barınmasından dolayı stratejik istihbarata doğru ara bir basamaktır. Yani taktik istihbarat ile stratejik istihbarat arasında bir bağlantı ya da köprü konumundadır. Operasyonel istihbarat, bu özellikleriyle, orta vadeye yönelik kararların alınmasını

²²³ Mutlu Köseli, "Terörle Mücadelede İstihbaratın Rolü", *Polis Bilimleri Dergisi*, 2009, Cilt: 11, Sayı: 2, 51-72, s.60.

²²⁴ G.P.H. Kruys, "The Role of Intelligence in Countering Terrorism and Insurgency", *Strategic Review for Southern Africa*, 2007, Vol. 29, No. 1, 83-103, p. 92.

²²⁵ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.138.

²²⁶ *A.g.e.*, s.138-139.

²²⁷ Don McDowell, *Strategic Intelligence*, The Scarecrow Press, Maryland, 2009, p.12.

²²⁸ *A.g.e.*, s. 13.

²²⁹ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.138.

sağlamaktadır. Örneğin terör örgütüne yönelik yapılacak olan operasyonda kime karşı, nerede ve hangi araçlarla yapılacağı konusu taktik istihbaratı ilgilendirirken, terör örgütünün genel yapısı, faaliyetleri ve üyeleri gibi taktik istihbaratı kapsayıcı konular da operasyonel istihbaratın konusunu teşkil etmektedir. Ayrıca, stratejik istihbaratın oluşturulması için taktik istihbarata göre daha genel ürünler sağlamasıyla da stratejik istihbaratın oluşumuna katkı sağlayabilmektedir.

3.3.3. Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbarat, bir devletin varlığını sürdürebilmesi ve ileriye dönük olarak kendisi için belirlediği hedeflere ulaşabilmek amacıyla kullandığı bir istihbarat türüdür. İstihbarat çarkının özellikle analiz kısmıyla bağlantısı olan stratejik istihbarat, ulusal güvenliğin sağlanması bakımından elde edilen bilgilerin analizi sonucunda ileriye dönük güvenlik politikalarının belirlenmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Strateji kelimesi köken olarak antik Yunancadaki stratos (ordu) ve ago (yönetmek) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiş bir kelimedir.²³⁰ Sözlük anlamı olarak “önemli” anlamına gelen stratejik kelimesinden hareketle,²³¹ stratejik istihbaratın devlet için yaşamsal bir öneme sahip istihbarat türü olduğu kabul edilebilir. Ayrıca, genel olarak askeri bir kavram olarak kullanılan, birliklerin ve kıtaların nasıl yönlendirileceği, bunların nerelerde konuşlandırılacağı ve ne şekilde hareket ettirileceği gibi konuları da kapsayan strateji kavramı²³² çerçevesinde stratejik istihbaratın planlama ve yönlendirme amacını da içinde barındırdığı söylenebilir.

Stratejik istihbaratın, bir bilim dalı olarak kurumsallaşmasını sağlayan ve bu doğrultuda teorik temellerini ortaya koyan akademisyen ve aynı zamanda eski Merkezi İstihbarat Teşkilatı, (Central Intelligence Agency), CIA görevlisi Sherman Kent stratejik istihbaratı, ülke için hayati önem arz eden bir bilgi olarak tanımlamış, ayrıca savaşta ve barışta, devletin dış ilişkilerinin dayandırılması gereken bir bilgi olduğunu belirtmiştir.²³³ Sherman Kent'in yanında ABD'li yazar Walter Lippmann da

²³⁰ Bekir Sıddık Binboğa Yarman, **Stratejik Karar Verme ve İstihbarat Amaçlı Karar Destek Sistemleri**, Harp Akademileri Komutanlığı Ders Notları, İstanbul, 2013, s.5.

²³¹ Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Stratejik”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5489beb9b50ce6.43646590, (Erişim tarihi: 11.12.2014).

²³² Ertuğrul Güven, “Stratejik İstihbarat”, Sait Yılmaz(ed.), **İstihbarat Bilimi**, Kripto Yayınları, Ankara, 2013, 119-135, s. 122-123.

²³³ Sherman Kent, **Stratejik İstihbarat**, Çev. Yasemin Özbek ve Nazlı Şükrüoğlu Karaca, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. X.

dış politikayı, devlet için bir kalkan olarak kabul etmiş ve stratejik istihbaratı da bu kalkanın doğru zamanda ve doğru yerde olmasını sağlayan şey olarak tanımlamıştır.²³⁴

Stratejik istihbaratın uygulama alanları incelendiğinde, genel olarak iki tür amaca hizmet için uygulandığı görülmektedir. Bunlardan ilkinin, devletin dış politika hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinin sağlanması, ikincisinin ise diğer devlet ve devlet dışı aktörlerin devletin ulusal çıkarlarına ve güvenliğine zarar verebilecek uygulamalarına karşı önceden haberdar olunmasının sağlanması olduğu kabul edilebilir.²³⁵ Bu açıdan bakıldığında stratejik istihbarat, güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında yakın veya muhtemel önemi bulunan diğer devlet ve devlet dışı aktörlerin politikalarıyla ilgili sürekli olarak yapılan istihbarat faaliyeti olarak düşünülebilir.²³⁶

Bir süreç olarak düşünüldüğünde stratejik istihbarat faaliyetleri, iki tip uygulamayı içermektedir. Kent'in sınıflandırmasına göre "takip (gözetleme)" ve "araştırma operasyonu" olarak bu iki uygulama, stratejik istihbarat faaliyetlerini gerçekleştiren kişilerin ne tür çalışmalar yapmaları gerektiğini de ortaya koymaktadır. Takip (gözetleme) safhasında yapılan, mevcut durumda bulunulan dönemde dünyada yaşanan gelişimlerin sürekli olarak izlenmesidir. Araştırma operasyonunda ise yapılan, geçmişte herhangi bir dönemde ve bölgede yaşanan olayların incelenmesiyle bunlardan anlamlı sonuçlar çıkararak bulunulan dönemdeki gelişmelerin anlaşılmasını sağlamaktır.²³⁷

Bunun yanında Kent, stratejik istihbarat sürecinin genel olarak aşamalarını ortaya koyarak yapılan faaliyetlerin hangi adımlardan oluştuğunu belirtmiştir. Kent'e göre, öncelikle stratejik istihbarat uygulamalarını gerçekleştiren ekibin dikkatini çeken bir sorunun ortaya çıkışıyla birlikte süreç başlamaktadır. Daha sonra ise sorunun hangi yönlerinin devlet için önemli olduğunun ortaya konulabilmesi için analizler yapılmakta ve bu sorunla ilgili hipotezler ortaya konulmaya başlanmaktadır. Analiz sürecinde, bu sorunla ilgili olan veri ve bilgilerin toplanması için çalışmalar yapılmaktadır. Bu toplanan veri ve bilgiler daha sonra eleştirel bir şekilde değerlendirilmektedir. Yapılan analizler sonrasında tekrar bir değerlendirme yapılması ve olası yeni hipotezlerin ortaya çıkması durumunda bunların

²³⁴ **A.g.e.**, s. X.

²³⁵ Sherman Kent, **a.g.e.**, s. 136.

²³⁶ Sait Yılmaz, "Savunma ve İstihbarat", **Ulusal Kanal**, <http://www.ulusalkanal.com.tr/savunma-ve-istihbarat-makale,3565.html>, (Erişim tarihi: 12.02.2015).

²³⁷ Sherman Kent, **a.g.e.** 2.

değerlendirilmesi ile nihai hipoteze ve bu yolla öngörüye ulaşılarak süreç sonlanmaktadır.²³⁸

Stratejik istihbaratın çalışma alanı rakip devlet, belirli bir bölge, ekonomik faaliyetler, güvenlik meseleleri gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Bundan dolayı stratejik istihbarat faaliyetleri birçok akademik alanda uzmanlık gerektirebilecek faaliyetlerden oluşmaktadır. Hem belirli bir amaca ulaşmak hem de gelecekte istenmeyen durumlarla karşılaşmamak için geniş bir anlayışla uygulanması gereken stratejik istihbarat, bu özellikleriyle devletin ileriye dönük pozisyonunu ve durumunu belirleyen en önemli unsurlardandır. Doğru ve başarılı bir şekilde yapılan stratejik istihbarat uygulamalarıyla devlet, kendi çıkarlarına ulaşabilecekken başarısız uygulamalar neticesinde devlet yıkılmaya kadar varacak olumsuz durumlarla da yüz yüze gelebilir. Bu durum ise stratejik istihbaratın önemini göstermektedir.

Genel özellikleri bakımından stratejik istihbarat, nihai karar vericilere özellikle bazı konularda ileriye dönük tavsiye vermeye ve yön göstermeye yöneliktir. Yani stratejik istihbarat, taktik ve operasyonel istihbarattaki gibi orta derecedeki operasyonu yöneten görevliler için değil daha çok devletin en üst noktasında bulunan sivil ve askeri görevliler için yapılmaktadır. Konu bakımından, tek tek bireyleri değil belirlenen hedeflerin genel aktivitelerini inceler. Bunu yaparken de genel sorulara cevap arar, mevcut kaynakların yönetimine yardımcı olur. Bu bakımdan, taktik istihbarat gibi mevcut olan bir operasyon için değil uzun dönemi kapsar ve resmin bütününe görülmesini sağlar.²³⁹ Bu sayede stratejik istihbarat, anlık tehditlerden uzun dönemli ulusal güvenlik meselelerine kadar birçok konuda karar vericilere yol haritası sunar.²⁴⁰

Bütün bunlar çerçevesinde stratejik istihbaratın karar alıcılara sağladığı bilgiler genel olarak incelendiğinde, bunların:

- 1- Silahlı saldırı ve savaşa kadar uzanacak olan ülke menfaatlerini tehdit edici gelişmeleri önceden haber verme,
- 2- Örtülü hareketler düzenlemeye, yabancı liderleri etkilemeye, ülkeler arasında yaşanan sorunlara diplomatik ve askeri yollarla müdahale etmeye veya bunları engellemeye yardımcı olma,

²³⁸ A.g.e., s.143.

²³⁹ Bruce D. Berkowitz and Allan E. Goodman, *Strategic Intelligence for American National Security*, Princeton University Press, New Jersey, 2002, p.4.

²⁴⁰ Loch K.Johnson and James J.Wirtz (eds.), *Strategic Intelligence: Windows into a Secret World*, Roxbury Publishing, Los Angeles, 2004, p.2.

- 3- Yeni teknolojik gelişmelerin gidebileceği yönü ve ülke içi oluşturabileceği fırsat ve tehditleri öngörmeye katkıda bulunma,
- 4- Diplomatik müzakereleri destekleme,
- 5- İstihbarata karşı koyma uygulamalarının yönünün belirlenmesine yardımcı olma²⁴¹

gibi amaçlara yönelik olduğu görülmektedir.

Devletin hem güvenliği hem de çıkarları için uzun döneme ilişkin olarak politikalarının belirlenmesini sağladığı için stratejik istihbarat, devletin gelecekte ne durumda olacağını belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Bunun nedeni ise, stratejik istihbaratın devletin kendisine tehdit oluşturabilecek devlet ya da devlet dışı aktörler hakkında devletin güvenlik mekanizmasını uyarıcı bilgiler sunmasıdır. Bu bilgiler, stratejik statü ve belirli zafiyetler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Stratejik statüsüyle elde edilen, tehdit unsuru olan ya da olabilecek karşı tarafın mevcut durumu (askeri, coğrafi, beşeri, ekonomik vb.) ve bu durumların yaşanabilecek gelişmeler çerçevesinde gelecekte nasıl olabileceği ile ilgili bilgidir.

Bu bilgiyle birlikte, karşı tarafın kapasitesi belirlenerek ulusal güvenlik politikalarının ana şeması çizilebilir. Diğer bilgi türü olan belirli zafiyetler ise karşı tarafın zayıf olduğu unsurların ve durumların neler olduğunun belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu sayede, karşı tarafın zayıf yönleri avantaja dönüştürülerek hem ulusal güvenlik sağlanabilmekte hem de ulusal çıkarlara dönük politikalar için yollar belirlenebilmektedir.²⁴²

Stratejik istihbarat uygulamaları sonucunda elde edilen bulgular casuslar, telekomünikasyon izlemeleri, uydu ve sinyal kanalları ile gazete, dergi, televizyon internet gibi gizli ve açık kaynaklardan elde edilen bilgilerin analizi ve sentezi sonucunda oluşturulmaktadır.²⁴³ Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, elde edilen bilgilerin çoğunluğu daha çok açık kaynaktan oluşmaktadır. Herkesin erişimine açık olan bu bilgilerin stratejik istihbarat için önemli veriler oluşturduğunun anlaşılması için bunların iyi bir şekilde analiz yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı, elde edilen bilgiler kadar analiz süreci de stratejik istihbaratın en önemli unsurlarından birisidir.

²⁴¹ Ümit Özdağ, "Stratejik İstihbarat", *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, 109-149, s. 114.

²⁴² Sherman Kent, *a.g.e.*, s.32-44.

²⁴³ Richard R. Russell, *Sharpening Strategic Intelligence*, Cambridge University Press, New York, 2007, p.6.

Stratejik istihbarat uygulamalarıyla amaçlanan temel hedeflerden birisi de gelecek için planlanan durumların gerçekleştirilebilmesi ve oluşturulabilmesi için süreç içinde rol alacak bütün aktörlerin birbirleriyle uyum içinde hareket etmelerini sağlamaktır. Bu şekilde değişik görev ve misyonlara sahip aktörlerin ortak bir hedefe dönük şekilde çalışmasını sağlamak stratejik istihbarat uygulamalarının bir fonksiyonudur. Bu noktada ele alındığında stratejik istihbarat uygulamalarında, devletin bütün mekanizmalarının uyum içinde birbirleriyle bağlantılı olarak hareket etmesi ve iletişim içinde olması önemlidir.

Stratejik istihbaratta yaşanan başarıların ya da başarısızlıkların dünya tarihini ya da dünyadaki uluslararası sistemi etkileyecek sonuçları meydana gelmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan itibaren dünya tarihi açısından önemli olan olaylardaki stratejik istihbarat uygulamalarının başarılı ya da başarısız olması, bu olayların taraflarının karşılaştıkları sonuçları yakından etkilemiştir. Uygulama bakımından geniş bir alana sahip olan stratejik istihbaratın bu özelliğinin örneklerinden birisi de II. Dünya Savaşı sırasında müttefik devletlerin Japonya'nın tarımsal faaliyetlerini bozmak için yürüttükleri politikada kendisini göstermiştir.

Japonya'nın tarım faaliyetleri için gerekli gübreyi Cezayir ve Fas'tan sağladığını anlayan müttefikler buraları kontrol altına almalarına rağmen Japonya'nın tarım faaliyetlerinde bir değişim olmadığını görmüşlerdir. Bunun üzerine bu konuyu araştırması için görevlendirilen Amerikalı akademisyen Dr. Robert Strausz, incelediği bir coğrafya kitabında Pasifik okyanusunda yer alan fosfat zengini Nauru adlı bir adanın bulunduğunu fark etmiştir. Kendisi, bu adanın bombalanmasıyla Japonya'nın yeterli gübreyi sağlayamayacağını söylemiş ve müttefikler bu adayı bombalamışlardır. Bunun sonucunda ise Japonya'nın tarım üretimi büyük zarara uğramıştır.²⁴⁴ Burada görülebileceği gibi, açık kaynak olan bir coğrafya kitabındaki bir bilginin stratejik olarak analiz edilmesiyle böyle bir sonuca erişilmiştir. Bu da stratejik istihbaratın kaynaklarının ne kadar geniş bir alandan oluştuğunu göstermektedir.

Toplanan bilgiler bakımından karşılaştırma yapıldığında taktik istihbaratta; kişilerin kimliği, bağlı bulundukları ya da ilişki içinde oldukları kişiler, bunların planları ve kapasiteleri çerçevesinden hareketle bilgi toplanırken stratejik istihbaratta; konunun daha derinlemesine ele alındığı yakın-uzak tehditler ve bunların verebileceği zararların tahmin edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu bakımdan,

²⁴⁴ Tuncay Özkan, *Mit'in Gizli Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s.550.

taktik istihbarat faaliyetlerinde görevli kişiler konuya neredeyse tam hakimken, stratejik istihbarattaki görevliler stratejik istihbaratın geniş bir alanı kapsaması ve bir bulmaca gibi birçok durumu içermesinden dolayı konu hakkında tam bir hakimiyete sahip olamayabilir.²⁴⁵

Stratejik istihbaratın en önemli özelliklerinden ileriye dönük ve uzun dönemlere yönelik olma, bu tekniğin meselelerle ilgilenme düzeyini belirlemektedir. Bunun yanında, gündelik olaylarla çok fazla ilgilenmemesine rağmen bu tür olaylara yönelik taktik veya operasyonel istihbarat için gerekli görülmeyen bilgiler stratejik istihbarat için önemli olabilir.²⁴⁶ Bu ise kısa dönemde ihtiyaç duyulmayan ya da bir fayda sağlamayan bilginin, geleceğe dönük tahminlerde bulunan stratejik istihbarat için kritik bir öneme sahip olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu bakımdan elde edilen bilgi miktarı taktik ya da operasyonel istihbarat için toplanan bilgi miktarından daha fazladır. Toplanan bu bilgiler arasından analizciler tarafından işe yarayanların seçilip bulunması hem zaman hem de dikkat gerektirmektedir. Bu durum ise stratejik istihbaratın uygulanmasındaki zorluğu göstermektedir. Ayrıca, bilgilerin arasında yanlış ya da yanıltıcı bilgilerin bulunma ihtimali de analizcilerin karşılaştığı diğer zorluklardan birisidir. Bunlar çerçevesinde bakıldığında, başarılı bir stratejik istihbarat için doğru ve işe yarayan bilgilerin bilgi havuzundan seçilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bütün bunlar çerçevesinde stratejik istihbarat; gelecekte ortaya çıkabilecek durumların araştırılıp bunlar hakkında tahminde bulunulması, gerekli bilgilerin toplanarak ve geçmiş deneyimlerle de karşılaştırılarak analiz edilmesi ve bu çerçevede talepte bulunan yöneticilerin plan ve politikalarına yardımcı olması amacıyla ortaya ürün çıkarılmasını sağlayan istihbarat türüdür.

Genel olarak dış politikaya ve diğer devletlere yönelik olan stratejik istihbarat, özellikle 21. yy'ın en büyük sorunlarından birisi olan terörizmi de ilgilendirdiği sorunlar içerisine almıştır.²⁴⁷ Ancak burada devlet dışı bir aktör olan terör örgütlerinin nerede, nasıl, neleri yapabileceklerinin belirsizliği sorunu ortaya çıkmaktadır. 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da gerçekleştirilen saldırılarda teröre karşı ulusal

²⁴⁵ Don McDowell, **a.g.e.**, s.21.

²⁴⁶ Ümit Özdağ, **a.g.e.** s.135.

²⁴⁷ Ertuğrul Güven, **a.g.e.**, s.130.

güvenliğin sağlanması bakımından ABD'nin stratejik istihbaratında yaşadığı başarısızlığı göstermektedir.²⁴⁸

Bir devletin, kendisini oluşturan unsurlarını koruyup kendi devamlılığını sağlayabilmesi için başarılı bir stratejik istihbarata ihtiyacı vardır. Bunun içinde, teknolojik gelişmeler ve dünya siyasetine yeni çıkan aktörler bakımından da stratejik istihbaratın her zaman güncel bir çerçevede oluşturulması, aynı zamanda geniş perspektiften bir düşünceyle meydana getirilmesi gerekmektedir. Kapsadığı konular bakımından düşünüldüğünde stratejik istihbaratın, mevcut durumda yaşanan gelişmeleri, değişimleri, gelecekte meydana gelebilecek tehdit ve tehlikeleri, hem geçmiş deneyimlerden hem de toplanan güncel bilgiler çerçevesinde doğru bir şekilde öngörebilmesi, ulusal güvenlik bakımından önemlidir. Aynı şekilde taktik ve operasyonel istihbaratı da ortaya koyduğu ürünlerle destekleme ve yönlendirme bakımından destekleme kapasitesi, stratejik istihbaratın ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Bunlar çerçevesinde, stratejik istihbarat uygulamalarında yaşanabilecek muhtemel hatalar sonucunda ortaya çıkabilecek küçük ya da büyük etkileri olan birçok sonuç vardır. Stratejik istihbarat uygulama alanı olarak geniş bir alanı kapsadığı için uygulamada yaşanabilecek hatalar da bu doğrultuda sonuçlar doğurabilir. Örneğin, dünya üzerinde yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve eğilimler doğru bir şekilde incelenip analiz edilmez ise ve geçmişte yaşanan ekonomik buhran ve krizler göz önünde bulundurulmazsa devletin ekonomide yaşanabilecek olumsuz durumlara hazırlıksız yakalanmasına neden olabilir. Bu ise birbirine zincirleme şekilde bağlı olan birçok unsurun olumsuz etkilenmesine neden olup ekonomik sıkıntıdan kaynaklanan başka sıkıntıların da oluşmasına yol açabilir.

Benzer şekilde güvenlikle ilgili uygulamalarda, tehdit unsuru olan aktörün (devlet ya da devlet dışı) politikalarının, faaliyetlerinin doğru bir şekilde izlenememesi, izlenmesi durumunda bile elde edilen bulguların incelenip analiz edilememesi ya da edilmesine rağmen eksik ya da yanlış şekilde analiz edilmesi, ayrıca bu bulguların gerekli kurumlar arasında paylaşılmaması bu tehdit unsuru olan aktöre karşı devleti ulusal güvenlik açısından saldırıya karşı hazırlıksız bırakabilir. Bunun nedeni ise, stratejik istihbaratın genel bir politika yol haritası olmasıdır. Yol haritasının eksik ya da yanlış olması veya hiç olmaması devletin nasıl bir uygulama içine gireceğinin ve kendisine gelebilecek saldırılara karşı nasıl savunacağını

²⁴⁸ Richard L. Russel, "CIA's Strategic Intelligence in Iraq", *Political Science Quarterly*, 2002, Vol. 117, No.2, 191-2017, p.192.

belirsiz olmasına neden olur. Bu da devlet için ulusal güvenliği bakımından zaaf oluşturur.

3.4. TERÖRLE MÜCADELEDE STRATEJİK İSTİHBARATIN ROLÜ

Soğuk Savaşın sonlarına doğru terörizmin uluslararası sistemin aktif bir aktörü olarak ortaya çıkması, devletleri bu yeni tehdide karşı güvenlik önlemleri almaya yöneltmiştir. Terör kavramı her ne kadar eski bir kavram olsa da terörün eylem kabiliyetinin gelişmiş olması, dünyadaki her devleti terörün hedefi haline getirmiştir. Sınırları ve kapasitesi belli olan, nispeten teknik istihbarat sayesinde hakkında bilgi toplanılabilen devletlere göre daha az bilinen yapıda olan günümüz terör örgütlerine karşı ulusal güvenliğin sağlanması bakımından stratejik istihbarat büyük öneme sahiptir.

Terör örgütlerinin gerçekleştirecekleri eylemlere karşı önceden önlem almak bakımından stratejik istihbarat uygulamalarına ihtiyaç vardır. Belirsiz yapıları ve imkânları, motivasyonları açısından bu tür bilgilerin önceden yapılmış eylemlerle birlikte analiz edilmesi, örgütlerin ileride yapabilecekleri eylemlerin tahminini kolaylaştırabilir. Bunlar çerçevesinde terörle mücadelede stratejik istihbarat, karar alıcıların terör faaliyetlerine karşı alınacak önlemler için olabildiğince en doğru kararı alabilmelerini sağlamaya yardımcı olmaktadır.²⁴⁹

Terörle mücadele savunma ve saldırı olarak ikiye ayrılırsa, ulusal güvenliğin korunması bakımından stratejik istihbaratın ilgileneceği alanlar da bu duruma göre şekillenecektir. Terör örgütlerini bitirmeye yönelik faaliyetler açısından bu örgütlerin merkezlerinin, yöneticilerinin kimler ve neler olduğunun bilinmesi, örgütün nerelerde konuşlandığının tespit edilmesi, örgütlere karşı yapılacak olan saldırılar için hedeflerin belirlenmesini sağlar.²⁵⁰

Terörle mücadelede ve teröre karşı ulusal güvenliğin sağlanmasında stratejik istihbarat uygulamalarının kapsadığı alanlar ve konular ele alındığında bunların, tehdit unsuru olan örgütlerin lider kadrolarının ilişkileri, örgüte elaman kazanma yöntemleri, bu örgütle diğer örgütler arasında işbirlikleri, bu örgütlere destek olan devletlerin belirlenmesi, örgütlerin ideolojilerinin, amaçlarının ve stratejilerinin

²⁴⁹ Ertan Beşe ve Merve Seren, "Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Rolü ve Önemi", *Polis Bilimleri Dergisi*, 2011, Cilt: 13, Sayı:3, 123-146, s.136.

²⁵⁰ Mutlu Köseli, *a.g.m.*, s. 59.

saptanması gibi konular olduğu kabul edilmektedir.²⁵¹ Bu konular kapsamında elde edilecek bilgiler ve analizler doğrultusunda, ulusal güvenliğe karşı tehdit oluşturabilecek olan bu tip örgütlerin eylemleri önceden önlenabilir ve bu tip örgütlere karşı mücadelede stratejik istihbarat ile taktik ve operasyonel istihbarat desteklenerek operasyon gerçekleştirilebilir.

Yapısının belirsiz olmasından dolayı sürpriz saldırıları gerçekleştirebilme kabiliyeti olan terör örgütlerinin ulusal güvenliğe karşı faaliyetlerinin önlenmesi için örgütün ideolojisinin, eylem çeşitlerinin ve eylemlerde kullandıkları araçların, örgüt mensuplarının eğitimlerinin, bulundukları ülkelerin ve iletişimde oldukları kişilerin tespit edilmesi terör saldırılarına karşı savunmanın sağlanabilmesi için önemlidir.²⁵² Bunların yanında ortaya çıkan diğer bir durum ise elde edilen bilgilerin, terörle mücadele görevi yürüten kurumlarla paylaşılmasıdır. Bilgilerin ilgili kurumlarca paylaşılmaması durumunda ise güvenlik önlemlerinin alınmasında yetersiz kalınıp saldırılara karşı açık bir hale gelinebilir.

Geçmişte gerçekleşmiş olayların elde edilen bilgilerle birlikte ele alınması, geniş bir bakış açısıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi teröre karşı ulusal güvenliğin sağlanması bakımından stratejik istihbaratın en önemli gerekliliklerindendir. Teknolojik gelişmelerle birlikte terör örgütlerinin de bu gelişmeler çerçevesinde kendilerini geliştirmeleri, yapabilecekleri saldırıların da klasik saldırılardan farklılık gösterebileceğini göstermektedir. Bundan dolayı, daha önceden terör örgütleri tarafından gerçekleştirilmemiş olsa bile, devletler tarafından saldırı amacıyla kullanılmış yöntemlerin de göz önünde bulundurulmasıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi önemlidir.

Analiz esnasında bazı durumların gözden kaçırılması ya da tek yönlü bakış açısıyla değerlendirmelerin yapılması, stratejik istihbaratta bir zafiyet yaşanmasına neden olabilir. Bu durum ise bilgi elde etme bakımından bir zafiyet yaşanmamasına rağmen bilgilerin doğru değerlendirilememesine neden olacağından, stratejik istihbaratın terörle mücadelede ulusal güvenliğin korunması bakımından kritik bir unsur olduğu kabul edilebilir.

²⁵¹ Peter Sharfman, "Information Sharing in Support of Strategic Intelligence", *International Conference on Countering Modern Terrorism History, Current Issues, and Future Threats*, 16-17 December 2004, Berlin, 2004, p. 3.

²⁵² *A.g.m.*, s.59

3.5. 11 EYLÜL SALDIRILARININ STRATEJİK İSTİHBARAT ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

21. yy'ın en önemli olaylarından biri olarak kabul edilen 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen saldırılar, uluslararası ilişkiler çerçevesinde birçok konunun yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Bir terör örgütünün, Afganistan'daki lider kadrosunun yönlendirmesiyle ABD'nin en önemli iki kenti sayılabilecek yerlere (New York ve Washington), böyle bir saldırı gerçekleştirmesi hem terör kavramının hem de ulusal güvenliğin kapsamının yeniden gözden geçirilmesi gereğini doğurmuştur. Tarih boyunca varlığını sürdürmüş olan terörizmin uluslararası sistemin en önemli aktörlerinden birisi haline gelmesi nedeniyle 11 Eylül saldırıları bir dönüm noktası olmuştur. İstihbarat ve güvenlik kavramları ele alındığında Soğuk Savaş'tan sonraki dönemin klasik, devlet odaklı güvenlik ve istihbarat uygulamalarının artık ulusal güvenliğin sağlanması açısından yetersiz kaldığı görülmüştür.

Ancak, istihbaratta yaşanan başarısızlıklar sadece devlet dışı aktör olan terörizme karşı yaşanmamıştır. Tarih boyunca stratejik istihbaratın başarılı bir şekilde uygulanamamasından dolayı devletler saldırılara maruz kalmışlardır. İleriye dönük plan yapma esasına dayalı olan stratejik istihbarat uygulamalarının en önemli kaynaklarından birisi de geçmişte yaşanan olayların iyi şekilde analiz edilmesidir. Bundan dolayı 11 Eylül saldırılarından önce yaşanmış olan stratejik istihbarattaki hataların neler olduğunun ve hangi seviyeden kaynaklandığının incelenmesi önemlidir. Örneğin; 1941 yılında meydana gelmiş olan Pearl Harbour saldırısının, ABD'ye yaşattığı şok bakımından, 11 Eylül saldırılarıyla benzerlik gösterdiği kabul edilmektedir.²⁵³ 1941 yılında ABD'nin Pasifik Okyanusundaki askeri üssü olan Pearl Harbour'a gerçekleştirilen saldırı, ABD'nin stratejik istihbaratta yaşadığı başarısızlıktan dolayı engellenememiştir. Saldırının olabileceğini işaret eden birçok bilgi, Japonların bölgedeki faaliyetlerinden ve diplomatik aktivitelerinden elde edilmiş olmasına rağmen bu elde edilen bilgiler doğru bir şekilde değerlendirilememiş olduğu için ABD bu saldırıyı bilmesine rağmen önleyememiştir.²⁵⁴

II. Dünya Savaşı başlarında, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı 1941 yılında başlattığı Barbarossa Harekâtı da stratejik istihbaratta yaşanan başarısızlık bakımından önemli bir örnektir. Almanya'nın Sovyetlere karşı harekâtı yaklaşık 5-6 ay devam etmiş ve Sovyetler büyük kayıplar vermiştir. Harekât Almanya'nın geri

²⁵³ Türkaya Ataöv, "Kronik: 11 Eylül ve Sonrası", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2001, Cilt: 56, Sayı:4, 179-190, .179.

²⁵⁴ Stephen Marrin, " Preventing Intelligence Failures by Learning From the Past", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2004, Vol. 17, No.4, 655-672, p.658-659.

çekilmesiyle sona ermiştir. Almanya'nın harekât hazırlığı içinde olduğu konusunda birçok bilgi toplayan Sovyet istihbaratı, elde ettiği veriler ışığında dönemin Sovyet devlet başkanı Josef Stalin'i bu harekâta karşı uyarmıştır. Ancak Stalin saldırı planlarıyla ilgili gösterilen belgelere inanmamış, bunun sonucunda ise Sovyetler bu harekâta hazırlıksız yakalanmıştır.²⁵⁵ Bundan dolayı, harekât Sovyetlerin lehine sonuçlanmış olsa da Sovyetler Birliği büyük kayıplar vermiştir.

Bu iki örnekte görüldü gibi stratejik istihbaratta yaşanan başarısızlıklar, analiz sürecinde de olabilmekte, karar vericilerin analizler sonucunda elde edilen istihbarat raporlarına göre hareket etmemelerinden de kaynaklanabilmektedir. Her iki örnekteki hazırlıksız yakalanma durumu, bilgi yetersizliğinden dolayı değil mevcut bilgilerin doğru bir şekilde değerlendirilmemesinden kaynaklanmıştır. Her iki olayda da yeterli bilgilere ulaşılmış olmasına rağmen bu bilgiler çerçevesinde stratejik istihbarat uygulamaları gerçekleştirilmediği için saldırılara hazırlıksız yakalanılmıştır. İleriye dönük planların yapılması açısından büyük bir öneme sahip olan stratejik istihbarat diğer bir yönüyle taktik ve operasyonel istihbaratı da yönlendirdiği için stratejik istihbaratta yaşanan bir zafiyetin doğurabileceği sonuçlar bakımından bu iki olay önemli birer örnektir. Bu bağlamda, geçmişte yaşanmış olan bu ve buna benzer stratejik istihbarattaki başarısızlıkların, geleceğe dönük gerçekleştirilecek olan stratejik istihbarat uygulamalarında göz önünde bulundurulması tekrar bu şekilde güvenlik zafiyeti yaşanmaması bakımından önemlidir.

11 Eylül 2001 meydana gelen saldırılar, başta ABD olmak üzere bütün dünyada şok etkisi yaratmıştır. Soğuk Savaş'tan galip olarak çıkan, dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD, kendi toprakları içerisinde, herhangi bir devletin imkânlarına sahip olmayan, merkezi bakımından ABD'den çok uzakta bulunan bir terör örgütü tarafından saldırıya uğramıştır. Saldırı silahı olarak ticari amaçlı yolcu taşıma uçaklarının kullanılmış olması da bu yaşanan şoku arttırmıştır. Saldırıların sonucunda birçok sivil hayatını kaybetmiş, ABD'nin ekonomik gücünün sembollerinden olan Dünya Ticaret Merkezi, (World Trade Center), WTC yıkılmış, askeri gücünün sembollerinden olan Savunma Bakanlığı binası Pentagon zarar görmüştür. Saldırıların sonrasında, El Kaide terör örgütünün saldırıyı üstlenmesiyle, terörün geldiği boyutun farkına varılmış, dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD'nin böyle bir saldırıyı nasıl önleyemediği ve bir istihbarat zaafının olup olmadığı gibi soruları ortaya çıkarmıştır.

²⁵⁵ A.g.m., s.659.

1979 Afganistan Savaşı sırasında Sovyetler Birliğine karşı ABD'nin desteklediği mücahitler, daha sonrasında El Kaide terör örgütüne dönüşerek, kendisine ABD başta olmak üzere batı dünyasını ve batının müttefiklerini hedef almaya başlamıştır. Soğuk Savaşın sonralarına doğru uluslararası terörizmin etkinliğini göstermesiyle ABD terörizmle mücadele amacıyla 1986 yılında Terörle Mücadele Merkezi, (Counter Terrorism Center), CTC adlı bir merkez kurmuştur. Ancak bu kurulan merkezdeki terörizme karşı olan yaklaşım ABD'nin terörle mücadelede en baştan itibaren yanlış hareket ettiğini göstermektedir. Kurulan bu merkez, Soğuk Savaş içindeki dönemde gerçekleşen çoğu uluslararası terör eyleminin Sovyetler Birliği tarafından desteklendiği savunmuştur. Bunun yanında, Soğuk Savaşın bitiminden sonra ABD'nin içinde yaşanan olaylara rağmen ABD, kendi içinde değil dışındaki unsurlarına karşı terör saldırısı olabileceğini düşünmüştür.²⁵⁶

2001 yılında yaşanan saldırılar öncesinde ABD'nin karşılaştığı El Kaide kökenli terör saldırıları, aslında 11 Eylülde yaşanan saldırılara benzer saldırıların yaşanabileceğinin habercisi niteliğindedir. 2001'deki saldırılarda en büyük yıkımın yaşandığı Dünya Ticaret merkezine 1993 yılında yapılan saldırı, ülke içinde saldırı beklemeyen ABD için aslında uyarıcı bir niteliktedir. Ancak, ABD bu saldırıdan sonraki 8 yıl içinde dahi böyle bir saldırının kendi toprakları içinde gerçekleşebileceğini ön görmemiştir. Saldırlardan sonra, 2002 yılında yapılan ortak istihbarat soruşturmasında Bill Clinton döneminde ulusal güvenlik danışmanı olan Samuel Berger, Federal Soruşturma Bürosu, (Federal Bureau of Investigation), FBI'nın 11 Eylül öncesinde Beyaz Saray'a El Kaide'nin, ABD'nin içinde eylem gerçekleştirecek olanaklardan yoksun olduğunu birçok kez belirttiğini söylemiştir.²⁵⁷ Bu durum ise, her ne kadar 1993'de Dünya Ticaret Merkezine saldırı düzenlenmiş olsa bile ABD'nin güvenlik birimlerinin buna benzer bir saldırının olacağını öngörmediklerini göstermektedir.

Bunun yanında, 1993'de meydana gelen olayı gerçekleştiren Remzi Ahmet Yusuf'un Pasifik okyanusunda 12 adet Amerikan uçağını kaçırıp bunları patlatmak üzere amcası Khalid Shaikh ile birlikte yaptığı Bojinka Planı 11 Eylül'e giden yolda önemli bir detaydır.²⁵⁸ Ahmet Yusuf'un amcası olan Khalid Shaikh Muhammed'in 11

²⁵⁶ Melvin A. Goodman, " 9/11: The Failure of Strategic Intelligence", *Intelligence and National Security*, 2003, Vol. 18, No. 4, 59-71, p. 62.

²⁵⁷ *A.g.m.*, s.62.

²⁵⁸ Bruce Hoffman, "Rethinking terrorism and Counterterrorism Since 9/11", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2002, Vol. 25, 303-316, p.315.

Eylül saldırılarını planlayanlardan ve El Kaide'nin yöneticilerinden biri olması bu detayın ne derece önemli olduğunu göstermektedir.²⁵⁹

1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerine ve Ekim 2000 yılında Yemende USS Cole isimli Amerikan gemisine gerçekleştirilen bombalı saldırılar da 11 Eylül öncesinde önemli bir yere sahiptir. Saldırının planlamasında bulunan kişilerin 11 Eylüldeki saldırıları planlayan kişiler olması bakımından büyükelçilik ve gemi saldırıları önemli olaylardır. Bunun yanında Ocak 2000'de Malezya'da gerçekleştirilen El Kaidenin Kuala Lumpur toplantısı, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren kişilerin tespit edilmesi bakımından büyük öneme sahiptir. 2000 yılındaki USS Cole gemisine saldırıları yöneten El Kaide üyesi Khallad ismini kullanan Walid bin Attash, ocak ayında yapılacak bu toplantı için 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerden birisi olan Khalid al-Midhar'a telefonla haber vermiş olması ve bu toplantı için Malezya'da toplanan teröristlerin içinde bulunmaları, 11 Eylül öncesinde gerçekleştirilen saldırılarla 11 Eylül arasındaki bağlantıyı göstermektedir.²⁶⁰

Bu toplantı, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristler hakkında ABD'nin bilgi toplaması bakımından da önemlidir. Toplantı öncesi 1999 yılında ABD'nin Ulusal Güvenlik Ajansı, (National Security Agency), NSA, Ortadoğu'da El Kaide bağlantılı eylemlerle ilgili yaptığı iletişim izlemelerinde, Khalid, Nawaf ve Salem isimlerine ulaşmıştır.²⁶¹ NSA'in CIA'e bu bilgiyi vermesinden sonra CIA Malezya'da gerçekleştirilen bu toplantıyı izlemiş hatta toplantıya katılanları fotoğraflamıştır.²⁶² Daha sonra, NSA'in CIA'e bildirdiği bu üç ismin, saldırıları gerçekleştiren on dokuz teröristten Khalid al-Mihdhar, Nawaf al-Hamzi ve Salem al-Hamzi'nin olduğu anlaşılmıştır.²⁶³ Bu bakımdan ele alındığında, saldırılardan 1 yıl öncesinde CIA'in El Kaide bağlantılı kişiler hakkında bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Bunun yanında, Alman istihbaratının saldırılardan yaklaşık 2 yıl önce, 1999 yılında CIA'e takip edilmesi konusunda uyarıda bulunduğu Marwan al-Sehhi'nin 11 Eylül'ü gerçekleştiren grupta olması, ABD'nin saldırılara karşı her hangi bilgisinin olmamasından dolayı savunmasız yakalanmadığını aksine elinde birçok bilgi

²⁵⁹ "Khalid Sheikh Mohammed", *Citizendium*, http://en.citizendium.org/wiki/Khalid_Sheikh_Mohammed, (Erişim tarihi: 16.12.2015).

²⁶⁰ *The 9/11 Commission Report*, W.W. Norton & Company, New York, 2004, p.158.

²⁶¹ "Review of the FBI's Handling of Intelligence Information Related to the September 11 Attacks", US. Department of Justice, <http://www.justice.gov/oig/special/s0606/final.pdf>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

²⁶² Amy b. Zegart, "September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence Agencies",

International Security, 2005, Vol. 29, .No.4, 78-111, p. 78.

²⁶³ The 9/11 Commission Report, *a.g.r.*, s.159.

olmasına rağmen bunların istihbarat servislerince doğru bir şekilde analiz edilmemesinden dolayı ABD'nin saldırılara karşı önlem almadığını göstermektedir.

Saldırıları gerçekleştikten sonra yapılan incelemelerde, saldırıyı gerçekleştiren teröristlerden birçoğunun olaylardan önceki yaklaşık 1 yıllık dönemde ABD'nin çeşitli kentlerindeki sivil uçuş okullarında uçuş eğitimi aldıkları tespit edilmiştir. CIA'in hem Malezya'da yapılan toplantıda hem de Alman istihbaratının bilgilendirmesiyle öğrendiği teröristlerin de bu uçuş okullarında eğitim aldıkları ortaya çıkmıştır.²⁶⁴

Bunun dışında ortaya çıkan diğer durum ise CIA'in, bilgisi dahilinde olan ve ABD'ye çoklu giriş vizesi olan bu isimler hakkında iç güvenlikten sorumlu olan FBI' ı ve göçmenlik dairesini bilgilendirmemiş olmasıdır.²⁶⁵ Bunun en büyük sebeplerinden birisi ise ulusal istihbarat kuruluşlarıyla iç güvenliği sağlayan kurumlar arasında kurulmuş olan "duvar"dır.²⁶⁶ Sistemin içerisinde bulunan duvardan dolayı, bilgiler gerekli yerlerle paylaşılmadığı için saldırıyı gerçekleştiren kişilerle ilgili takip yapılamamıştır. Bundan dolayı terör şüphesi olan kişilerin takip edildiği İzleme Listesi'ne (Watch List) girmemiş, bunun sayesinde de ABD içerisinde rahat bir şekilde hareket etmişlerdir. Teröristlerden iki tanesinin San Diego'ya gelip, rahat bir şekilde hareket ettiği, bunlardan bir tanesinin San Diego telefon rehberinde isminin yer alması, diğerinin ise kendi tam adının yer aldığı kredi kartını kullanmış olması ve bunların takip edilmemiş olması sistemde yaşanan iletişimsizliği kanıtlar niteliktedir.²⁶⁷

Bunların yanında uçakların silah olarak kullanılabileceğine dair uyarılar, 1993 yılında askeri danışmanlık yapan Dr. Mervin Cetron'un, ABD istihbaratı için hazırladığı raporda uçakların kullanılarak Beyaz Saray ya da Pentagon'a saldırı düzenlenebileceğini belirtmesiyle²⁶⁸ ve 1998 yılında Pennsylvania Üniversitesi siyaset bilimi profesörü Stephan Gale 'in Federal Havacılık Kurulu'nu (FAA), teröristlerin uçakları ele geçirip ABD'nin sembolik yerlerine saldırı düzenleyebileceklerini söylemesiyle²⁶⁹ yapılmıştır. Ancak 1999 yılında, ABD

²⁶⁴ **A.g.e.**, s. 220-347.

²⁶⁵ Melvin A. Goodman, **a.g.m.**, s.63.

²⁶⁶ Barbara A. Grewe, "Legal Barriersto Information Sharing: TheErection of a Wall Between Intelligence and Law Enforcement Investigations", <https://www.fas.org/irp/eprint/wall.pdf>, (Erişim tarihi: 18.12.2014).

²⁶⁷ Mevin A. Goodman, **a.g.m.**, s.63.

²⁶⁸ "Washington was Warned of Hijack Risk", TheTelegraph, <http://www.telegraph.co.uk/news/1340397/Washington-was-warned-of-hijack-risk.html>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

²⁶⁹ Peter Nicholas, "Prophet of Doom on Fighting Terror: Grim, Some Say Extreme, Scenarios", http://articles.philly.com/2002-07-02/news/25358284_1_terrorism-stephen-gale-20th-hijacker-zacarias-moussaoui, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

hükümetinin bütçe harcamalarını denetleyen bir kuruluş olan Hükümet Muhasebat Ofisi'nin, Government Accountability Office, (GAO) yayınladığı raporda, ABD istihbaratı tarafından terör örgütlerinin silah olarak bilindik standart silahları ve patlayıcıları kullanma eğiliminde olduklarını belirttikleri yer almıştır.²⁷⁰ Yani her ne kadar uyarı yapılmış olsa da ABD istihbaratı ve yönetimi terör saldırılarının klasik yöntemlere dayalı yapılacağını düşünmüştür.

Bütün bunlar çerçevesinde ele alındığında, ABD'nin istihbarat zafiyeti yaşadığı görülmektedir. Ancak istihbarat çarkı bakımından bu durum incelendiğinde, çarkın ilk aşaması olan bilgi toplama safhası bakımından her hangi bir eksiklik yaşanmadığı aksine saldırıları yapan teröristlerden bir kaçı hakkında yeterli bilgi edinilebildiği görülmektedir. Ancak, elde edilen bilgilerin gerekli kurumlar arasında paylaşılmamış olması da bu zafiyetin doğmasına neden olmuştur.

Yetersiz sayıda analistin bulunmasının da stratejik istihbarat açısından yaşanan eksiklerden birisi olduğu kabul edilebilir. ABD senatosunun ve temsilciler meclisinin ilgili komisyonlarının hazırladıkları raporda istihbarat teşkilatlarının, özellikle stratejik istihbarat açısından, yeterli derecede analitik odaklanmanın olmamasından dolayı terör tehdidini anlayamadığını belirtmiştir. Örneğin CTC nezdinde 1998-2000 yılları arasında sadece 3 analist El Kaide üzerine çalışmış, ayrıca 11 Eylül öncesinde FBI içerisinde El Kaide üzerine çalışan sadece bir tane strateji analisti görev almıştır. Rapora göre, istihbarat teşkilatları terörle mücadelede operasyonel personele analiz ve analizcilerden daha çok önem vermiştir. Var olan analistler ise deneyimsiz, yetersiz ve kısa süreli bu alanda çalışan kimseler olmuştur. Bu durum ise ABD hükümetinin yaklaşan terör saldırıları konusunda yeterli bilgiye ve anlayışa sahip olmamasına neden olmuştur.²⁷¹

Birçok kez danışmanlar ve uzmanlar tarafından güvenlik birimleri ve teröristlerin uçakları uçurabilmek için gittikleri eğitimler sonucunda aldıkları lisansları veren Federal Havacılık Kurulu, (Federal Aviation Administration), FAA, 11 Eylül' den önceki dönemde bu tipte bir saldırı olabileceği konusunda uyarılmıştır. Ancak, ABD'nin kendi topraklarında 1993 yılında saldırı gerçekleştirilmiş olmasına rağmen ve 1941 yılında Leyte Körfezi'nde Japonlar tarafından uçakların intihar saldırısı için

²⁷⁰ Henry L. Hilton, "Combating Terrorism", **United States General Accounting Office**, <http://www.gao.gov/assets/110/107800.pdf>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

²⁷¹ By The House Permanent Select Committee On Intelligence And The Senate Select Committee On Intelligence, **Report Of The Joint Inquiry Into The Terrorist Attacks Of September 11, 2001**, Washington, 2002, p. 59.

silah olarak kullanılmış olmasına rağmen ABD bu deneyimler ve uyarılar çerçevesinde hareket etmemiştir.

Birçok bilgi ve emare olmasına rağmen istihbarat çarkının analiz ve değerlendirme kısmı doğru yapılamadığı için stratejik istihbarat açısından zafiyet yaşanmıştır. Stratejik istihbaratın gerekliliği olan geniş bir bakış açısının ve geniş bir hayal gücünün, 11 Eylül öncesi dönemde eldeki bilgilerle ve geçmişte yaşanan deneyimlerle doğru bir şekilde değerlendirilmemesi saldırıların önlenememesine neden olmuştur. Bunlar bakımından 11 Eylül saldırıları değerlendirildiğinde, yaşanan saldırıların stratejik istihbaratta yaşanan zafiyetin bir sonucu olduğu kabul edilebilir.

SONUÇ

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte, dünya siyasetinde ve teknolojiye yaşanan gelişmeler çerçevesinde, devletlerin ulusal güvenliklerine karşı yönelen tehditler de değişiklik göstermiştir. Yaşanan bu değişiklikler ise devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamaları için sadece askeri tedbirler almalarını yetersiz hale getirmiştir. Klasik güvenlik anlayışının, devletlerin topraklarını başka devletlerin işgaline karşı korumak üzerine kurulmuş olması, ortaya yeni çıkan tehditlere karşı bu güvenlik anlayışının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bundan dolayı yeni tehditlere karşı ulusal güvenliğin sağlanması için devletlerin tehditleri çok boyutlu şekilde ele alıp kısa döneme göre değil uzun döneme yönelik politikalar yapmaları zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Ulusal güvenliğe karşı tehditlerde yaşanan değişim sonucunda günümüzde en çok öne çıkan tehdit unsurlarından biri olarak terör kendisini göstermektedir. Tarih boyunca dünyanın farklı yerlerinde örnekleri görülmüş olmasına rağmen yerel çapta etki göstermiş olan terör faaliyetleri, özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, teknolojinin gelişmesinin de etkisiyle bütün devletleri hedef alan bir kimlik kazanmıştır. Aynı terör örgütüne mensup kişilerin dünyanın farklı bölgelerinde eylem yapabilmesi terörün yaşadığı değişimi gösterir niteliktedir.

Bu bağlamda, ulusal güvenliğin sağlanması noktasında önemli bir rolü olan istihbaratın, doğru bir şekilde uygulanması, değişen güvenlik algılamaları kapsamında önemli bir yere gelmiştir. Günümüzde klasik tarzda cephe savaşının yerini nerede ve ne zaman meydana geleceği belli olmayan tehditlerin almasıyla birlikte, bu tür tehditlere karşı şimdi ve gelecekte her zaman hazır olunması ve henüz saldırı veya zarar meydana gelmeden önleme faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla istihbarat faaliyetlerinin ulusal güvenlik politikalarının önemli bir ayağı haline getirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Bunun yanında çok boyutlu tehdit ortamında istihbarat faaliyetlerinin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi devletlerin diğer güvenlik uygulamalarının da başarılı olması bakımından önemlidir. Bu noktada, büyük resmin görülmesini sağlayıp uzun döneme yönelik güvenlik politikalarının belirlenmesinde büyük öneme sahip olan stratejik istihbarat, ulusal güvenliğin sağlanmasında en önemli unsurlardan birisi olarak kabul edilebilir.

Stratejik istihbarat hem toplama faaliyetleri bakımından bütün istihbarat faaliyetlerinden gelecek bilgileri kapsamı hem de taktik ve operasyonel istihbaratı yönlendirmesinden dolayı devletlerin ulusal güvenliklerini sağlanmasında büyük bir öneme sahiptir. Gelecek tehditlerin önceden fark edilebilmesi ve meydana gelebilecek olaylara ve durumlara karşı hazırlıklı olunabilmesi bakımından stratejik istihbarat, devletlerin gelecekteki durumlarını belirleyici bir unsurdur.

Terörizm gibi eylemlerin nerede ve kimler tarafından nasıl gerçekleştirileceği belli olmayan tehditlere karşı devletlerin önceden gerekli önlemleri almış olması ulusal güvenliğin sağlanması bakımından önemlidir. Bu noktada stratejik istihbaratın doğru ve verimli şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Stratejik istihbaratta yaşanabilecek zafiyetler ulusal güvenliğin sağlanması için yapılacak uygulamaların da yetersiz kalmasına neden olabilir. Bu durum ise devletin tehditlere açık durumda kalmasına neden olur.

11 Eylül saldırılarında görüldüğü gibi hem askeri hem de ekonomik bakımdan dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD'nin yolcu taşımacılığında kullanılan ticari uçaklarla saldırıya uğraması terörün her devlet için tehdit konumunda hatta tehlike unsuru olduğunu göstermektedir. Stratejik istihbaratın doğru bir şekilde yapılamaması ABD'nin bu tip saldırılara hedef olmasına neden olmuştur. Birçok uyarının, belirtinin ve verinin olmasına rağmen bunların doğru bir şekilde ve geniş bir bakış açısıyla değerlendirilememesi ABD'nin ulusal güvenliğinde zafiyet yaşanmasına neden olmuştur. Tarihinde benzer şekilde uçakların silah olarak kullanılmasıyla saldırıya uğramış olmasına rağmen uçakların tekrar silah olarak kullanılabileceğini öngörmemiş olması, ABD'nin stratejik istihbaratının yetersiz kaldığını göstermektedir.

Bütün bunlar çerçevesinde stratejik istihbarat ele alındığında, çok geniş bir bakış açısıyla her türlü ihtimalin göz önünde bulundurulması gerekliliğini doğurduğu kabul edilebilir. 11 Eylül saldırıları örneğinde de görüldüğü gibi, bir devletin ulusal güvenliğini sağlayabilmesi için sadece kendisine yönelik tehditler hakkında elinde bilgi olması yetersiz kalabilmektedir. Burada ortaya çıkan önemli unsur bu bilgilerin doğru bir şekilde değerlendirilebilmesidir.

Stratejik istihbaratın temelini oluşturan analiz ve değerlendirme kısmının yapılmaması veya eksik bir şekilde yapılması, geleceğe dönük olarak izlenecek politikaların ya da yapılacak uygulamaların eksik kalmasına neden olabilir. Yaşanan bu eksiklik ise ulusal güvenlikte zafiyete yol açıp devletin tehditlere karşı açık bir

halde kalmasına yol açabilir. Nitekim 11 Eylül öncesinde analiz konusunda yetersiz kalınması, güvenliğı sağlayacak birimlerin doğru ve etkin bir şekilde yönlendirilememesine neden olmuş, sonucunda da ABD terör saldırılarının hedefi olmuştur.

Sözün özü olarak, günümüz uluslararası sistemindeki devlet dışı aktörlerin çoğalması ve bunların ulusal güvenliğe tehdit unsuru olabilmeleri, stratejik istihbaratın devletlerin ulusal güvenlikleri açısından daha da önemli bir noktaya gelmesine neden olmuştur. Bundan dolayı devletler ulusal güvenliklerini sağlarken geleceğe dönük politikalarını, stratejik istihbaratı doğru bir şekilde uygulayarak belirlemelidirler. Bunu yaparken de, kısa dönem için ya da taktik ve operasyonel bakımdan ihtiyaç duyulmayan bilgilerin uzun dönem için ve stratejik istihbarat bakımından önemli olabileceğı gözden kaçırılmamalı, bütün olasılıklar göz önünde bulundurularak bu tür bilgiler kullanılmalıdır. Ayrıca bulunulan uluslararası ortam, değişen tehdit unsurları, yaşanan deneyimler geniş bir bakış açısıyla ele alınmalı, doğru bir analizle her bir ihtimal değerlendirilmeli ve bunların yanında ilgili kurumlar arası bilgi alışverişı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARDA Erhan (ed.), Uluslararası İlişkiler, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, 2013.

AUST Anthony, HandBook of International Law, Cambridge University Press, New York, 2005.

AVCI Gültekin, İstihbarat Teknikleri: Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

AYDIN Mustafa ve ATALAY Ahmet Haluk (ed.), Strateji ve Güvenlik, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012.

BUZAN Barry et. al., Security: A New Frame Work for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1998.

BUZAN Barry and WAEVER Ole, Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, New York, 2003.

BURZAN Barry, People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations, Harvester Press Group, London.

ÇAKMAK Haydar (ed), Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2014.

DAĞ Ahmet Emin, Uluslararası İlişkiler Diplomasi Sözlüğü, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

DAĞI İhsan D. vd., Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

DEMİRAY Kemal, Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

DUMAN Veda, Fukuşima Nükleer Santral Kazası Raporu, Fizik Mühendisleri Odası, Ankara, 2011.

DURSUN Davut, Siyaset Bilimi, Beta Yayın, İstanbul, 2008.

ELÇANDIRLI Yelda, "Yeşil Teori", Ramazan Gözen(ed.), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

ERALP Atilla, Devlet ve Ötesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

ESEN Bülent Nuri, Anayasa Hukuku: Genel, Esaslar, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970; aktaran Kemal Gözler, Devletin Genel Teorisi, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2007.

GÖZLER Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2007.

GÜVEN Ertuğrul, "Stratejik İstihbarat", Sait Yılmaz(ed.), İstihbarat Bilimi, Kripto Yayınları, Ankara, 2013.

HALDUN İbn-i, Mukaddime, Çev. Süleyman Uludağ, Cilt 1., Dergah Yayınları, İstanbul, 2009.

HASSAN Ümit, İbn-i Haldun ve Siyaset Teorisi, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982.

HAWKER Sara, Oxford Dictionary & Thesaurus of Current English, Oxford University Press, Oxford, 2004.

HERMAN Michael Herman, Intelligence Power in Peace and War, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

HEYWOOD Andrew, Global Politics, Macmillan, New York, 2011.

HOBBS Thomas, Leviathan, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

HOFFMAN Bruce, Inside Terrorism, Columbia University Press, New York, 2006.

HULNICK, Arthur S., Fixing The Spy Machine Preparing American Intelligence For The Twenty-First Century, Praeger, Westport, 1999.

JACKSON Robert and SORENSEN, Georg, Introduction to International Relations, Oxford University Press, New York, 2007.

JONES Ishmael, The Human Factor: Inside the CIA's Dysfunctional Intelligence Culture, Encounter Book, New York, 2008.

JOHNSON Loch K. and WIRTZ James J. (eds.), Strategic Intelligence: Windows into a Secret World, Roxbury Publishing, Los Angeles, 2004.

KENT Sherman, Stratejik İstihbarat, Çev. Yasemin Özbek ve Nazlı Şükrüoğlu Karaca, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

KIŞLALI Ahmet Taner, Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

KISSENGER Henry, Diplomasi, Çev. İbrahim. H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

KORT Michael, Weapons of Mass Destruction, Infobase Publishing, New York, 2010.

MACHIAVELLI Niccolo, Hükümdar, Yusuf Adil Egeli çev., Yıldız Matbaası, Ankara, 1955.

LAQUEUR Walter, Terrorism, Little Brown and Company, Boston, 1977.

LOWENTHAL Mark M., Intelligence: From Secret Policy, CQ Press, Washington, 2009.

MCDOWELL Don, Strategic Intelligence, The Scarecrow Press, Maryland, 2009.

MORGENTHAU Hans J, Politics Among Nations, McGraw Hill Higher Education, New York, 1985.

ÖZDAĞ Ümit, İstihbarat Teorisi, Kripto Yayınları, Ankara, 2012.

PATERSON Matthew, Understanding Global Environmental Politics, Domination, Accumulation, Resistance, Macmillan, London, 2000.

PROCTER Paul, Longman Dictionary of Contemporary English, The Bath Press, 1978.

ROUKE John T., International Politics on the World Stage, McGraw-Hill, New York, 2001.

RUSSELL Richard R., Sharpening Strategic Intelligence, Cambridge University Press, New York, 2007.

SANDER Oral, Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

SANDER Oral, Siyasi Tarih: 1918-1994, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

SCHMİD Alex P. and JONGMAN A.J., Political Terrorism, NJ: Transaction Books, New Brunswick, 1988.

STEANS Jill, An Interaction to International Relations Theory: Perspectives and Themes, Pearson, New York, 2010.

TOPRAK Elif vd., Uluslararası İlişkiler Kuramları-II, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

TZU Sun, Savaş Sanatı, Çev. Adil Demir, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2013.

WILKINSON Paul, Terrorism Versus Democracy, Routledge, New York, 2006.

YARMAN Bekir Sıddık Binboğa, Stratejik Karar Verme ve İstihbarat Amaçlı Karar Destek Sistemleri, Harp Akademileri Komutanlığı Ders Notları, İstanbul, 2013.

YARMAN Tolga, Geçmişte ve Bugün Nükleer Enerji Tartışması, Okan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

YILMAZ Sait (ed.), İstihbarat Bilimi, Kripto Yayınları, Ankara, 2013.

MAKALELER

AÇIKMEŞE Sinem Akgül, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 2011, Cilt: 8., Sayı: 30, 43-73.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, "Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1989, Cilt: 44, Sayı: 3, 195-228.

AKÇADAĞ Emine, "Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü", https://www.academia.edu/3057297/YENI_GUVENLIK_TEHDITLERI_AVRUPA_BI

RLIGININ_GELECEGINE_ILISKIN_SONUCLARI_VE_TURKIYE_FAKTORU_New_Security_Threats_and_Results_for_the_Future_of_the_European_Union_and_Turkey_Factor_, (Erişim tarihi: 14.10.2014)

ARENDS J. Frederik M., "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 2009, Cilt: 6, Sayı: 22, 3-33.

ATAÖV Türkkaya, "Kronik: 11 Eylül ve Sonrası", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2001, Cilt: 56, Sayı:4, 179-190.

AYBAY Rona, "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/440/4924.pdf>, (Erişim tarihi: 10.10.2014).

AYDIN Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 2004, Cilt: 1, Sayı: 1, 33-60.

BAKAN Zerrin Ayşe, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", 21. Yüz Yıl Dergisi, 2007, 35-50.

BAL Çiğdem, "Biyolojik Silahlar", <http://www.travma.org.tr/userfiles/file/cigdem%20bal.pdf>, (Erişim tarihi: 21.10.2014).

BALDWIN David A., "The Concept of Security", Review Of International Studies, 1997, Vol. 23, 5-26.

BAŞEREN Sertaç, "Kavramsal Özellikleriyle Terörizm", http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/Milli%20Guvenlik/Terrorizm/Kavramsal_Ozellikleri_ile_Terrorizm_Tarihi_ve_Hukuki_Boyutlariyla.pdf, (Erişim tarihi: 2010.2014).

BAYRAKTAR Fethullah, "Bir Ütopya Olarak Kolektif Güvelik Sistemi ya da Birleşmiş Milletler Ne İşe Yarar?", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, Cilt: 16, Sayı: 1-2, 21-33.

BİRDİŞLİ Fikret, "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, Sayı: 31, 149-169.

BEŞE Ertan ve SEREN Merve, "Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Rolü ve Önemi", Polis Bilimleri Dergisi, 2011, Cilt: 13, Sayı:3, 123-146.

BOZKURT Enver, "Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı", USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html>, (Erişim tarihi: 22.09.2014).

BOZKURT Enver, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/BOZKURT.pdf, (Erişim tarihi: 29.09.2014).

BOZLAK Ayhan, "Çıkar Amaçlı Organize Suçlar ile Mücadeleye İlişkin Temel Hukuki Düzenlemeler ve Başlıca İlkeler", Polis Bilimleri Dergisi, 2009, Cilt: 11, Sayı: 3, 61-93.

CRENSHAW Martha, "The Causes of Terrorism", Comparative Politics, 1981, Vol.13, No.4, 379-399.

ÇELİK Fikret, "Erken Dönem Fransız Cumhuriyetçiliğinin Liberal Yönleri: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz", Liberal Düşünce Dergisi, 2013, Cilt: 18, Sayı: 7, 107-122.

DANIELSON Mark E. A., "Economic Espionage: A Framework for a Workable Solution", MINN. J.L. SCI. & TECH., 2009, Vol. 10, No. 2., 503-548.

DENK Erdem, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2011, Cilt: 66, Sayı: 3, 93-136.

DİKMEN Çağatay, Enerji ve Çevre Ekseninde Ulusal Güvenlik, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/43de7cf7ba769c7_ek.pdf, (Erişim tarihi: 21.10.2014).

DUPRE Robert E., "Guide to Imagery Intelligence", The Intelligencer, 2011, Vol.18, No.2., 61-64.

EBEGNULEM Joseph C., "The Failure of Collective Security in the Post World Wars I and II International System", Transcience, 2011, Vol. 2, No. 2, 23-29.

EKİNCİ Arzu Celalifer, "İran'ın Nükleer Teknolojiyle Tanışma Süreci ve Nükleer Programının Tarihsel Arka Planı", <http://www.usakgundem.com/ders-notu/10/%C4%B0ran%E2%80%99%C4%B1n-n%C3%BCkleer-teknolojiyle-tan%C4%B1%C5%9Fma-s%C3%BCreci-ve-n%C3%BCkleer-program%C4%B1n%C4%B1n-tarihsel-arka-plan%C4%B1.html>, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

EKİNCİ Ekrem Buğra, "Machievelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1996, Cilt: 10, Sayı: 1-3, 213-233.

ERHAN Çağrı, "Küreselleşme Döneminin Tehditleriyle Mücadele", Stradigma, 2003, Sayı: 5., 2003, 1-15.

FANNIN Leon F., "Thuggee And Professional Criminality", Michigan Sociological Review, 1989, No.3, 34-44.

GAGNOG V.P.Jr., "Ethnic Nationalism and International Conflicts: The Case of Serbia", International Security, 1994-1995, Vol.19, No. 3, 130-166.

GATHEN Joachim Von Zur, "Zimmermann Telegram: The Original Draft", Cryptologia, 2007, Vol. 37, No.1, 2-37.

GOODMAN Melvin A., "9/11: The Failure of Strategic Intelligence", Intelligence and National Security, 2003, Vol. 18, No. 4, 59-71.

GÖZLER Kemal, "Cumhuriyet ve Monarşi", Türk Günlüğü, 1998, Sayı: 45, 27-34.

GREWE Barbara A., "Legal Barriersto Information Sharing: TheErection of a Wall Between Intelligence and Law Enforcement Investigations", <https://www.fas.org/irp/eprint/wall.pdf>, (Erişim tarihi: 18.12.2014).

GÜRSES Emin, Ayrılıkçı Terörün Anatomisi, <http://www.altiniczdiklerim.com/ozetler/AyrilikciTerorunAnatomisi.pdf>, (Erişim tarihi: 12.11.2014).

HILTON Henry L., “ Combating Terrorism”, United States General Accounting Office, <http://www.gao.gov/assets/110/107800.pdf>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

HOFFMAN Bruce, “Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11”, Studies in Conflict & Terrorism, 2002, Vol. 25, 303-316.

KAHN David, “ İstihbaratın Tarihsel Teorisi”, Avrasya Dosyası, 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, 5-20.

KARABULUT Andaç, “Dünya Tarihinde İstihbarat”, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 2013, Cilt: 5, Sayı: 18, 64-68.

KARADEMİR Kemal, “Suicide Attacks and Turkey” Polis Bilimleri Dergisi, 2002, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 99-122.

KARAGÖZ Murat, “September 11: A New Type of Terrorism”, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/MuratKaragoz.pdf>, (Erişim tarihi: 18.11.2014).

KAUR Avneet, “Maslow’s Need Hierarchy Theory: Application and Criticism”, Global Journal of Management and Business Studies, Cilt: 3, Sayı: 10, 1061-1064.

KIZIL Erguvan Tuğba Özel, “Terörizmin Psikolojik Boyutu”, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Sayı: 2, 87-93.

KIZILOĞLU Sedat, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, Cilt :2, Sayı :1, 35-64.

KÖSELİ Mutlu, “Terörle Mücadelede İstihbaratın Rolü”, Polis Bilimleri Dergisi, 2009, Cilt: 11, Sayı: 2, 51-72.

KRUYS G.P.H., “The Role of Intelligence in Countering Terrorism and Insurgency”, Strategic Review for Southern Africa, 2007, Vol. 29, No. 1, 83-103.

LIZARDO Omar A. and BERGESEN, Alber J., “ Types of Terrorism By World System Location”, Humboldt Journal of Social Relations, 2003, Vol. 27, No.2, 162-192.

LOCKHART Laurence, “Hasan-I Sabbâh Ve Haşîşîler”, Çev. Süleyman Tülücü, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006, Sayı: 26, 213-240.

MARRIN Stephen, “ Preventing Intelligence Failures by Learning From the Past”, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 2004, Vol. 17, No.4, 655-672.

MCDUGALL Rosamund, “Too Many People: Earth’s Population Problem”, https://www.populationmatters.org/wp-content/uploads/population_problem.pdf, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

MEARSHEIMER John, “E.H. Carr vs Idealism: The Battle Rages On”, International Relations, 2005, Vol. 19(2), 139-152.

MORGALIS Gabriel, “The Lack of HUMINT: A Reccuring Intelligence Problem”, Global Security Studies, 2013, Vol. 4, No.2, 43-60.

NARLI Nilüfer “Yeni Küresel Tehditler ve Yeni Paradigma”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 10-20.

NICHOLAS Peter, “Prophet of Doom on Fighting Terror: Grim, Some Say Extreme, Scenarios”, http://articles.philly.com/2002-07-02/news/25358284_1_terrorism-stephen-gale-20th-hijacker-zacarias-moussaoui, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

NURİ Mehmet Emin, “Platon’un Devletin Kökenine İlişkin Görüşü ve Yansımaları”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005, Cilt: 1., Sayı: 1-2, 241-278.

OĞAN Sinan, “Sınırlarımızdaki Çernobil: Metsamor Nükleer Santrali”, <http://www.turksam.org.tr/makale-detay/522-sinirimizdaki-cernobil-metsamor-nukleer-santrali>, (Erişim tarihi: 15.12.2014)

ÖZDAĞ Ümit, “Stratejik İstihbarat”, Avrasya Dosyası, 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, 109-149.

ÖZDEMİR Hakan, “Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Akıbeti: Ulus Devlet Sonda mı Vizede mi?”, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/Hakanozdemir.pdf>, (Erişim tarihi: 23.09.2014).

ÖZERKMEN Necmettin, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi, 2004, Cilt: 44, Sayı: 2, 2004, 247-265.

PALLARIS Chris, “Open Source Intelligence: A Strategic Enabler of National Security”, CSS Analyses in Security Policy, 2008, Vol. 3, No.32, 1-3.

POLAND James M., Understanding Terrorism: Groups, Strategies, and Responses, 2006, PretenceHall, 2006.

RAPOPORT David C., “Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions”, The American Political Science Review, 1984, Vol.. 78, No. 3, 658-677.

RATHMELL Andrew, “Towards Postmodern Intelligence”, Intelligence and National Security, 2002, Vol. 17, No. 3, 87-104.

RUSSEL Richard L., “CIA’s Strategic Intelligence in Iraq”, Political Science Quartely, 2002, Vol. 117, No.2, 191-207.

SCHAURER Florian and STÖRGER Jan, “The Evolution of Open Source Intelligence (OSINT)”, The Intelligencer, 2013, Vol. 19, No. 3, 53-56.

TEKEK Murat, “Açık Kaynak İstihbaratı (Open Source Intelligence-Osint) ve Düşünce Kuruluşları (Think-Tanks)”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3365>, (Erişim tarihi: 09.12.2014).

TÜYSÜZOĞLU Göktürk, “Güvenlik İsteminin Dış Politika Oluşum Sürecine Etkisi: Ermenistan-İran İlişkilerinin Güvenikleştirme Kuramı Bağlamında Anlamlandırılması”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, 2013, Cilt: 8, Sayı: 16, 95-123.

ULLMAN Richard H., “Redefining Security”, International Security, 1983, Vol.8, No.1, 1983, 129-153.

ÜNSAL Şamil, "Milli Güvenliğimizin Milletlerarası ve Küresel Boyutları", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 2013, Sayı: 207, 1-12.

VAROL Kasım," Terör ve Sağduyu", http://www.caginpulisi.com.tr/eski_sitemiz/71/38-39-40.htm, (Erişim tarihi: 17.11.2014).

WALTZ Kenneth N., "The Origins of War in Neorealist Theory", Journal of Interdisciplinary History, 1988, Vol.18, No.4, 615-628.

WOLFERS Arnold, "National Security and Ambiguous Symbol", PoliticalScienceQuartely, 1952, Vol. 67, No. 4, 481-502.

YAPICI Merve İrem, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi", OAKA Dergisi, 2007, Cilt: 2, Sayı: 3, 71-104.

YENİSEY Feridun, "Mukayeseli Hukukta Çıkar Amaçlı Örgütlerle Mücadele ve Türkiye", EGM Asayiş Daire Başkanlığı Yayınları, 1997, Sayı: 4, 71-108.

YILMAZ Sait , " Amerika Birleşik Devletlerinde Bölücülük ve Terörizm", 21. Yüzyıl Dergisi, 2011, Sayı: 26, 45-49.

YILMAZ Sait, "Savunma ve İstihbarat", Ulusal Kanal, <http://www.ulusalkanal.com.tr/savunma-ve-istihbarat-makale,3565.html>, (Erişim tarihi: 12.02.2015).

ZARRI Jozeph, Aristotle's Theory of the Origin of the State, Temmuz 1948, s.1., <http://www.scholarclarity.com/wp-content/uploads/2012/10/Aristotles-Theory-of-the-Origin-of-the-State-DRAFT-2-PDF.pdf>, (Erişim tarihi: 20.09.2014).

ZEGART Amy B., "September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence Agencies", International Security, 2005, Vol. 29, .No.4, 78-111.

TEZLER

ARSLAN Fatma, Küreselleşmenin Ulusal Güvenliğe Etkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TOPAL Ahmet Hamdi, Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004,(Yayımlanmamış Doktora Tezi).

RAPORLAR

By the House Permanent Select Committee on Intelligence and the Senate Select Committee on Intelligence, Report of the Joint Inquiry into the Terrorist Attacks of September 11, 2001, Washington, 2002.

Türkiye ve Terörizm Raporu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006.

The 9/11 Commission Report, W.W. Norton & Company, New York, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası”, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>, (Erişim tarihi: 21.09.2014).

BP Resmi İnternet Sayfası, Meksika Körfezi Deepwater Horizon, http://www.bp.com/tr_tr/turkey/toplum-ve-cevre-/cevresel-faaliyetlerimiz/cevre-duyarl_I_/meksika-koerfezi--deepwater-horizon--.html, (Erişim tarihi: 22.10.2014).

Central Intelligence Agency Official Web Page, “The Intelligence Cycle”, <https://www.cia.gov/library/publications/additional-publications/the-work-of-a-nation/work-of-the-cia.html>, (Erişim tarihi: 27.11.2014).

Department of Foreign Relations, <http://www.dfr.krg.org/p/p.aspx?p=37&l=12&s=020100&r=363>, (Erişim tarihi: 20.11.2014).

Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, Organize Suçlarla Mücadele, <http://www.mfa.gov.tr/organize-suclarla-mucadele.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

Dünya Bankası Resmi İnternet Sayfası, Population 2013, <http://databank.worldbank.org/data/download/POP.pdf>, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

Encyclopedia Britannica İnternet Sayfası, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/403550/Narodnaya-Volya>, (Erişim tarihi: 12.11.2014).

Federation of American Scientist İnternet Sayfası, Chemical Weapons Technology, <http://fas.org/irp/threat/mct198-2/p2sec04.pdf>, (Erişim tarihi: 21. 10. 2014).

Federal Breau of Investigation, “Intelligence Collection Disciplines”, <http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/disciplines>, (Erişim tarihi: 03.12.2014).

Geographic Intelligence”, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol7no4/pdf/v07i4a14p.pdf>, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

HAMMER Paul E. J., “Her Majesty’s Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham and the Birth of the Modern Espionage”, <http://muse.jhu.edu/journals/jmh/summary/v071/71.1hammer.html>, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

İLTER Erdal, “Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi”, http://www.mit.gov.tr/birinci_bolum_B.html#enverpasa, (Erişim tarihi: 02.12.2014).

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası, Organize Suçlar, http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Organize_Tanitim.aspx, (Erişim tarihi: 15.10.2014).

“Khalid Sheikh Mohammed”, Citizendium, http://en.citizendium.org/wiki/Khalid_Sheikh_Mohammed, (Erişim tarihi: 16.12.2015)

“Montevideo Convention on Rights and Duties of States”, <http://caselawofeu.com/wp-content/uploads/2013/06/Montevideo-Convention-on-the-Rights-and-Duties-of-States.pdf>, (Erişim tarihi: 22.09.2014).

Oxford Dictionaries İnternet Sayfası, “Terrorism”, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/terrorism>, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

Popilation Facts, “ The Number of International Immigrants”, http://esa.un.org/unmigration/documents/The_number_of_international_migrants.pdf, (Erişim tarihi: 15.12.2014).

PROVENCAL Vernon L., The Family in Aristotle, <http://www.mun.ca/animus/2001vol6/provencal6.htm>, (Erişim tarihi: 13.12.2013).

“Rewief of the FBI’s Handling of Intelligence Information Related to the September 11 Attacs”, US. Department of Justice, <http://www.justice.gov/oig/special/s0606/final.pdf>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Devlet”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=DEVLET, (Erişim tarihi: 20.09.2014).

Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Terör”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5451122bce07d4.11318075, (Erişim tarihi: 29.10.2014).

Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, “Stratejik”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5489beb9b50ce6.43646590, (Erişim tarihi: 11.12.2014).

United Nations Scientific Committee Official Web Page, “Chernobyl Accident”, <http://www.unscear.org/unscear/en/chernobyl.html>, (Erişim tarihi: 15.12.2015).

“Uydu Savaşları”, Hürriyet Dünya, www.hurriyet.com.tr/dunya/26197197.asp+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, (Erişim tarihi: 15.01.2015).

“Uzayda Uydu Savaşları Başlayabilir”, Haber Kulvar, <http://www.haberkulvar.com/dunya/uzayda-uydu-savaslari-baslayabilir-h669.html>, (Erişim tarihi: 15.01.2015).

“Washington was Warned of Hijack Risk”, The Telegraph, <http://www.telegraph.co.uk/news/1340397/Washington-was-warned-of-hijack-risk.html>, (Erişim tarihi: 17.12.2014).

KONFERANSLARDA SUNULAN TEBLİĞLER

ARSLAN Ersin, “Askeri Uydu Teknolojileri; Gelişimi’ Sınıfları ve Yeni Yaklaşımlar”, XI. Akademik Bilişim Konferansı, Bildiriler, 11-13 Şubat 2009, 2009.

SHARFMAN Peter, “Information Sharing in Support of Strategic Intelligence”, International Conference on Countering Modern Terrorism History, Current Issues, and Future Threats, 16-17 December 2004, Berlin , 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Fevzi Doğa Can KOCA, 1990 yılında Sivas'ta doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Aydın'da tamamlamıştır. Lisans eğitimini, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde 2013 yılında bitirmiştir. 2013-2015 yılları arasında, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstihbarat Programında Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Fevzi Doğa Can KOCA, İngilizce bilmektedir.

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR)